

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษา เรื่อง การประเมินโครงการพัฒนาคุณภาพการจัดการศึกษา ระดับปฐมวัย
โรงเรียนอนุบาลกาญจนบุรี ผู้รายงาน ได้ศึกษา เอกสาร แนวคิด ทฤษฎีหลักการ เกี่ยวกับการ
ประเมินโครงการและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อเป็นแนวทางในการศึกษา ดังนี้

1. การประเมินโครงการ
 - 1.1 ความหมายของการประเมินโครงการ
 - 1.2 ความสำคัญและประโยชน์ของการประเมินโครงการ
 - 1.3 รูปแบบการประเมินโครงการ
 - 1.4 ประเภทของการประเมินโครงการ
 - 1.5 รูปแบบการประเมินโครงการแบบซีปปี้ (CIPP Model)
2. หลักสูตรการศึกษาปฐมวัย พุทธศักราช 2546
 - 2.1 ปรัชญาการศึกษาปฐมวัย หลักการ
 - 2.2 จุดหมาย มาตรฐานคุณลักษณะที่พึงประสงค์ สำหรับเด็ก อายุ 3-5 ปี
 - 2.3 สาระการเรียนรู้ กำหนดเป็น 2 ส่วนคือ ประสบการณ์สำคัญ สาระ
ที่ควรเรียนรู้
 - 2.4 หลักการและแนวทางการจัดประสบการณ์สำหรับเด็กปฐมวัย
3. แนวคิดทฤษฎีพัฒนาการและการเรียนรู้เด็กปฐมวัย
 - 3.1 แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับพัฒนาการของเด็กปฐมวัย
 - 3.2 แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการเรียนรู้ของเด็กปฐมวัย
 - 3.3 ทฤษฎีพัฒนาการทางสังคม การมีส่วนร่วมของเด็กปฐมวัย
 - 3.4 ทฤษฎีการรับรู้ จิตวิทยาพัฒนาการของเด็กปฐมวัย
4. แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการสอนแบบโครงการ
 - 4.1 แนวคิด หลักการของการสอนแบบโครงการ
 - 4.2 ความหมายของการสอนแบบโครงการ
 - 4.3 ลักษณะสำคัญของการสอนแบบโครงการ
 - 4.4 เทคนิควิธีการจัดประสบการณ์การสอนแบบโครงการ
5. โครงการพัฒนาคุณภาพการจัดการศึกษาในระดับปฐมวัย
6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
 - 6.1 งานวิจัยภายในประเทศ
 - 6.2 งานวิจัยต่างประเทศ
7. กรอบแนวคิดในการประเมิน

1. การประเมินโครงการ

1.1 ความหมายของการประเมินโครงการ

ความหมายของการประเมินโครงการ นักวิชาการ นักการศึกษา นักประเมิน หลายท่าน ได้ให้ความหมายของการประเมินโครงการ ดังนี้

พิสนุ พงศ์ศรี (2551 : 68) ให้ความหมายของการประเมินโครงการว่า หมายถึง กระบวนการตัดสินคุณค่าของโครงการในระยะหนึ่งระยะใดหรือทุกระยะ โดยนำสารสนเทศ จากการวัดมาเปรียบเทียบกับเกณฑ์ที่กำหนดไว้ เพื่อตัดสินใจจัดทำโครงการ ทดลองหรือนำร่อง ปรับเปลี่ยน ระบุ ขยายผล หรือยกเลิกโครงการ

ศณินนุช พิจิตรนรการ (2550 : 16) ให้ความหมายของการประเมินโครงการว่า หมายถึง กระบวนการเก็บรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับโครงการแล้วนำมาประมวล วิเคราะห์ผล และนำผลลัพธ์ที่ได้มาเป็นแนวทางประกอบในการตัดสินใจปรับปรุงโครงการหรือควรจะดำเนินงาน ต่อไปหรือไม่อย่างไร

แหวตา พฤษภา (2550 : 54) ให้ความหมายของการประเมินโครงการว่า หมายถึง กระบวนการที่เป็นระบบในการเก็บรวบรวมข้อมูลในการปฏิบัติงานใดงานหนึ่ง แล้วนำไปวิเคราะห์ เทียบกับเกณฑ์ หรือมาตรฐานที่กำหนดไว้ว่า ได้ผลมากน้อยเพียงใด และข้อมูลสารสนเทศเพื่อการ ตัดสินใจเลือกที่ดีที่สุดจากทางเลือกที่มีอยู่ของผู้บริหารโครงการ

ธรรมพร แข็งกสิการ (2549 : 14) ให้ความหมายของการประเมินโครงการว่า หมายถึง กระบวนการให้ข้อมูลย้อนกลับซึ่งสามารถนำมาใช้ในการปรับปรุงโครงการให้มีประสิทธิภาพและ สามารถนำไปใช้ในการตัดสินใจ เกี่ยวกับการดำเนินโครงการทั้งในปัจจุบันและอนาคต

ประชุม รอดประเสริฐ (2547 : 74) ให้ความหมายของการประเมินโครงการว่า หมายถึง กระบวนการในการเก็บรวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูลของการดำเนินโครงการ และพิจารณาบ่งชี้ ให้ทราบถึงจุดเด่นหรือจุดด้อยของโครงการนั้น อย่างมีระบบ แล้วตัดสินใจว่าจะปรับปรุงแก้ไข โครงการนั้น เพื่อดำเนินงานต่อไปหรือจะยุติการดำเนินงานโครงการนั้นสำหรับความหมายต่าง ๆ นั้น

สำราญ มีแจ้ง (2544 : 20) เสนอแนวคิดว่าการประเมินโครงการทางการศึกษา เป็นการติดตามผลงาน เพื่อตรวจสอบว่างานได้ดำเนินไปอย่างไร เป็นการป้องกันไม่ให้งานแต่ละช่วง แต่ละตอนดำเนินการผิดพลาดประสงค์และเป้าหมาย ซึ่งเป็นการเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงาน และทำให้การดำเนินงานนั้นมีโอกาสประสบความสำเร็จตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายไว้มากยิ่งขึ้น

เสนาะ กลิ่นงาม (2542 : 195) กล่าวว่า การประเมินโครงการ หมายถึง การตรวจสอบ และวัดสิ่งที่แผนได้กำหนดไว้ในขั้น ของการวางแผน และเมื่อนำแผนไปดำเนินการแล้วสิ่งที่ เปลี่ยนแปลงและเกิดขึ้นนั้นเป็นไปตามที่กำหนดและคาดหวังไว้เพียงใด โดยนำเอาผลที่วัดได้มา พิจารณาวิเคราะห์เปรียบเทียบกับแผนที่กำหนดไว้ จึงจะทำให้รู้ได้ว่าสิ่งที่แผนต้องการกับผลที่เกิดขึ้น จริงนั้นตรงกันหรือแตกต่างกันเพียงใด ด้วยเหตุอะไรบ้าง เป็นเหตุผลจากปัจจัยภายนอกหรือภายใน ของแผนอะไร

สุชาติ ประสิทธิ์รัฐสินธุ์ (2541 : 2) ได้ให้ความหมายของการประเมินโครงการไว้ว่า กระบวนการในการเก็บรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลของการดำเนินโครงการ และพิจารณาบ่งชี้ให้

ทราบถึงจุดเด่น จุดด้อยของโครงการนั้นอย่างมีระบบ แล้วตัดสินใจว่าจะปรับปรุงโครงการนั้น เพื่อดำเนินงานต่อไป หรือยุติการดำเนินงานโครงการนั้น

รัตนะ บัวสนธ์ (2540 : 17) ได้ให้ความหมายของการประเมินโครงการว่า เป็นการใช้ กระบวนการทางวิทยาศาสตร์ หรือการใช้เทคนิคการวิจัยทางสังคมศาสตร์ เพื่อหาข้อมูลที่เป็นจริง และเชื่อถือได้เกี่ยวกับโครงการ เพื่อให้การตัดสินใจว่าโครงการดังกล่าวดีหรือไม่ดีอย่างไร

สุขแก้ว คำสอน (2540 : 57) กล่าวว่า การประเมินโครงการว่า เป็นกระบวนการรวบรวม ข้อมูลสนเทศเกี่ยวกับโครงการใดโครงการหนึ่ง โดยมีการรวบรวมข้อมูลและวิธีการศึกษาอย่างเป็นระบบ ระเบียบ เพื่อเปรียบเทียบการปฏิบัติงานกับเป้าหมายที่กำหนดไว้

สมหวัง พิธิยานุวัฒน์ (2540 : 117) ได้ให้ความหมายของการประเมินโครงการไว้ว่า การประเมินโครงการเป็นกระบวนการที่ก่อให้เกิดสารสนเทศในการปรับปรุงโครงการและสารสนเทศ ในการตัดสินใจผลสัมฤทธิ์ของโครงการ

จากความหมายการประเมินโครงการดังกล่าวข้างต้น การประเมินโครงการ หมายถึง กระบวนการเก็บรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับโครงการแล้วนำมาประมวล วิเคราะห์ผล และนำผล ที่ได้มาเป็นแนวทางประกอบในการตัดสินใจปรับปรุงโครงการเพื่อให้การดำเนินการตามโครงการ มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

1.2 ความสำคัญและประโยชน์ของการประเมินโครงการ

ความสำคัญของการประเมินโครงการ

การประเมินโครงการเป็นกลยุทธ์สำคัญอย่างหนึ่งในการบริหารจัดการโครงการ เพราะ เป็นการตรวจสอบขั้นตอนการดำเนินงานที่ปฏิบัติอยู่และผลสำเร็จ รวมทั้งปัญหาอุปสรรคที่อาจ เกิดขึ้น ดังนั้นการศึกษา นักประเมินได้กล่าวถึงความสำคัญของการประเมินโครงการไว้ ดังนี้

พิสนุ พองศรี (2551 : 36) ได้สรุปความสำคัญของโครงการไว้ดังนี้

1. เป็นแนวทางหรือวิธีการที่จะนำไปสู่ปรากฏการณ์ ที่ต้องการจะให้เกิดขึ้น ในอนาคตอย่างมีระบบ โดยมีการกำหนดวัตถุประสงค์ เป้าหมาย และกิจกรรมต่าง ๆ ไว้

2. ทำให้การกำหนดลำดับขั้นของกิจกรรมต่าง ๆ ที่จะต้องทำให้ต่อเนื่องสอดคล้องกัน อย่างมีประสิทธิภาพ ประหยัดทรัพยากรต่าง ๆ และมีประสิทธิผล

3. ทำให้เกิดการประสานระหว่างผู้ปฏิบัติงานหรือหน่วยงานในการปฏิบัติ ที่เกี่ยวข้องไม่ให้เกิดความขัดแย้งไปหรือซ้ำซ้อนกัน

4. ทำให้เกิดการประเมินผลอย่างมีขั้นตอน และมีคุณภาพที่ดี ทำให้ได้สารสนเทศ จากการประเมินที่เป็นประโยชน์

ถวัลย์ มาตจรัส และเชาวฤทธิ์ จงเกษกรณ์ (2547 : 200-201) ได้สรุปว่าการประเมิน โครงการมีความสำคัญ 7 ประการ ดังนี้

1. สร้างสรรค์โครงการที่มีคุณภาพ โครงการต่างๆ มีจำนวนมากหากนำมาปฏิบัติ ทุกแผน/โครงการ คงจำกันไม่ไหว ไม่ทันเวลา จึงต้องมีการกลั่นกรองโครงการที่มีอยู่ที่พอทำได้

การประเมินจะมีความสำคัญมากที่จะช่วยให้เกิดการวิเคราะห์ตัดสินใจในความเป็นไปได้ของโครงการ ทำให้ได้โครงการที่มีคุณภาพเมื่อดำเนินการแล้วเกิดประโยชน์คุ้มค่า

2. ป้องกัน แก้ไขปัญหาอุปสรรคได้ดี เมื่อเริ่มต้นโครงการ หากมีการประเมินสภาพปัญหาที่อาจเป็นข้อจำกัดของการทำงาน จะทำให้คาดการณ์ได้ว่าปัญหาอุปสรรคใดอาจเกิดขึ้นได้ ทำให้สามารถหาแนวทางที่จะป้องกันไม่ให้ปัญหานั้นเกิดขึ้น และในระหว่างที่ปฏิบัติงานตามแผน หากมีการประเมินอย่างต่อเนื่อง จะทำให้ทราบผลสำเร็จและความผิดพลาดที่อาจเกิดขึ้นได้ในทุกขั้นตอน ทำให้ทราบว่ามียะอะไร สิ่งใดเกิดขึ้น เกิดขึ้นเพราะเหตุใด ผู้รับผิดชอบสามารถนำสิ่งที่เป็นผลสำเร็จเป็นสิ่งที่ดีไปใช้ให้เกิดประโยชน์ในการทำงานต่อไป และสิ่งใดที่เป็นปัญหาหรือสิ่งใดไม่มีผู้รับผิดชอบก็สามารถที่จะขจัดหรือหาแนวทางแก้ไข เพื่อให้โครงการดำเนินไปสู่เป้าหมายอย่างราบรื่นและเกิดผลดี

3. บริหารงานอย่างมีคุณภาพ การประเมินทำให้ผู้บริหารทราบข้อมูลต่าง ๆ ของการทำงานกับข้อมูลที่เป็นผลสำเร็จและความล้มเหลว ข้อมูลที่เป็นส่วนเสริมงานและส่วนผลักดันให้งานตกต่ำ ทำให้ผู้บริหารสามารถพิจารณาใคร่ครวญ ตัดสินใจสั่งการในการดำเนินงานได้อย่างถูกต้องเป็นประโยชน์ต่อการบริหารงาน

4. ใช้ทรัพยากรให้เกิดประโยชน์อย่างประหยัด กระบวนการทำงานที่มีประสิทธิภาพมุ่งหวังที่จะใช้ทรัพยากรให้คุ้มค่า มีผลงานที่ออกมาได้ผลมากกว่าทรัพยากรที่ลงทุนไป การประเมินช่วยให้ทราบว่าโครงการนั้น ใช้ทรัพยากรไปมากน้อยเท่าไร และผลงานที่ออกมามีปริมาณคุณค่ามากน้อยเพียงไร คุ้มค่าต่อการลงทุนหรือไม่ และสมควรที่จะทำต่อไปหรือไม่

5. ทำให้ทราบผลการปฏิบัติงาน งานทุกชนิดเมื่อได้ไปแล้วผู้ปฏิบัติทุกคนย่อมต้องการที่จะทราบผลการทำงานนั้น ต้องการทราบความก้าวหน้าว่างานที่ได้ทำไปแล้วมีสิ่งใดที่เพิ่มขึ้นมาตรงตามวัตถุประสงค์หรือไม่ และเมื่อสิ้นสุดการทำงานแล้วผลลัพธ์ที่ออกมาเป็นอย่างไร มีผลดีสัมฤทธิ์ผล มีปริมาณมากพอกับสิ่งที่ป้อนเข้าไปหรือไม่ การประเมินจะช่วยให้ทราบถึงผลการปฏิบัติงาน เพื่อนำไปแก้ไขปรับปรุงใหม่ให้ดีกว่าเดิม

6. ก่อให้เกิดการพัฒนา การพัฒนาถือได้ว่าเป็นการส่งเสริมความเจริญก้าวหน้าให้แก่องค์กร บุคคล และสังคม โครงการเพื่อการพัฒนาต่างๆ นั้นมุ่งที่จะให้เกิดการพัฒนาต่อองค์กร ต่อบุคคลและสังคมทั้งนั้น การประเมินโครงการจะช่วยให้เกิดการวิเคราะห์พิจารณาแนวทางการพัฒนาที่ดี และเมื่อทำโครงการแล้วมีสิ่งใดที่ต้องได้รับการพัฒนาที่ดีที่สุด ซึ่งก็ต้องอาศัยการประเมินที่มีคุณภาพ

7. ผลการรายงานน่าเชื่อถือ การรายงานการประเมินโครงการ เป็นภาระหน้าที่อย่างหนึ่งของผู้รับผิดชอบงานที่ต้องทำเพื่อให้ผู้รับผิดชอบหน่วยเหนือทราบ เพื่อให้ได้รับการสนับสนุนต่อไป รายงานที่น่าเชื่อถือ มีเหตุมีผล จึงจะสามารถชี้แจง จูงใจให้โครงการกระทำต่อไปได้รับการสนับสนุน การที่จะทำให้รายงานโครงการถูกต้องน่าเชื่อถือได้นั้น จำเป็นต้องอาศัยการประเมินเข้ามาช่วย เพื่อให้ได้ข้อมูลมาวิเคราะห์ตัดสินใจคุณค่าของงานที่กระทำลงไปว่าดีหรือไม่อย่างไร อันจะทำให้ผู้รับผิดชอบระดับสูงพิจารณาตัดสินใจสนับสนุนโครงการนั้นต่อไป

สำราญ มีแจ้ง (2544 : 6) ได้สรุปความสำคัญของโครงการไว้ดังนี้

1. ช่วยให้แผนมีความชัดเจน

2. ช่วยให้การปฏิบัติตามแผนเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ
3. ช่วยให้แผนมีความเป็นไปได้สูง
4. ช่วยให้ทราบทรัพยากรดำเนินงานในแผน
5. การควบคุมแผนงานทำได้ง่ายและไม่ซับซ้อน

แอนเดอร์สันและบอล (Anderson & Ball, 1978) อ้างถึงในรัตนะ บัวสนธ์ 2540 : 18-19) ได้อธิบายบทบาทและประโยชน์ของการประเมินโครงการในด้านวัตถุประสงค์ต่าง ๆ ไว้ 6 ประการ คือ

1. เพื่อช่วยในการตัดสินใจนำโครงการไปใช้ ซึ่งได้แก่ การประเมินว่า โครงการที่จัดทำขึ้นนั้น มีความจำเป็นมากน้อย หรือมีความสมเหตุสมผลหรือไม่ มีความเป็นไปได้หรือคุ้มค่ากับเงินทุนค่าใช้จ่ายต่าง ๆ เพียงไร โครงการเป็นสิ่งที่ต้องการสำหรับกลุ่มเป้าหมายหรือจะได้รับการสนับสนุนแค่ไหนรวมทั้งขนาดและขอบเขตการนำโครงการไปใช้กว้าง หรือแคบ เป็นต้น ข้อมูลจากการประเมินเหล่านี้จะช่วยในการนำมาประมวลสรุปตัดสินใจ สำหรับผู้บริหารหรือแหล่งทุนที่จะตัดสินใจอนุมัติการนำโครงการดังกล่าวไปดำเนินการใช้ต่อไป

2. เพื่อช่วยในการตัดสินใจเกี่ยวกับการดำเนินโครงการอย่างต่อเนื่องต่อไป หรือการขยายโครงการและการรับรองโครงการ ซึ่งได้แก่ การประเมินภายหลังจากโครงการได้ดำเนินการเสร็จสิ้นไปแล้ว (ตามระยะเวลาที่กำหนดไว้) เป็นการประเมินเพื่อจะรู้ว่า โครงการดังกล่าวยังมีความจำเป็นต้องจัดให้มีอยู่อีกต่อไปหรือไม่ ผลที่ได้จากการดำเนินโครงการได้รับผลตอบแทนคุ้มค่ากับทุนที่สูญเสียไปมากน้อยเพียงใด และโครงการที่ดำเนินการไปนั้น ก่อให้เกิดผลข้างเคียง (Side Effects) ทั้งทางบวกและทางลบหรือไม่

3. เพื่อช่วยในการตัดสินใจเกี่ยวกับการปรับปรุงโครงการ ซึ่งเป็นการประเมินเมื่อโครงการได้มีการนำไปดำเนินการใช้ระยะหนึ่ง หรือเป็นการประเมินในช่วงการดำเนินโครงการ ทั้งนี้ โดยทำการประเมิน เพื่อที่จะปรับปรุงส่วนต่าง ๆ ของโครงการอันได้แก่

- 3.1 วัตถุประสงค์ของโครงการ เพื่อที่จะรู้ว่า วัตถุประสงค์ของโครงการที่กำหนดไว้ นั้น เมื่อมีการดำเนินโครงการไปชั่วขณะหนึ่ง มีความเหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมายหรือไม่ หรือได้รับการยอมรับสนับสนุนร่วมมือจากกลุ่มเป้าหมายในการดำเนินงาน เพื่อให้บรรลุถึงวัตถุประสงค์มากน้อยเพียงใด

- 3.2 เนื้อหาของโครงการ เป็นการพิจารณาว่า เนื้อหาสาระหรือกิจกรรมต่าง ๆ ที่กำหนดไว้ในโครงการมีความครอบคลุมเกี่ยวข้องกับวัตถุประสงค์ของโครงการหรือไม่ ลำดับขั้นตอนของกิจกรรมเป็นไปตามลำดับที่จะเอื้อต่อการบรรลุวัตถุประสงค์ของโครงการเพียงไร นอกจากนั้น ก็ยังพิจารณาอีกว่า เนื้อหาสาระของโครงการดังกล่าวมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับภูมิหลัง กลุ่มเป้าหมายผู้รับบริการจากโครงการมากน้อยเพียงใด

- 3.3 วิธีการดำเนินโครงการ โดยพิจารณาว่า โครงการที่กำลังดำเนินการอยู่นั้น มีกลุ่มเป้าหมายร่วมโครงการเป็นจำนวนเท่าไร ครบหรือไม่ครบตามที่กำหนดไว้ โครงการมีผู้ร่วมงานเพียงพอหรือไม่เท่าไร โครงการมีการดำเนินงาน หรือดำเนินกิจกรรมเป็นอย่างไร กลุ่มเป้าหมายผู้ร่วมโครงการได้รับการเสริมแรง หรือการสร้างแรงจูงใจอย่างไรทำนองนี้ เป็นต้น

3.4 สถานะแวดล้อมของโครงการ หมายถึง การพิจารณาเกี่ยวกับนโยบายทางการเมืองหรือทางการบริหารของผู้บริหารที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการดำเนินโครงการว่า ให้การสนับสนุนการดำเนินโครงการหรือไม่ อย่างไร สัมพันธภาพระหว่างผู้ร่วมงานในโครงการมีลักษณะเช่นไรขัดแย้งกันหรือไม่เป็นอุปสรรคต่อการที่จะดำเนินการต่อไปเพียงใด ทรัพยากรสนับสนุนอื่นๆ ที่จำเป็นต่อการดำเนินโครงการมีเพียงพอมากน้อยเพียงใด ตลอดจนกระทั่งการยอมรับหรือให้การสนับสนุนและการต่อต้านของสาธารณะที่มีต่อโครงการเป็นไปในทิศทางใด เหล่านี้ เป็นต้น

4. เพื่อที่จะได้รับข้อเท็จจริงเกี่ยวกับการให้ความสนับสนุนโครงการจากแหล่งต่างๆ ซึ่งได้แก่ การพิจารณาความสนับสนุนโครงการสาธารณชน การเมือง แหล่งเงินทุน รวมทั้งนักวิชาชีพอื่นๆ โดยต้องการรู้ว่า แหล่งดังกล่าวนี้มีแหล่งใดบ้างให้การสนับสนุนโครงการอย่างแท้จริง เมื่อมีการดำเนินโครงการอยู่ในขณะนั้น

5. เพื่อที่จะได้รับข้อเท็จจริงเกี่ยวกับการขัดขวางต่อต้านโครงการจากแหล่งต่างๆ ในทางตรงกันข้ามกับวัตถุประสงค์ของการประเมินโครงการในข้อที่สี่ นอกจากเราจะต้องรู้ถึงแหล่งที่ให้การสนับสนุนโครงการแล้ว ในการดำเนินโครงการใด ๆ ก็ตาม บางครั้งโครงการ ดังกล่าวนั้น ก็จะได้รับ การขัดขวางต่อต้าน ทำให้การดำเนินโครงการไม่อาจเป็นไปได้โดยสะดวก และวัตถุประสงค์ของโครงการที่กำหนดไว้ว่าจะไม่ได้รับการตอบสนอง ดังนั้นการรวบรวมข้อมูลจากแหล่งต่าง ๆ เพื่อพิจารณาว่าแหล่งใดบ้างที่ขัดขวางโครงการจึงเป็นสิ่งจำเป็น ทั้งนี้เพื่อจะค้นหาทางแก้ไขปรับปรุงให้ดำเนินโครงการให้มีความเป็นไปได้โดยสะดวกต่อไป

6. เพื่อช่วยให้เกิดความเข้าใจในกระบวนการพื้นฐานต่างๆ ซึ่งหมายถึง การได้รับความรู้ความเข้าใจในพื้นฐานอื่นที่นอกเหนือจากความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับโครงการที่ทำการประเมิน แต่ทว่ามิผลต่อโครงการ ได้แก่ พื้นฐานด้านการศึกษา ด้านจิตวิทยา ด้านสังคมวิทยา และด้านเศรษฐกิจ เป็นต้น

ประโยชน์ของการประเมินโครงการ

เยาวดี ราชชัยกุล วิบูลย์ศรี, (2549 : 93-94) ให้ความเห็นว่า การประเมินโครงการจะก่อให้เกิดประโยชน์ต่อการบริหารโครงการ 4 ประการ ดังนี้

1. การประเมินเป็นเครื่องมือของการรับรองคุณภาพในการให้บริการ ถึงแม้จะไม่สามารถประกันผลสัมฤทธิ์ขั้นสูงสุดของโครงการได้ แต่ก็สามารถจะรับรองคุณภาพของการให้บริการในระดับหนึ่งได้ ด้วยเหตุนี้องค์กรที่เป็นเจ้าของโครงการต่างๆ จำนวนมาก จึงเห็นความจำเป็นที่ต้องใช้วิธีประเมินโครงการเพื่อให้เป็นที่ยอมรับและเป็นที่น่าเชื่อถือจากบุคคลที่เกี่ยวข้องรวมทั้งจากประชาชนทั่วไปด้วย

2. การประเมินช่วยให้ผู้สนับสนุนด้านเงินทุนได้รับทราบปัญหาหรืออุปสรรคในการดำเนินงานของโครงการ โดยอาศัยหลักฐานเชิงประจักษ์จากสภาพการณ์ที่เป็นจริง โดยเฉพาะอย่างยิ่งโครงการที่จัดขึ้นเพื่อการกุศล เช่น โครงการอาหารกลางวันสำหรับเด็กนักเรียนที่ด้อยโอกาสจากการประเมินโครงการดังกล่าว ย่อมทำให้ทราบว่าทุนที่ได้รับการสนับสนุนจากโครงการนี้มีจำนวนเพียงพอหรือไม่ เด็กนักเรียนที่เข้ารับบริการจากโครงการประเภทนี้ มีความรู้สึกพึงพอใจ

หรือไม่พึงพอใจในด้านใดบ้าง ทั้งนี้เพื่อจะได้หาทางปรับปรุงหรือแก้ไขให้เหมาะสมยิ่งขึ้นในโอกาสต่อไป

3. การประเมินช่วยให้ได้ข้อมูลซึ่งเป็นสารสนเทศที่มีคุณค่าสำหรับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง อาทิ หน่วยงานที่ต้องพิจารณาจัดสรรเงินทุนเพื่อให้การสนับสนุนโครงการ เช่น สำนักงบประมาณแผ่นดิน เป็นต้น จะเห็นได้ว่า ก่อนที่จะมีการอนุมัติงบประมาณให้แก่โครงการใดๆ ทางสำนักงบประมาณแผ่นดินก็มักจะขอข้อมูลสารสนเทศที่เป็นผลการประเมินจากหน่วยงาน ซึ่งจัดทำโครงการเหล่านั้นไปประกอบการพิจารณาด้วยเสมอ ทั้งนี้เพื่อให้การจัดสรรเงินงบประมาณเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ลดคำวิพากษ์วิจารณ์ และสอดคล้องกับความต้องการที่เป็นจริง

4. การประเมินช่วยชี้ให้เห็นความสำคัญของแต่ละโครงการตามลำดับก่อนหลัง โดยสามารถจะทราบได้ว่า โครงการใดมีความจำเป็นเร่งด่วนกว่ากัน ทั้งนี้เพื่อช่วยแก้ปัญหาในการคัดเลือกโครงการ ตลอดจนช่วยลดความกดดันจากอำนาจทางการเมือง อันเนื่องมาจากโครงการมีจำนวนมาก (ทั้งจากการขยายโครงการและโครงการที่ต่อเนื่อง) แต่เงินทุนสนับสนุนมีจำนวนจำกัด ดังนั้นการประเมินโครงการต่าง ๆ อย่างมีระบบและครบทุกขั้นตอนจะทำให้ได้ข้อมูลเชิงประจักษ์ที่น่าเชื่อถือ ซึ่งจะช่วยให้มั่นใจได้ว่า โครงการใดควรจะได้รับพิจารณาให้การสนับสนุนก่อน และโครงการใดควรจะให้การสนับสนุนในลำดับถัดไป เป็นต้น ตัวอย่างที่ค่อนข้างชัดเจนในเรื่องนี้ก็คือ การที่สำนักงานพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ได้รวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับความต้องการแหล่งน้ำขนาดเล็กในส่วนภูมิภาคไว้อย่างเป็นระบบ โดยสามารถชี้ชัดได้ว่า ท้องถิ่นใดมีความเดือดร้อนหรือมีความต้องการในเรื่องนี้มากเป็นอันดับที่ 1, 2 และ 3 ตามลำดับ ข้อมูลทำนองนี้ เมื่อนำมาพิจารณาร่วมกับข้อมูลอื่น ๆ ของโครงการ ก็ย่อมจะเป็นสารสนเทศที่สำคัญและเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการตัดสินใจที่จะให้การสนับสนุนโครงการเพื่อจัดหาแหล่งน้ำของท้องถิ่นใดตามลำดับก่อนหลังได้อย่างเหมาะสม และตรงตามความต้องการของประชาชนผู้ประสบปัญหาอย่างแท้จริง

ณรงค์ นันทวรรณ (2547 : 128-129) ได้สรุปประโยชน์ของการประเมินโครงการไว้ดังนี้

1. ช่วยให้แผนมีความชัดเจน โดยบุคคลที่เกี่ยวข้องมีความเข้าใจและรับรู้ถึงปัญหาต่างๆ ร่วมกัน
2. ช่วยให้การปฏิบัติตามแผนเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ช่วยให้จัดและใช้ทรัพยากรได้อย่างเหมาะสมในการปฏิบัติงานรวมทั้งมีรายละเอียดขั้นตอน ๆ ในการใช้ได้ชัดเจน
3. ช่วยลดความซ้ำซ้อนตามภารกิจของหน่วยงานย่อยในองค์การซึ่งจะส่งผลให้ลดหรือจัดความขัดแย้ง ทำให้บุคลากรมีความสามัคคีเพราะได้ปฏิบัติงานที่เหมาะสมกับภารกิจ ตามความรู้ความสามารถ
4. สร้างความมั่นใจให้ทั้งฝ่ายจัดทำและฝ่ายปฏิบัติตามแผน
5. สามารถควบคุมแผนได้ง่าย เพราะมีการจัดแยกงานออกเป็น ส่วน ๆ ตามลักษณะเฉพาะ

สำราญ มีแจ้ง (2544 : 21) ยังได้สรุปว่า การประเมินโครงการทางการศึกษาให้คุณค่า 7 ประการดังนี้

1. ช่วยชี้ให้เห็นว่าจุดประสงค์ของการดำเนินงานนั้นเหมาะสมและเป็นไปได้เพียงใด การดำเนินงานหรือโครงการใดๆ จะต้องมีการกำหนดจุดประสงค์ของการดำเนินงาน การประเมินจะเป็นตัวช่วยชี้ให้เห็นถึงความจำเป็นที่ต้องดำเนินโครงการนี้และการดำเนินงานนั้นมีความเป็นไปได้เพียงใด

2. ทำให้ทราบว่า การดำเนินงานนั้นบรรลุวัตถุประสงค์หรือไม่ การประเมินโครงการนั้น นอกจากประเมินส่วนอื่นๆ เพื่อเป็นการตรวจสอบว่าได้ดำเนินงานไปแล้วได้ผลตามจุดประสงค์ที่ตั้งไว้หรือไม่ ซึ่งเป็นการประเมินผลสัมฤทธิ์ของโครงการ

3. กระตุ้นให้มีการเร่งรัดปรับปรุงการดำเนินงาน การประเมินจะเป็นตัวกระตุ้นให้ผู้ดำเนินงานมีการเร่งรัดและปรับปรุงการดำเนินงานเมื่อพบข้อบกพร่องในการดำเนินงาน

4. ช่วยให้เห็นข้อบกพร่องในการดำเนินงานแต่ละขั้นตอน ซึ่งจะใช้เป็นหลักในการปรับปรุงการดำเนินงาน การประเมินการดำเนินงานทุกขั้นตอนจะทำให้พบข้อบกพร่อง

5. ช่วยควบคุมการดำเนินงานให้มีคุณภาพและประสิทธิภาพ ซึ่งจะเป็นการลดความสูญเสียเปล่าในการใช้ทรัพยากร ผู้ดำเนินงานบางคน บางครั้งมักไม่ปฏิบัติหน้าที่ให้ดีและเต็มความสามารถ ซึ่งการประเมินจะช่วยควบคุมการดำเนินงานให้มีคุณภาพได้

6. ช่วยให้ออกเสนอแนะแก่ผู้บริหารในด้านการดำเนินงาน ผู้บริหารต้องการทราบข้อมูลทุกแง่มุมของผลจากการประเมิน ซึ่งผู้บริหารจะได้นำไปพิจารณาวินิจฉัยและตัดสินใจสั่งการได้ถูกต้อง

7. ใช้เป็นแนวทางในการกำหนดวิธีการดำเนินงาน ที่เหมาะสมในครั้งต่อไป
การประเมินผลโครงการที่ดำเนินในปัจจุบันจะทำให้ทราบถึงข้อดีและข้อบกพร่องต่างๆ ของวิธีการดำเนินงาน ซึ่งจะเป็แนวทางในการแก้ไขที่จะดำเนินโครงการประเภทนี้ต่อไป
สมคิด พรหมจ้อย (2542 : 30) ได้สรุปประโยชน์ของการประเมินโครงการไว้ดังนี้

1. ช่วยให้ออกเสนอแนะแก่ผู้บริหารในด้านการดำเนินงาน ผู้บริหารต้องการทราบข้อมูลทุกแง่มุมของผลจากการประเมิน ซึ่งผู้บริหารจะได้นำไปพิจารณาวินิจฉัยและตัดสินใจสั่งการได้ถูกต้อง

2. ช่วยให้การกำหนดวัตถุประสงค์ของโครงการมีความชัดเจน
3. ช่วยในการจัดหาข้อมูลเกี่ยวกับความก้าวหน้า ปัญหาและอุปสรรคของการดำเนินโครงการ

4. ช่วยให้ออกเสนอแนะแก่ผู้บริหารในด้านการดำเนินงาน ผู้บริหารต้องการทราบข้อมูลทุกแง่มุมของผลจากการประเมิน ซึ่งผู้บริหารจะได้นำไปพิจารณาวินิจฉัยและตัดสินใจสั่งการได้ถูกต้อง

5. ช่วยให้ได้ข้อมูลที่บ่งบอกถึงประสิทธิภาพของการดำเนินโครงการว่าเป็นอย่างไร
6. เป็นแรงจูงใจให้ผู้ปฏิบัติโครงการ เพราะการประเมินโครงการด้วยตนเอง จะทำให้ผู้ปฏิบัติงานได้ทราบผลการดำเนินงาน จุดเด่น จุดด้อย และนำข้อมูลไปใช้ในการปรับปรุงและพัฒนาโครงการให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

กล่าวโดยสรุป การประเมินโครงการเป็นเครื่องมือสำคัญในการตรวจสอบจุดเด่น จุดด้อย ปัญหาและอุปสรรคที่ผ่านมา ทำให้สามารถปรับปรุงแก้ไขแผนการดำเนินงานต่างๆ ได้ทันเวลา

และยังสามารถสร้างความเข้าใจการดำเนินงานต่างๆ ให้แก่ผู้เกี่ยวข้องได้รับรู้ผลการปฏิบัติงานที่เกิดขึ้นด้วย

1.3 รูปแบบการประเมินโครงการ

การประเมินโครงการ สามารถจัดแบ่งได้หลายแบบ มีผู้แบ่งประเภทของการประเมินไว้มากมายในลักษณะต่างๆกัน ซึ่งขึ้นอยู่กับโครงการนั้นๆ ผู้รายงาน ได้รวบรวมการแบ่งประเภทของการประเมินที่นิยมใช้เป็นแนวทางในการประเมินโครงการจาก นักการศึกษา นักวิชาการ นักประเมินพอสรุปได้ดังนี้คือ

สมหวัง พิธิยานุวัฒน์ (2544 : 114 – 115) ให้ความเห็นว่า การประเมินโครงการแบ่งได้หลายประเภท ตามแต่ว่าจะใช้เกณฑ์ใดเป็นหลักในการแบ่ง ซึ่งได้สรุปการแบ่งประเภทของการประเมินออกเป็น 6 ประเภท ดังนี้คือ

1. แบ่งตามหลักยึดในการประเมินค่า

1.1 การประเมินค่าตามอุดมการณ์ของโครงการ (Goal – Based Evaluation) เป็นการประเมินผลที่ได้ว่าบรรลุตามวัตถุประสงค์ของโครงการหรือไม่ โดยทราบก่อนการประเมินว่าโครงการนี้มีวัตถุประสงค์อะไรบ้าง

1.2 การประเมินค่าซึ่งอิสระจากอุดมการณ์ของโครงการ (Goal – Free Evaluation) เป็นการประเมินผลที่เกิดขึ้นทั้งหมด โดยไม่ทราบว่า วัตถุประสงค์ของโครงการนี้มีอะไรบ้าง

2. แบ่งตามลำดับเวลาที่ประเมิน

2.1 การประเมินก่อนนำโครงการไปปฏิบัติ

2.2 การประเมินขณะโครงการดำเนินอยู่

2.3 การประเมินหลังจากกิจกรรม หรือโครงการสิ้นสุดลงแล้ว

3. แบ่งตามจุดมุ่งหมายของการประเมิน

3.1 การประเมินเพื่อปรับปรุง เรียกว่า การประเมินความก้าวหน้า (formative evaluation)

3.2 การประเมินเพื่อสรุปผลเรียกว่าการประเมินรวมสรุป (summative evaluation)

4. แบ่งตามสิ่งที่ถูกประเมิน

4.1 การประเมินสภาวะแวดล้อม หรือการประเมินบริบท (context evaluation)

4.2 การประเมินปัจจัย หรือตัวป้อน (input evaluation)

4.3 การประเมินกระบวนการ (process evaluation)

4.4 การประเมินผลผลิต (product evaluation)

5. แบ่งตามรูปแบบการประเมินเป็นหลัก

5.1 การประเมินที่มุ่งตรวจสอบการบรรลุวัตถุประสงค์

5.2 การประเมินที่มุ่งเปรียบเทียบกับเกณฑ์การประเมิน

5.3 การประเมินที่มุ่งนำผลไปช่วยตัดสินใจ

6. แบ่งตามความแท้จริงของการประเมิน

6.1 การประเมินเทียม (pseudo evaluation) ซึ่งแบ่งย่อยเป็นการประเมินประเภทที่ถูกควบคุมโดยการเมือง และประเภทที่เกี่ยวข้องกับการเมือง

6.2 การประเมินกึ่งแท้กึ่งเทียม (quasi evaluation) ซึ่งมุ่งประเมินคุณค่าของสิ่งใดสิ่งหนึ่งไม่อาจวัดคุณค่าที่แท้จริงของสิ่งอื่นได้

6.3 การประเมินแท้จริง (true evaluation) เป็นการประเมินคุณค่าของสิ่งใดสิ่งหนึ่งได้ถูกต้อง ซึ่งมักเป็นการประเมินเกี่ยวกับการรับรองวิทยฐานะหรือรับรองคุณวุฒิ การประเมินโดยผู้ทรงคุณวุฒิ การประเมินความต้องการ หรือ ความจำเป็น และการประเมินเพื่อวางนโยบายจากที่กล่าวมาข้างต้นนั้น

ส.วาสนา ประवालพุกษ์ (2544 : 199) แบ่งรูปแบบการประเมินออกเป็น 6 รูปแบบดังนี้

1. การประเมินที่เน้นจุดหมายของโครงการ
2. การประเมินที่เน้นการจัดการ
3. การประเมินที่เน้นผู้รับบริการ
4. การประเมินโดยผู้เชี่ยวชาญ
5. การประเมินโดยมีฝ่ายตรงข้าม
6. การประเมินตามธรรมชาติและประเมินแบบมีส่วนร่วม

เยาวดี ราชชัยกุล วิบูลย์ศรี (2542 : 63) ได้แบ่งกลุ่มรูปแบบการประเมินออกเป็น

2 กลุ่มใหญ่คือ

1. กลุ่มรูปแบบการประเมินเพื่อการตัดสินใจ (decision oriented evaluation) ใช้การประเมินที่เป็นระบบ โดยมีขั้นตอนการประเมินที่ครบวงจร ซึ่งให้สารสนเทศเพื่อการตัดสินใจที่เหมาะสม

2. กลุ่มรูปแบบการประเมินเพื่อการตัดสินใจคุณค่า (value oriented evaluation) นักประเมินกลุ่มนี้เห็นว่า การประเมินเป็นการให้คุณค่า โดยให้ความสำคัญกับผลผลิตที่เกิดจากโครงการทั้งหมดรวมทั้งสามารถตัดสินใจคุณค่าได้อย่างเหมาะสมและตรงตามผลการประเมินที่แท้จริง ไม่ว่าจะผลการประเมินจะเป็นดังที่คาดหวังหรือไม่ก็ตาม รูปแบบการประเมินโครงการเป็นกรอบ หรือ แนวความคิดสำคัญที่แสดงให้เห็นถึงกระบวนการหรือรายการประเมิน ซึ่งมีนักวิชาการทางด้านการประเมินได้เสนอกรอบความคิดให้นักประเมินได้เลือกใช้มีหลายรูปแบบ รูปแบบการประเมินโดยทั่วไปนิยมแบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม สมคิด พรหมจรรย์ (2542 : 42) คือ

1. รูปแบบการประเมินที่เน้นจุดหมายเป็นหลัก (Objective Based Model) เป็นรูปแบบที่เน้นจุดหมาย หรือเป้าหมาย หรือวัตถุประสงค์เป็นหลัก โดยดูว่าผลที่เกิดจากการปฏิบัติงานบรรลุจุดหมายที่กำหนดไว้หรือไม่ ได้แก่ รูปแบบการประเมินของไทเลอร์ (Tyler), ครอนบาค (Cronbach) และเคิร์กแพททริก (Kirkpatrick)

2. รูปแบบการประเมินที่เน้นการตัดสินใจคุณค่า (Judgmental Evaluation Model) เป็นรูปแบบการประเมินที่มีจุดหมาย เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลสารสนเทศ สำหรับกำหนดและวินิจฉัย

คุณค่าและโครงการนั้น ๆ ได้แก่ รูปแบบการประเมินของสเต็ค (Stake) , สคริฟเวน (Scriven) และ โพรวัส (Provus)

3. รูปแบบการประเมินที่เน้นการตัดสินใจ (Decision – Oriented Evaluation Model) เป็นรูปแบบการประเมินที่มีจุดมุ่งหมาย เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลและข่าวสารต่างๆ เพื่อช่วยผู้บริหารในการตัดสินใจเลือกทางเลือกต่างๆ ได้อย่างถูกต้อง ได้แก่ รูปแบบการประเมินของเวลช์ (Welch) ,สตัฟเฟิลบีม (Stufflebeam) และอัลคิน (Alkin) กล่าวโดยสรุปประเภทของการประเมินโครงการนั้นนักวิชาการและนักประเมินแต่ละท่านได้แบ่งประเภทของการประเมินที่แตกต่างกันไปแต่อาจจะพิจารณาได้จากจุดมุ่งหมายของการประเมินโครงการเป็นหลัก ตลอดจนเป้าหมายของการประเมินและวิธีการที่จะนำมาใช้ในการประเมินโครงการ

สำหรับในการวิจัยโครงการประเมินโครงการพัฒนาคุณภาพการศึกษา ปฐมวัย โรงเรียนอนุบาลกาญจนบุรี ในครั้งนี้ ผู้รายงาน จะทำการประเมินความก้าวหน้าที่มีรูปแบบที่เน้นการตัดสินใจ เพราะเป็นโครงการที่ดำเนินการอย่างต่อเนื่องและโครงการกำลังดำเนินการอยู่ ทั้งนี้เพื่อประโยชน์ในการปรับปรุงโครงการให้ดีขึ้นและเหมาะสมยิ่งขึ้น แนวคิดและทฤษฎีในการประเมินมีหลายรูปแบบ แต่ละรูปแบบมีจุดเด่น จุดด้อยและข้อจำกัดในการใช้แตกต่างกัน ดังนั้นในทางปฏิบัติการประเมินโครงการ ต้องพิจารณาถึงสภาวะแวดล้อมและวัตถุประสงค์ของการประเมิน ตลอดจนองค์ประกอบต่าง ๆ ที่เอื้อต่อการใช้รูปแบบนั้นๆ รวมถึงประโยชน์ที่จะได้รับการประเมิน ซึ่งแนวคิดและรูปแบบการประเมินที่ได้นำไปใช้ในการประเมินโครงการที่สำคัญ และผู้วิจัยได้เลือกนำเสนอในที่นี้ ทั้งหมด 9 รูปแบบ มีดังนี้

1. แนวคิดและรูปแบบการประเมินของไทเลอร์ (Tyler's Rationale and Model of Evaluation)
2. แนวคิดและรูปแบบการประเมินของครอนบาค (Cronbach's Concepts and Model)
3. แนวคิดและรูปแบบการประเมินของสคริฟเวน (Scriven's Evaluation Ideologies and Model)
4. แนวคิดและรูปแบบการประเมินของสเต็ค (Stake's Concepts and Model of Evaluation)
5. แนวคิดการประเมินของอัลคิน (Alkin's Concept of Evaluation)
6. แนวคิดการประเมินของโพรวัส (Provus's Discrepancy Evaluation)
7. แนวคิดและรูปแบบการประเมินของเคอร์แพทริก (Kerkpatrick's Model)
8. แนวคิดและรูปแบบการประเมินของสตัฟเฟิลบีม (Stufflebeam's CIPP Model)
9. แนวคิดและรูปแบบการประเมินของแฮมมอนด์ (Hammond's Concepts and Model of Evaluation)

แนวคิด หลักการ และโมเดลการประเมินของไทเลอร์ (Tyler's Rational and Model of Evaluation)

แนวคิดการประเมินในระดับชั้นเรียน โดยมีลำดับขั้นการดำเนินงาน ดังนี้

ขั้นที่ 1 กำหนดวัตถุประสงค์ให้ชัดเจนว่าเมื่อสิ้นสุดการเรียนการสอนแล้ว ผู้เรียนควรเกิดพฤติกรรมใดหรือสามารถทำอะไรได้บ้าง วัตถุประสงค์ควรมุ่งเน้นที่การกำหนดพฤติกรรมซึ่งสังเกตเห็นได้ชัดเจน ที่เรียกว่าวัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรม

ขั้นที่ 2 กำหนดเนื้อหาที่ผู้เรียนต้องเรียนรู้ ซึ่งเมื่อเรียนรู้แล้วจะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปตามวัตถุประสงค์ที่ระบุไว้ในขั้นตอนที่ 1

ขั้นที่ 3 หารูปแบบและวิธีการจัดการเรียนการสอนที่เหมาะสมกับเนื้อหาซึ่งผู้เรียนจะต้องเรียนรู้ตามที่ระบุไว้ในขั้นตอนที่ 2

ขั้นที่ 4 หามาตรการในการตรวจสอบหลังสิ้นสุดการเรียนการสอน ว่าผู้เรียนได้เกิดการเรียนรู้และบรรลุวัตถุประสงค์ตามที่กำหนดไว้ข้อใด และมีวัตถุประสงค์ข้อใดที่ผู้เรียนยังไม่เกิดการเรียนรู้

โดยสรุป การประเมินตามความเห็นของไทเลอร์ หมายถึง การเปรียบเทียบสิ่งที่ผู้เรียนสามารถทำได้จริงหลังจากจัดการเรียนการสอนแล้ว กับวัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรมซึ่งกำหนดไว้ก่อนการจัดการเรียนการสอนนั้น ๆ

จากแนวคิดพื้นฐานด้านหลักการและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการประเมินการเรียนการสอนดังกล่าว ไทเลอร์ได้เสนอโมเดลการประเมิน เรียกว่า “Tyler ' s Goal Attainment Model” ซึ่งเป็นโมเดลที่ยึดจุดมุ่งหมายเป็นหลักในการประเมินความสำเร็จของโครงการ โดยการตรวจสอบผลผลิตของโครงการว่าเป็นไปตามจุดมุ่งหมายที่ตั้งไว้หรือไม่

แนวคิด หลักการ และโมเดลการประเมินของครอนบาค (Cronbach ' s Concepts and Model)

รูปแบบการประเมินของ Cronbach เน้นในเรื่องประเมินเพื่อปรับปรุงหลักสูตรการเรียนการสอน Cronbach เห็นว่าการประเมินโดยใช้แบบสอบถามวัดผลสัมฤทธิ์ของผู้เรียน ยังไม่เหมาะสมเพียงพอ ที่จะนำผลการประเมินนั้นไปปรับปรุงหลักสูตร รูปแบบของ Cronbach เหมาะที่จะนำมาใช้ในการประเมิน โครงการประเภทฝึกอบรมที่มีจุดมุ่งหมายของการประเมิน 3 ประการ คือ

1. เพื่อปรับปรุงหลักสูตร การประเมินโครงการจะนำไปสู่การตัดสินใจว่าวัสดุการเรียนการสอนของโครงการฝึกอบรมที่ใช้อยู่พอใจหรือไม่ มีส่วนใดที่ต้องแก้ไข
2. เพื่อตัดสินใจเกี่ยวกับตัวบุคคล การประเมินจะทำให้ทราบถึงความต้องการของผู้เข้ารับการอบรม เพื่อนำมาใช้ประกอบในการวางแผนการสอน การคัดเลือกและการจัดกลุ่มผู้เรียน ตลอดจนการให้ข้อมูลเกี่ยวกับจุดเด่นและจุดด้อยของผู้เรียน

3. เพื่อจัดระบบในการบริหารงานงานฝึกอบรม การประเมินจะทำให้ทราบว่า ระบบการบริหารงานของฝ่ายฝึกอบรมดีแล้วหรือยัง วิทยากรหรือผู้สอนแต่ละคนมีประสิทธิภาพหรือไม่

ครอนบาค มีความเห็นว่า การประเมินไม่ควรใช้การทดสอบอย่างเดียว ควรมีมาตรการอื่นประกอบด้วย โดยได้เสนอแนวทางการประเมินเพิ่มเติม 4 แนวทางคือ

1. การศึกษากระบวนการ (process studies) ได้แก่การศึกษาภาวะต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชั้นเรียน เช่นการที่นักเรียนทำแบบฝึกหัดไม่ถูกต้อง การสังเกตผลการใช้สื่อ การซักถามนักเรียนขณะดำเนินการสอนหรือขณะให้ทำกิจกรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้นเหล่านี้ สามารถนำมาเป็นข้อมูล เพื่อการพัฒนาหรือปรับปรุงรายวิชาได้อย่างดี

2. การวัดศักยภาพของผู้เรียน (proficiency measurement) ครอนบาคให้ความสำคัญต่อคะแนนรายข้อมากกว่าคะแนนจากแบบทดสอบทั้งฉบับ ให้ความสำคัญต่อการสอบเพื่อวัดสมรรถภาพของผู้เรียนระหว่างการเรียนการสอนมากกว่าการสอบปลายภาคหรือปลายปี

3. การวัดทัศนคติ (attitude measurement) เป็นผลจากการจัดการเรียนการสอนส่วนหนึ่งที่มีความสำคัญ การวัดทัศนคติทำได้หลายวิธี เช่น การสัมภาษณ์ การตอบแบบสอบถาม และอื่นๆ

4. การติดตามผล (follow-up studies) เป็นการติดตามผลการทำงาน หรือเลือกศึกษาในสาขาต่างๆ รวมถึงการให้บุคคลที่เรียนในระดับชั้นพื้นฐานที่ผ่านมาแล้ว ประเมินข้อดีและข้อจำกัดของวิชาต่างๆ ว่าควรมีการปรับปรุงเพิ่มเติมอย่างไร เพื่อช่วยพัฒนาหรือปรับปรุงรายวิชาต่อไป

สรุปแนวคิดของครอนบาค คือ การประเมินที่เหมาะสมต้องพิจารณาหลายด้านทั้ง 4 แนวทางที่กล่าวมา ครอนบาคได้เสนอโมเดลในการประเมินชื่อ “Cronbach,s Goal & Side Effect Attainment Model” เพื่อนำมาใช้สำหรับการประเมินโครงการด้านการเรียนการสอน โดยเน้นว่าการประเมินโครงการด้านการเรียนการสอนนั้น ไม่ควรประเมินเฉพาะจุดมุ่งหมาย แต่ควรประเมินหรือตรวจสอบผลข้างเคียงของโครงการร่วมด้วย หน้าที่สำคัญของการประเมินโครงการด้านการเรียนการสอนคือ การค้นหาข้อบกพร่องของโครงการ เพื่อหาทางปรับปรุงแก้ไขกระบวนการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพต่อไป

การออกแบบโครงการและการประเมินแนวคิดและรูปแบบการประเมินของสคริฟเวน (Scriven’s Evaluation Ideologies and Model)

สคริฟเวน ได้กำหนดความหมายของการประเมิน “การประเมิน เป็นกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการรวบรวมข้อมูล การตัดสินใจใช้เครื่องมือ เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูล และการกำหนดตัวชี้วัดและเกณฑ์ในการประเมิน” และมีความพยายามที่จะสร้างแนวคิดและรูปแบบการประเมินที่ผสมผสานแนวคิดของไทเลอร์และครอนบาคเข้าด้วยกัน โดยได้จำแนกประเภทของการประเมินออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่

1. การประเมินยึดเป้าหมายของหลัก เป็นการประเมิน ที่ใช้เป้าหมายของโครงการเป็นเกณฑ์ในการพิจารณาว่าการดำเนินการนั้นบรรลุเป้าหมายของโครงการหรือไม่ โดยแบ่งการประเมินเป็น 2 ระยะ คือ

1.1 การประเมินระหว่างดำเนินการ (formative evaluation) มีเป้าหมายของการประเมินเพื่อหาข้อดี ข้อบกพร่องที่เกิดขึ้นในระหว่างการดำเนินโครงการ เพื่อนำไปใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาการดำเนินการโครงการระยะต่อไป

1.2 การประเมินผลรวม (summative evaluation) มีเป้าหมาย คือ ผลผลิตที่เกิดขึ้นเมื่อโครงการสิ้นสุดแล้ว ซึ่งเป็นตัวชี้วัดคุณค่าความสำเร็จของโครงการ ที่จะสามารถนำไปใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาปรับปรุงโครงการอื่นที่มีลักษณะคล้ายคลึงกันให้ประสบผลสำเร็จเป็นอย่างดี

2. การประเมินที่ไม่ยึดเป้าหมายเป็นหลัก เป็นการประเมินที่ไม่ได้มุ่งเน้นเฉพาะผลผลิตที่เกิดขึ้นตามเป้าหมายเท่านั้น แต่จะนำผลกระทบอื่น ๆ มาร่วมพัฒนาในการตัดสินใจคุณค่าด้วยระบบคุณธรรม ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดทางการวิจัยเชิงคุณภาพ ที่สามารถรวบรวมข้อมูลสารสนเทศจากกลุ่มเป้าหมายที่มีความซับซ้อน ดังนั้นการประเมินตามแนวทางนี้ควรที่จะมีการออกแบบการประเมินให้มีความยืดหยุ่นในการเก็บรวบรวมข้อมูลที่มีคุณค่า อันจะช่วยส่งเสริมให้การประเมินโครงการมีประสิทธิภาพ ในส่วนที่จะใช้ข้อมูลสารสนเทศที่สอดคล้องกับความเป็นจริงมากกว่า แต่มีความยุ่งยากที่เกิดขึ้น คือ การพิจารณาอย่างครอบคลุมในการดำเนินการโครงการใด ๆ ที่ตัวชี้วัดเกณฑ์และเครื่องมือ ที่ใช้ในการประเมินจะระบุเป็นแนวทางที่ชัดเจนได้ค่อนข้างยาก

นอกจากนี้ สตรีเฟเวนได้จำแนกการประเมินตามสิ่งที่ประเมินออกเป็น 2 ลักษณะ ได้แก่

1. การประเมินคุณค่าภายใน (intrinsic evaluation) เป็นการประเมินคุณค่าของสิ่งที่เกี่ยวข้องกับโครงการ จุดประสงค์ โครงสร้าง เนื้อหา หรือประสิทธิภาพของเครื่องมือที่ใช้ เป็นต้น ซึ่งอาจกล่าวได้ว่า การประเมินวิธีการนี้เป็นการประเมินเพื่อเตรียมความพร้อมก่อนที่จะเริ่มดำเนินการโครงการ

2. การประเมินความคุ้มค่า (payoff evaluation) เป็นการประเมินในส่วนที่ผลของการดำเนินการมีต่อผู้รับบริการจากโครงการ

แนวคิดและรูปแบบการประเมินของสเตค (Stake's Concepts and Model of Evaluation)

โรเบิร์ต อี สเตค (Robert E. Stake) ได้พัฒนารูปแบบการประเมินโดยใช้แนวคิดของครอนบาค และสตรีเฟเวน เป็นพื้นฐานในการปฏิบัติในการประเมินของ สเตค ถือว่า เป็นรูปแบบหนึ่งที่นักประเมินนำมาประยุกต์ใช้อย่างกว้างขวางในการประเมินโครงการ การประเมินตามความเห็นของ สเตค หมายถึง กระบวนการที่เกี่ยวกับการเก็บรวบรวมข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อนำไปสู่การ ตัดสินคุณค่าของโครงการ จุดมุ่งหมายของการประเมินมีอยู่ 2 ประการ คือ เพื่อต้องการได้ข้อมูลต่างๆ ที่นำมาบรรยายเกี่ยวกับโครงการนั้น และเพื่อต้องการได้ข้อมูลต่างๆ ที่สามารถนำมาใช้ในการตัดสินใจคุณค่าของโครงการ

แนวคิดการประเมินของอัลคิน (Alkin's Concept of Evaluation)

“การประเมิน” ตามความหมายของอัลคิน คือ กระบวนการคัดเลือก การประมวลผล ข้อมูล และการจัดระบบสารสนเทศ ที่มีประโยชน์เพื่อนำเสนอข้อมูลต่อผู้มีอำนาจการตัดสินใจ

หรือใช้เป็นข้อมูลในการกำหนดแนวทางในการเลือกการดำเนินโครงการ ซึ่งอัลคิน ได้จำแนกการประเมินตามจุดประสงค์ของการใช้ผลการประเมินเป็น 5 ส่วนได้แก่

1. การประเมินระบบ เพื่อกำหนดจุดประสงค์ของโครงการ เป็นการประเมินก่อนเริ่มดำเนินโครงการให้สอดคล้องกับความต้องการของกลุ่มเป้าหมาย

2. การประเมินการวางแผนโครงการ เป็นการประเมินเพื่อหาแนวทาง หรือวิธีการที่จะส่งเสริมให้การดำเนินการโครงการให้บรรลุจุดประสงค์

3. การประเมินระหว่างการดำเนินการ เป็นการประเมินเพื่อพิจารณาการดำเนินโครงการเป็นไปตามแผนที่กำหนดให้หรือไม่ หรือการดำเนินการอยู่ในขั้นตอนที่ควรจะเป็นมากหรือน้อยเพียงใด

4. การประเมินเพื่อพัฒนางาน เป็นการประเมินเพื่อแสวงหารูปแบบ แนวทาง หรือข้อเสนอแนะในการที่จะส่งเสริมให้โครงการดำเนินการได้อย่างมีประสิทธิภาพ

5. การประเมินเพื่อรับรองผลงาน ขยายหรือปรับเปลี่ยนโครงการ เป็นการประเมินหลังจากสิ้นสุดโครงการ เพื่อตรวจสอบผลผลิตกับจุดประสงค์ของโครงการ และประมวลผลข้อเสนอแนะเพื่อรับรอง ปรับเปลี่ยนหรือขยายโครงการต่อไป

อัลคิน ได้นำเสนอแนวคิดการประเมินเป็นระบบ คือ เริ่มต้นตั้งแต่การประเมินจุดประสงค์ จนกระทั่งการประเมินเพื่อปรับปรุงโครงการ ที่เป็นแนวคิดพื้นฐานของการประเมินโครงการแต่ยังขาดแนวทางการปฏิบัติที่ชัดเจน ทำให้การเผยแพร่ยังอยู่ในวงแคบ ๆ เท่านั้น

แนวคิดการประเมินของโพรวัส (Provus's Discrepancy Evaluation)

โพรวัส ได้กล่าวถึงความหมายของการประเมินว่า เป็นการกำหนดเกณฑ์ มาตรฐาน และการค้นหาช่องว่างระหว่างสิ่งที่เกิดขึ้นจริงกับเกณฑ์มาตรฐาน เพื่อใช้เป็นตัวชี้วัดข้อบกพร่องของโครงการ และนำรูปแบบการประเมินความสอดคล้องที่เป็นกระบวนการของการเปรียบเทียบความแตกต่างของผลการปฏิบัติที่เกิดขึ้นจริงกับมาตรฐานที่กำหนดขึ้นทุกขั้นตอน จะมีการพิจารณาความแตกต่างระหว่างสิ่งที่เกิดขึ้นจริงกับมาตรฐาน เพื่อนำข้อมูลที่ได้ไปปรับปรุง แก้ไขการดำเนินงานโครงการให้มีประสิทธิภาพ

ซึ่งโพรวัสได้จำแนกขั้นตอนของการประเมินโครงการประกอบด้วย 5 ขั้นตอนดังนี้

1. การบรรยายโครงการ เพื่อศึกษารายละเอียดของโครงการที่ต้องการ ประเมิน ได้แก่ ปัจจัยเบื้องต้น กระบวนการ และผลผลิต

2. การประเมินการดำเนินการของโครงการ เพื่อตรวจสอบว่าการดำเนินการของโครงการเป็นอย่างไร และมีอะไรบ้างที่เกิดขึ้นระหว่างการดำเนินการ

3. การประเมินกระบวนการของโครงการ เพื่อตรวจสอบการดำเนินการของโครงการว่าได้บรรลุจุดมุ่งหมายในแต่ละส่วนมากหรือน้อยเพียงใด

4. การประเมินผลผลิตของโครงการ เพื่อตรวจสอบผลผลิตที่เกิดขึ้นตามจุดมุ่งหมายของโครงการ

5. การประเมินค่าใช้จ่ายและผลกำไรเพื่อเปรียบเทียบค่าใช้จ่ายกับผลที่ได้รับว่ามีความสมเหตุสมผลกันมากหรือน้อยเพียงใด

แนวคิดและรูปแบบการประเมินของเคอร์ค แพตทริค (Kirkpatrick's Model)

เคอร์ค แพตทริค ได้นำเสนอแนวคิดของการประเมินโครงการฝึกอบรมว่า “การฝึกอบรมเป็นการให้ความรู้ ความเข้าใจ และทักษะการปฏิบัติงานอย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งในการฝึกอบรมควรจะได้มีการประเมินผลการฝึกอบรม เพื่อที่จะให้ทราบว่า การจัดการฝึกอบรมตามขั้นตอน ที่กำหนดไว้มีประสิทธิภาพเพียงใด”

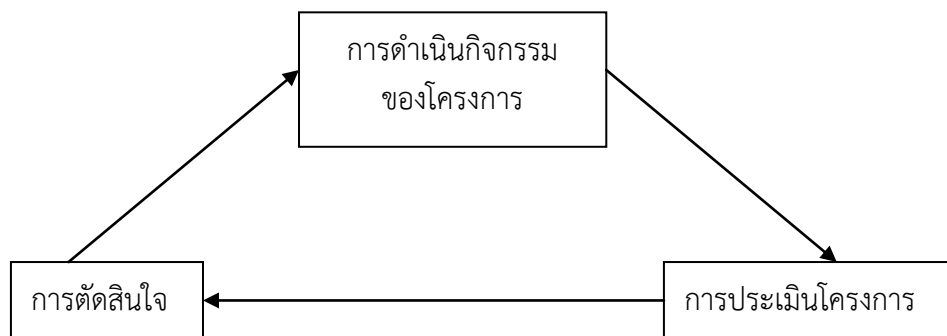
โดยเคอร์ค แพตทริคได้กำหนดแนวทางของการประเมินโครงการฝึกอบรม จำแนกออกเป็น 4 ลักษณะดังนี้

1. ประเมินปฏิกิริยาตอบสนอง (reaction evaluation) เป็นการประเมินเพื่อตรวจสอบความรู้สึก หรือความพึงพอใจของผู้เข้าร่วมโครงการ โดยใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการประเมิน
2. ประเมินการเรียนรู้ (learning evaluation) เป็นการประเมินเพื่อตรวจสอบความรู้และทักษะที่เกิดขึ้นจากการเข้าร่วมโครงการ โดยใช้แบบทดสอบเป็นเครื่องมือในการประเมิน
3. ประเมินพฤติกรรมที่เปลี่ยนแปลง (Behavior Evaluation) เป็นการประเมินเพื่อตรวจสอบการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมในการปฏิบัติงานว่าเป็นไปในทิศทางที่พึงประสงค์หรือไม่โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์ข้อมูลจาก เพื่อนร่วมงาน หรือผู้บังคับบัญชา เป็นต้น
4. ประเมินผลลัพธ์ (Results Evaluation) เป็นการประเมินเพื่อตรวจสอบว่าผลจากการ อบรมก่อให้เกิดการพัฒนาทั้งต่อตนเองและต่อหน่วยงานของตนเองอย่างไร โดยใช้แบบสอบถามหรือการสัมภาษณ์ เป็นต้น

แนวคิดและรูปแบบการประเมินชิบป์ของสตัฟเฟิลบีม (Stufflebeam's CIPP Model)

สตัฟเฟิลบีม (Stufflebeam) ได้ให้ความหมายของการประเมินว่า เป็นกระบวนการของการระบุ หรือกำหนดข้อมูลที่ต้องการ รวมถึงการดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล แล้วนำมาจัดทำให้เป็นสารสนเทศที่มีประโยชน์ เพื่อนำเสนอสำหรับใช้เป็นทางเลือกในการประกอบการตัดสินใจต่อไป

สตัฟเฟิลบีม (Stufflebeam) เสนอรูปแบบการประเมินที่เรียกว่า CIPP Model ย่อมาจากคำว่า Context-Input-Process-Product ซึ่งเน้นการนำการประเมินไปใช้เพื่อการตัดสินใจเลือกทางเลือกต่าง ๆ โดยมีแนวคิดพื้นฐาน ดังแผนภูมิที่ 2.1 คือ

แผนภูมิที่ 2.1 ความคิดพื้นฐานการประเมินของสตฟเฟิลบีม Stufflebeam

สตฟเฟิลบีม(Stufflebeam) ได้จำแนกขั้นตอนของการประเมิน เป็น 3 ขั้นตอน คือ
 ขั้นตอนที่ 1 กำหนด หรือระบุข้อมูลที่ต้องการ
 ขั้นตอนที่ 2 การเก็บรวบรวมข้อมูล
 ขั้นตอนที่ 3 วิเคราะห์และจัดการสารสนเทศ เพื่อนำเสนอผู้บริหาร

แนวคิดและรูปแบบการประเมินของแฮมมอนด์ (Hammond's Concepts and Model of Evaluation)

แฮมมอนด์ได้นำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับการประเมินโปรแกรมการศึกษา โดยเน้นหนักทางด้านโครงการนวัตกรรมในระดับท้องถิ่น แนวคิดที่สำคัญจากโมเดลการประเมินของ แฮมมอนด์ ก็คือ การชี้ประเด็นที่ว่า ในการจัดการเรียนการสอนที่มีวัตถุประสงค์ปลายทาง คือ ต้องการให้ผู้เรียนเกิดการเปลี่ยนแปลงในพฤติกรรมทั้งสามส่วนที่กล่าวมาแล้ว ซึ่งได้แก่ พุทธิพิสัย จิตพิสัย และทักษะพิสัยนั้น ย่อมมีความจำเป็นที่ผู้ดำเนินการจะต้องคำนึงถึงมิติที่สำคัญในอีกส่วนควบคู่กัน ไป คือ ด้านการจัดการเรียนการสอน และด้านสถาบัน นอกจากนั้น การประเมินยังมีจุดเน้นสำคัญที่การกำหนดและการวัดผลตามวัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรม โดยใช้ผลการประเมินเป็นปัจจัยพื้นฐานเพื่อการตัดสินใจเกี่ยวกับนวัตกรรมด้านการจัดการเรียนการสอนขององค์กรศึกษารวมทั้งผลสัมฤทธิ์ด้านพฤติกรรมของผู้เรียน

การประเมินตามแนวคิดและโมเดลการประเมินของแฮมมอนด์นับว่าเป็นการประเมินอย่างมีระบบและมีความสำคัญทางการศึกษา ซึ่งในอดีตที่ผ่านมา การประเมินมักจะอิงนิยามของการวัดผลแต่เพียงอย่างเดียว จึงไม่ครอบคลุมทุกมิติ แต่การประเมินตามโมเดลของแฮมมอนด์ นับว่าเป็นโมเดลที่สมบูรณ์ เอื้อต่อการพัฒนาหลักสูตรการศึกษา และสามารถให้ข้อมูลพื้นฐานเชิงระบบสำหรับการตัดสินใจคุณค่าทางการศึกษาได้เป็นอย่างดี ถึงแม้โมเดลการประเมินของแฮมมอนด์ จะมีความซับซ้อนและยากต่อการนำไปใช้ แต่ในปัจจุบัน ถ้านักการศึกษา ครู นักจิตวิทยา นักบริหาร รวมทั้งนักประเมินผลทางการศึกษาได้ให้ความสนใจและร่วมมือกันอย่างจริงจัง โดยร่วมกันประเมินเป็นคณะ (team evaluation) ภายใต้การสนับสนุนของผู้รับผิดชอบทางการศึกษาแล้ว ผู้วิจัยเชื่อ

ว่า โมเดลการประเมินของแฮมมอนด์มีความสำคัญและน่าจะมีการนำไปประยุกต์ใช้กันอย่างแพร่หลายในวงการศึกษามากขึ้นกว่าเดิม

1.4 ประเภทของการประเมินโครงการ

การประเมินโครงการจำแนกออกได้หลายประเภท โดยเฉพาะการประเมินโครงการทางด้านสังคมนั้น นักวิชาการ นักประเมิน ได้เสนอแนวคิดไว้ ดังนี้

เยาวดี ราชชัยกุล วิบูลย์ศรี (2549 : 96-98) เสนอแนวคิดการประเมินโครงการบริการสังคมแยกได้ 4 ประเภท ได้แก่ การประเมินความต้องการที่จำเป็น การประเมินกระบวนการ การประเมินผลผลิต และการประเมินประสิทธิภาพ สาธารณะสำคัญของการประเมินทั้ง 4 ประเภท มีดังนี้

1. การประเมินความต้องการที่จำเป็น

ในการวัดและประเมินความต้องการที่จำเป็นนั้น ก่อนดำเนินโครงการใด ๆ ก็จะต้องมีการวางแผนของโครงการนั้น ๆ ไว้ล่วงหน้าอย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อให้สามารถตอบคำถามต่าง ๆ ได้ตรงตามความต้องการที่แท้จริง ในปัจจุบันนักประเมินได้ให้ความสนใจเกี่ยวกับการวางแผนเพื่อการประเมิน และเชื่อว่า การวางแผนโครงการจำเป็นต้องจัดให้เป็นส่วนหนึ่งของการประเมินโครงการนั้น ๆ ก่อนนำโครงการไปสู่ขั้นปฏิบัติ ทำให้นักวางแผนที่ดีต้องมีข้อมูลสารสนเทศเกี่ยวกับความต้องการที่จำเป็นอย่างถูกต้อง โดยอาศัยเทคนิคซึ่งสามารถวัดและประเมินความต้องการที่เหมาะสมในเชิงปริมาณ รวมทั้งอาจใช้เทคนิคอื่น ๆ ที่เอื้อต่อการประเมินความต้องการได้ เช่น การใช้ข้อมูลจากระเบียบสะสมที่มีอยู่ หรือการสังเคราะห์สารสนเทศที่มีอยู่ เป็นต้น

2. การประเมินกระบวนการ

แนวคิดหลักของการประเมินกระบวนการก็คือ เมื่อโครงการได้รับการพัฒนาและเริ่มดำเนินการแล้ว นักประเมินต้องย้อนกลับไปทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้องกับโครงการอีกครั้ง เพื่อตรวจสอบว่าโครงการนั้นๆ ได้ปฏิบัติไปตามทุกขั้นตอนที่ได้ออกแบบไว้หรือไม่และได้จัดกิจกรรมเพื่อให้บริการต่อกลุ่มเป้าหมายตรงตามที่กำหนดไว้ในโครงการหรือไม่ การประเมินกระบวนการของโครงการเช่นนี้ ถ้าจะกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ เป็นการตรวจสอบความพยายามของโครงการว่าได้ดำเนินการไปอย่างครบถ้วนและตรงตามแผนที่วางไว้ทุกขั้นตอนหรือไม่

3. การประเมินผลผลิต

นักประเมินมักจะเน้นการประเมินผลสัมฤทธิ์ของโครงการจากการประเมินผลผลิตโดยตรงของโครงการนั้นๆ ซึ่งความจริงแล้วเป็นการยากที่จะระบุ “เหตุ” หมายถึงปัจจัยนำเข้าในระหว่างดำเนินการโครงการกับ “ผล” ที่เกิดตามมาของโครงการ ตัวอย่างเช่น เมื่อมีการจัดโครงการพัฒนานิสัยการอ่านสำหรับเยาวชนท้องถิ่น ปรากฏว่ามีคำถามที่น่าสนใจคือ

1. ผู้เข้าร่วมโครงการจะมีนิสัยรักการอ่านมากกว่าผู้ไม่ได้เข้าร่วมโครงการหรือไม่
2. มีหลักฐานหรือไม่ ที่แสดงว่าผู้เข้าร่วมโครงการมีความสนใจในการอ่านมากขึ้น

คำถามข้างต้นเป็นคำถามที่ดีและมีเหตุผล แต่ก็ยากที่จะชี้ชัดลงไปในการตอบคำถามที่เกี่ยวข้องกับผลผลิตของโครงการโดยตรง ที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะว่าอาจจะมีอิทธิพลจากตัวแปรอื่นๆ

เข้ามาเกี่ยวข้องได้ เช่น สภาพแวดล้อมของผู้รับบริการ เป็นต้น

ดังนั้น การประเมินผลผลิตของโครงการที่สำคัญ ก็คือ นักประเมินจะต้องแสดงแนวทางในการวัดผลสำเร็จของโครงการให้น่าเชื่อถือ มีการวัดที่แม่นยำตรงกับความ เป็นจริง และมีความคงที่ สำหรับวิธีการวัดอาจต้องใช้ออกแบบตามวิธีวิจัยที่ซับซ้อน คล้ายกับการออกแบบโครงการวิจัยเชิงทดลอง ส่วนการกำหนดความสำเร็จของโครงการ ยังมีความเห็นแตกต่างกันตามกลุ่มของผู้เกี่ยวข้อง เช่น หน่วยงานที่สนับสนุนเงินทุน บุคลากรของโครงการ และผู้รับบริการ ซึ่งแต่ละกลุ่มมีระดับของการยอมรับความสำเร็จที่ต่างกันไป ดังนั้น นักประเมินจึงต้องหาตัวบ่งชี้ที่สามารถเป็นที่ยอมรับของทุกกลุ่มและมีความเป็นไปได้สำหรับการประเมินผลผลิตด้วย

4. การประเมินประสิทธิภาพ

การประเมินโครงการโดยทั่วไป ในประเทศไทยที่ผ่านมา ยังจำกัดอยู่แต่เพียงการประเมินผลผลิต โดยมุ่งที่จะทราบความสำเร็จหรือความล้มเหลวของโครงการเท่านั้น ทั้งนี้เพื่อประกอบการตัดสินใจของผู้ให้บริการหรือผู้ให้ทุนในการยุติหรือขยายโครงการ แต่ในปัจจุบันนักประเมินและผู้บริหารโครงการ ได้ตระหนักถึงความสำคัญของการประเมินประสิทธิภาพของโครงการด้วย โดยถือว่าเป็นประเภทของการประเมินที่จำเป็นสำหรับโครงการบริการทั่วไป เพราะจะช่วยเสริมให้โครงการเหล่านั้น สามารถดำเนินการอย่างสอดคล้องกับสภาพการณ์ของสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งโครงการที่เอื้ออำนวยต่อการพัฒนาท้องถิ่น หรือโครงการที่เป็นตัวกำหนดเกณฑ์สำคัญสำหรับประกันโครงการขนาดใหญ่ระดับชาติ ที่จะไม่ต้องสูญเสียทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัด โดยไม่จำเป็น การดำเนินโครงการบริการสังคมนั้น จะไม่มุ่งแต่เพียงความสำเร็จของโครงการเท่านั้น แต่จะต้องให้ค้ำค่าในเชิงของประสิทธิภาพด้วย ตามปกติ การประเมินประสิทธิภาพของโครงการมักจะเริ่มจากคำถามต่างๆ กัน เช่น

1. ความสำเร็จของโครงการนั้น ๆ เมื่อเทียบกับค่าใช้จ่ายแล้วมีความเหมาะสมหรือไม่
 2. ผลผลิตของโครงการเกิดจากปัจจัยที่ลงทุนไปใช่หรือไม่
 3. โครงการนี้มีผลผลิตสูงกว่าโครงการอื่นๆ เมื่อลงทุนเท่ากันหรือไม่ และเพราะเหตุใด
- สมหวัง พิธิยานุวัฒน์ (2544 : 93-94) แบ่งประเภทการประเมิน ดังนี้

1. แบ่งตามจุดมุ่งหมายของการประเมิน แบ่งการประเมินเป็น 2 ประเภท คือ ประเมินเพื่อปรับปรุงพัฒนา เรียกว่า การประเมินความก้าวหน้า เป็นการประเมินขณะโครงการหรือกิจกรรมนั้นกำลังดำเนินอยู่ ซึ่งสามารถนำผลประเมินไปปรับปรุงการดำเนินงานให้ดีขึ้นอย่างทันที่ และการประเมินเพื่อตัดสินผล เป็นการประเมินเพื่อบ่งชี้ระดับสัมฤทธิ์ผลของงานหรือโครงการ เป็นการประเมินหลังสิ้นสุดโครงการแล้ว

2. แบ่งตามหลักยึดในการประเมิน แบ่งเป็น 2 ประเภท คือ การประเมินที่ยึดเป้าหมายของโครงการหรืองานที่เป็นเกณฑ์ ซึ่งเรียกว่า goal-based evaluation การประเมินตามแนวนี้ก็คือ นำผลการวัดมาเปรียบเทียบกับเป้าหมายเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพของโครงการ ส่วนอีกประเภทหนึ่งเป็นการประเมินที่เป็นเป้าหมายของโครงการ เป็นการประเมินตามแนวทางที่ผู้ประเมินผลทั้งหมดที่เกิดขึ้นทั้งผลโดยตรงและผลโดยอ้อมของโครงการ ตลอดจนการประเมินผลกระทบทั้งในทางบวกและทางลบของโครงการ

3. แบ่งตามลำดับเวลาที่ประเมิน โดยแบ่งการประเมินออกเป็น 3 ระยะ การประเมินก่อนนำโครงการไปปฏิบัติ โดยเฉพาะการวิเคราะห์ความเหมาะสมของแผนงานโครงการก่อนเสนอเพื่อขออนุมัติให้ดำเนินกระบวนการดังกล่าวเรียกว่า การวิเคราะห์โครงการ ระยะที่สอง คือ การประเมินขณะดำเนินงานหรือโครงการ เพื่อพิจารณาความก้าวหน้าของโครงการผลการประเมินในระยะนี้จะเป็นประโยชน์ต่อการปรับปรุงการดำเนินงาน และระยะสุดท้ายคือ การประเมินเมื่อเสร็จสิ้นโครงการ เป็นการประเมินผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นทั้งหมดเมื่อสิ้นสุดโครงการและหลังจากสิ้นสุดโครงการไประยะหนึ่ง กระบวนการประเมินหลังจากโครงการสิ้นสุดโครงการไประยะหนึ่ง เรียกว่า กระบวนการติดตามผล

อุทัย บุญประเสริฐ (2543 : 15) ได้เสนอประเภทของการประเมินโครงการ โดยคำนึงถึงช่วงระยะเวลาการดำเนินโครงการเป็นหลักเรียกว่า วงจรของโครงการ (project life cycle) โดยแบ่งได้ 3 ประเภท สำคัญมีดังนี้

1. การประเมินก่อนการดำเนินงาน (pre – evaluation) เป็นการประเมินเพื่อการตัดสินใจในการกำหนดและเลือกทำโครงการ ซึ่งมักจะใช้ในการพิจารณาเรื่องต่อไปนี้

1.1 ความเหมาะสมของการทำโครงการ โดยพิจารณาจากการศึกษาวิเคราะห์ปัญหา และความจำเป็นของการทำโครงการ (need assessment) และความเป็นไปได้ (feasibility) ทั้งนี้ ต้องคำนึงถึงความเป็นไปได้ทางเทคนิควิชาการ ความพร้อมในการบริหารโครงการและงบประมาณสนับสนุน เป็นต้น

1.2 การวิเคราะห์ผลตอบแทนของโครงการ (rate of return) ได้แก่ การวิเคราะห์ค่าใช้จ่ายกับผลตอบแทนที่ได้รับ (cost / benefit analysis) การวิเคราะห์ค่าใช้จ่ายกับอรรถประโยชน์ (cost / utility analysis) เป็นต้น เพื่อพิจารณาว่าการทำโครงการนั้นให้ผลคุ้มค่าต่อการลงทุนหรือไม่ ซึ่งเป็นการพิจารณาในแง่เศรษฐกิจ แต่สำหรับโครงการทางด้านการศึกษาจะเป็นการวิเคราะห์ค่าใช้จ่ายกับประสิทธิผลที่ได้รับมากกว่าคำนึงถึงผลกำไร เพราะผลตอบแทนของโครงการทางการศึกษาวัดออกมาในรูปของตัวเงินค่อนข้างยาก

2. การประเมินในระหว่างการดำเนินการ (implementation evaluation in process) เป็นหน้าที่ของผู้รับผิดชอบโครงการ ซึ่งเป็นการประเมินระหว่างปฏิบัติงานโครงการ เพื่อตรวจสอบการดำเนินงานว่าเป็นไปตามแผนที่กำหนดไว้หรือไม่ หากมีปัญหาจะได้สามารถแก้ไขได้ทันที เพื่อให้การดำเนินงานของโครงการเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

3. การประเมินหลังการดำเนินงาน (post-evaluation) เป็นการประเมินผลหลังการปฏิบัติงานโครงการเสร็จสิ้นแล้ว เป็นการพิจารณาเพื่อตอบคำถามในเรื่องต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

3.1 การดำเนินงานโครงการบรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้หรือไม่

3.2 มีผลพลอยได้ที่นอกเหนือจากที่ระบุไว้ในวัตถุประสงค์บ้างหรือไม่

1.5 รูปแบบการประเมินโครงการแบบชิปปี้ (CIPP Model)

ดี.แอล สตัฟเฟิลบีม (D. L. Stufflebeam) ได้เสนอรูปแบบการประเมินเรียกว่า “CIPP Model” ซึ่งเป็นตัวย่อของ Context, Input, Process และ Product การประเมินมีจุดมุ่งหมาย เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลสารสนเทศเพื่อประโยชน์ในการตัดสินใจหาทางเลือกที่เหมาะสม องค์ประกอบ 4 ด้าน ของ CIPP Model มีสาระสำคัญดังนี้ ฅวัลย์ มาศจรัส และชาวฤทธิ์ จงเกษกรณ์ (2547, หน้า 215-217)

1. การประเมินบริบทหรือสภาวะแวดล้อม (context evaluation) เป็นการประเมินเพื่อให้ได้มาซึ่งเหตุผลที่ช่วยกำหนดวัตถุประสงค์ของโครงการ โดยเน้นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับสภาพแวดล้อม ความต้องการ ข้อจำกัด และปัญหาที่อาจเกิดขึ้นได้ ข้อมูลทั้งหลายเหล่านี้จะเป็นประโยชน์ ต่อการตัดสินใจในการทำโครงการ

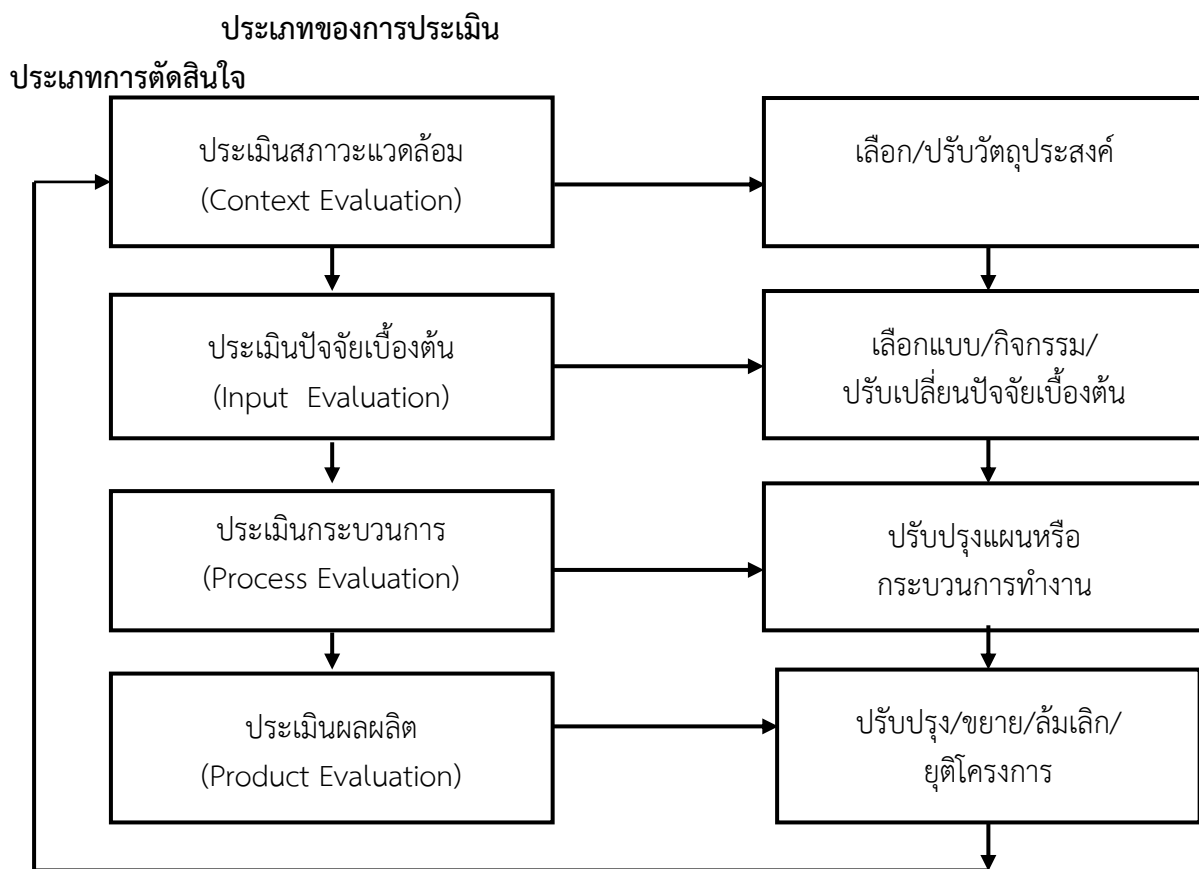
2. การประเมินปัจจัยเบื้องต้น (input evaluation) เป็นการประเมินข้อมูลต่าง ๆ ที่เป็นปัจจัยเบื้องต้นว่าจะมีส่วนช่วยให้โครงการบรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้หรือไม่ การประเมินเกี่ยวข้องกับอัตราค่าจ้าง เวลา งบประมาณ วิธีการที่มีศักยภาพเป็นการประเมินที่ศึกษาถึงความสามารถของหน่วยงานในการจัดทำโครงการ ศึกษาถึงยุทธวิธีที่จะใช้ทำให้โครงการบรรลุ

3. การประเมินกระบวนการ (process evaluation) เป็นการประเมินการดำเนินการตามขั้นตอนที่กำหนดไว้ในโครงการทุกขั้นตอน ประเมินกระบวนการ 3 ประการ คือ

1. เพื่อหาและทำนายข้อบกพร่องของการดำเนินการตามขั้นตอนที่วางไว้
2. เพื่อรวบรวมสารสนเทศสำหรับผู้ตัดสินใจวางแผนงาน
3. เพื่อเป็นรายงานสะสมถึงการปฏิบัติต่างๆ ที่เกิดขึ้น

4. การประเมินผลผลิต (Product Evaluation) เป็นการประเมินเพื่อดูความสำเร็จระหว่างการศึกษาปฏิบัติตามโครงการ และเมื่อสิ้นสุดโครงการ

สตัฟเฟิลบีม (Stufflebeam) ได้นำเสนอแผนภูมิแสดงความสัมพันธ์ระหว่างการตัดสินใจและประเภทของการประเมินกับการตัดสินใจ ดังแผนภูมิที่ 2.2

แผนภูมิที่ 2.2 ความสัมพันธ์ระหว่างรูปแบบการประเมินและการตัดสินใจของสตีฟเฟิลบีม
ที่มา สมหวัง พิธิยานุวัฒน์ (2544 : 168)

จากแผนภูมิที่ 2.2 จะเห็นว่า การใช้รูปแบบการประเมินแบบซีพีบี CIPP Model ในการประเมินโครงการเป็นรูปแบบการประเมินที่ครอบคลุม วัตถุประสงค์ ปัจจัย กระบวนการ ตลอดจนผลผลิตของโครงการ ซึ่งผลการประเมินสามารถนำไปเป็นข้อมูลให้กับผู้บริหารสถานศึกษา นำไปใช้ในการตัดสินใจในการปรับปรุงโครงการ ทำให้โครงการมีการดำเนินงานอย่างมีประสิทธิภาพ

สมหวัง พิธิยานุวัฒน์ (2545, หน้า 184-194) กล่าวว่า การประเมินแบบ CIPP Model ไม่ใช่เป็นการประเมินแต่เพียงแต่ให้บรรลุวัตถุประสงค์เท่านั้น แต่ยังเป็นการประเมินเพื่อให้ได้รายละเอียด เพื่อช่วยในการตัดสินใจเกี่ยวกับโครงการ โดยเฉพาะการประเมินผลโครงการประชุม ซึ่งมีลักษณะเป็นการประเมินความก้าวหน้าเพื่อบ่งชี้ จุดเด่น จุดด้อย ของการประชุมเพื่อนำผลไปปรับปรุงกิจกรรม แผนการประชุมได้ทันทั่วทั้งที่ และมีการประเมินรวมสรุป หลังโครงการประเมินสิ้นสุดลง แล้วบ่งชี้ผลสัมฤทธิ์ของโครงการประชุมที่เหมาะสม กรอบความคิดการประเมินแบบ CIPP Model จึงเป็นที่นิยมใช้เพราะนักประเมินจะได้ข้อดี ข้อบกพร่อง และประสิทธิภาพของโครงการที่จะประเมินได้เป็นอย่างดี ช่วยในการตัดสินใจของผู้บริหารได้เป็นอย่างมาก ทั้งยังเป็นแบบจำลองที่เข้าใจง่าย สะดวกในการปฏิบัติ จึงเป็นที่นิยมอย่างกว้างขวาง

มโนทัศน์เบื้องต้นของรูปแบบ CIPP Model นั้นประเภทของการตัดสินใจที่แตกต่างกัน จำเป็นต้องใช้สารสนเทศในการตัดสินใจที่แตกต่างกัน สตีฟเฟิลบีมได้จำแนกการตัดสินใจและการประเมินเพื่อการบริหารและการวางแผนไว้ 4 ประเภท ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. การประเมินสถานะแวดล้อมหรือบริบท (context evaluation) เป็นการประเมินสภาพเศรษฐกิจ สังคม นโยบายทางการศึกษา นโยบายทางการเมือง ความต้องการของสังคม ปัญหาอุปสรรคต่าง ๆ ตลอดจนปรัชญาทางการศึกษา ซึ่งจะนำไปใช้ประโยชน์ในการตัดสินใจวางแผน กำหนดนโยบาย กำหนดเป้าหมาย และจุดมุ่งหมายที่เหมาะสมกับโครงการ

2. การประเมินตัวป้อน หรือปัจจัยนำเข้า (input evaluation) เป็นการตรวจสอบความพร้อมของปัจจัยเบื้องต้นต่าง ๆ เช่น บุคลากร อาคารสถานที่ งบประมาณหรืออื่น ๆ โดยจะนำไปใช้ประโยชน์ในการตัดสินใจวางแผนโครงการ หรือหาวิธีการที่จะดำเนินโครงการให้บรรลุจุดมุ่งหมายที่ตั้งไว้ ซึ่งเป็นวิธีการหรือยุทธวิธีที่เป็นไปได้กับทรัพยากรด้านต่าง ๆ ที่มีอยู่

3. การประเมินกระบวนการ (process evaluation) เป็นการประเมินขณะดำเนินงานเพื่อระบุจุดเด่นจุดด้อยของแนวทางที่เลือกใช้ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง กระบวนการบริหาร กระบวนการจัดกิจกรรมต่าง ๆ หลังจากนำไปปฏิบัติจริง เพื่อจะได้ปรับปรุงแก้ไขกระบวนการต่าง ๆ ให้เหมาะสมได้ทันทั่วทั้งขณะที่ดำเนินงานนั้นกำลังกระทำอยู่เพื่อให้สามารถดำเนินการตามจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้ด้วยดี

4. การประเมินผลผลิต (product evaluation) เป็นการประเมินหลังจากการดำเนินโครงการสิ้นสุดลงแล้ว เพื่อเป็นการตัดสินคุณค่า ผลผลิตของโครงการทั้งในด้านปริมาณและคุณภาพ ซึ่งเป็นเครื่องบ่งชี้ว่าในการดำเนินงานนี้ได้บรรลุผลตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้มากน้อยเพียงใด ซึ่งจะช่วยให้ผู้บริหารนำไปใช้ประกอบการตัดสินใจว่าจะปรับปรุงโครงการ หรือให้ดำเนินการโครงการต่อไปหรือยุบเลิกโครงการนั้น ๆ ไปเลย

วิธีการประเมินตามรูปแบบการประเมินโครงการของ สตีฟเฟิลบีม จะต้องมีการประเมิน 4 ด้าน คือ

1. การประเมินสถานะแวดล้อม (context evaluation: C) เป็นรูปแบบพื้นฐานของการประเมินโดยทั่ว ๆ ไป ที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อหาหลักการและเหตุผลที่จะนำไปใช้ในการกำหนดวัตถุประสงค์ของโครงการ โดยเน้นด้านสภาพแวดล้อม ความต้องการและเงื่อนไขที่เป็นจริงต่าง ๆ เกี่ยวกับสภาพแวดล้อม นอกจากนั้นยังช่วยในการวินิจฉัยปัญหาเพื่อให้ได้ข้อมูลพื้นฐานที่เป็นประโยชน์ต่อการตัดสินใจ การวินิจฉัยปัญหา และการพัฒนาวัตถุประสงค์ เป็นผลให้เกิดการปรับปรุงโครงการใหม่ วิธีการประเมินสถานะแวดล้อม เริ่มจากการวิเคราะห์ความคิดหลัก เพื่อกำหนดขอบเขตการศึกษาจากข้อมูลเชิงประจักษ์เพื่อค้นหาสิ่งที่ยังขาดอยู่ จากนั้นใช้ทั้งข้อมูลเชิงประจักษ์และความคิดหลักร่วมกันประกอบกับการใช้ทฤษฎีและความเห็นของผู้เชี่ยวชาญ เพื่อตัดสินใจว่าปัญหาเบื้องต้นที่ต้องได้รับการแก้ไขมีอะไรบ้าง

2. การประเมินปัจจัยเบื้องต้น (Input evaluation: I) มีจุดมุ่งหมายเพื่อการจัดหาข้อมูลเพื่อใช้ในการตัดสินใจวิธีการของการใช้ทรัพยากรต่าง ๆ เพื่อให้การดำเนินโครงการบรรลุจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้ สิ่งที่ทำกรประเมินได้แก่ ความสามารถของหน่วยงานหรือตัวแทนในการจัดโครงการ ยุทธวิธีที่ใช้เพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายของโครงการ วิธีที่ใช้ในการดำเนินการ ตลอดจน

การได้รับความช่วยเหลือต่าง ๆ เช่นหน่วยงานที่จะช่วยเหลือ เวลา เงินทุน อาคารสถานที่ และ อุปกรณ์เครื่องมือ เป็นต้น สิ่งสำคัญของการประเมินปัจจัยเบื้องต้นคือ ผลของการประเมินจะต้องให้ ข้อเสนอแนะที่ทำให้ทราบว่าต้องอาศัยความช่วยเหลือจากภายนอกหรือไม่ ในการบรรลุจุดมุ่งหมาย จะต้องใช้วิธีการอะไร จะใช้ของเดิมที่มีอยู่แล้ว หรือใช้วิธีที่คิดค้นขึ้นมาใหม่ และจะใช้แบบแผน การดำเนินงานอย่างไร

3. การประเมินกระบวนการ (Process evaluation: P) มีบทบาทสำคัญในการให้ ข้อมูลย้อนกลับแก่ผู้รับผิดชอบและผู้ดำเนินการทุกขั้นตอน การประเมินกระบวนการนี้จะเริ่มปฏิบัติ หลังจากที่โครงการได้รับอนุมัติและลงมือปฏิบัติตามโครงการแล้ว โดยมีวัตถุประสงค์ในการประเมิน 3 ประการคือ เพื่อหาข้อบกพร่องของโครงการในระหว่างที่มีการปฏิบัติ เพื่อหาข้อมูลต่าง ๆ ที่จะ นำมาใช้ในการตัดสินใจเกี่ยวกับการดำเนินงานของโครงการ และเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลต่าง ๆ ที่ได้ จากการดำเนินโครงการ โดยมีการบันทึกไว้เป็นหลักฐานทุกขั้นตอน

4. การประเมินผลผลิต (Product evaluation: P) มีจุดมุ่งหมายไม่เพียงแต่เพื่อ ตรวจสอบผลที่เกิดขึ้นเมื่อสิ้นสุดโครงการเท่านั้น แต่รวมถึงการประเมินผลผลิตระหว่างดำเนิน โครงการด้วยวิธีการประเมินผลผลิตจะต้องกำหนดจุดมุ่งหมายในลักษณะที่เป็นนิยาม เชิงปฏิบัติการ กำหนดเกณฑ์ที่ใช้ในการวัดให้สัมพันธ์กับวัตถุประสงค์ เปรียบเทียบผลการวัดที่ได้กับ เกณฑ์มาตรฐานที่กำหนดไว้ก่อนแล้ว

ทั้งนี้ได้จำแนกการตัดสินใจของผู้บริหารในการบริหารโครงการเป็น 4 ลักษณะ ดังนี้

1. การตัดสินใจเกี่ยวกับการวางแผน (planning decisions) เป็นการตัดสินใจที่ใช้ ข้อมูลจากการประเมินสภาพแวดล้อมที่ได้นำไปกำหนดวัตถุประสงค์ของโครงการให้สอดคล้องกับ แผนการดำเนินการ หรือเรียกว่าเป็นผลที่คาดหวัง

2. การตัดสินใจเกี่ยวกับโครงสร้าง (structuring decisions) เป็นการตัดสินใจที่ใช้ ข้อมูลจากปัจจัยเบื้องต้นที่ได้นำไปใช้ในการกำหนดโครงสร้างของแผนงาน และขั้นตอนของการ ดำเนินโครงการ หรือเรียกว่าวิธีการที่คาดหวัง

3. การตัดสินใจเกี่ยวกับการปฏิบัติ (implementing decisions) เป็นการตัดสินใจที่ใช้ ข้อมูลจากการประเมินกระบวนการ เพื่อพิจารณาควบคุมการดำเนินโครงการให้เป็นไปตามแผน และปรับปรุงแก้ไขการดำเนินการให้มีประสิทธิภาพมากที่สุด หรือเรียกว่าวิธีการที่เกิดขึ้นจริง

4) การตัดสินใจเมื่อสิ้นสุดโครงการ (recycling decisions) เป็นการตัดสินใจที่ใช้ข้อมูล จากการโอกาสต่อไป หรือเรียกว่าผลที่เกิดขึ้นจริง

พิสนุ พงศ์ศรี (2552 : 8) กล่าวถึง รูปแบบ CIPP มีประเด็นการประเมิน 4 ประเภท คือ บริบท (Context) ปัจจัยนำเข้า (Input) กระบวนการ (Process) และผลผลิต (Product) โดย รูปแบบนี้มีจุดเด่นที่สำคัญหลายประการ คือ ประเมินได้กับโครงการในทุกประเภท ทุกขนาด ประเมินได้ครอบคลุมเพราะประเมินทั้ง คิด ทำ ได้

รัตนะ บัวสนธ์ (2540 : 111) แบบจำลองซีบีพี (CIPP Model) จะประเมินในด้านต่าง ๆ ดังนี้ คือ

1. การประเมินสภาวะแวดล้อม (context evaluation) ซึ่งจะช่วยในการตัดสินใจ เกี่ยวกับการวางแผนในการกำหนดวัตถุประสงค์

2. การประเมินปัจจัยเบื้องต้น (input evaluation) เป็นการตัดสินใจเกี่ยวกับโครงสร้างเพื่อกำหนดรูปแบบของโครงการ

3. การประเมินกระบวนการ (process evaluation) จะช่วยในการตัดสินใจในด้านการประยุกต์ใช้เพื่อควบคุมการดำเนินการของโครงการ

4. การประเมินผลผลิต (product evaluation) จะช่วยในการตัดสินใจเพื่อตัดสินใจและดูผลสำเร็จของโครงการ รายละเอียดเกี่ยวกับการประเมินโครงการแบบซิปป์ (CIPP) มีดังต่อไปนี้

1. ประเมินบริบท การประเมินสภาพแวดล้อมเป็นรูปแบบพื้นฐานของการประเมินโดยทั่วๆ ไป เป็นการประเมินเพื่อให้ได้มาซึ่งเหตุผล เพื่อช่วยในการกำหนดวัตถุประสงค์ของโครงการ โดยจะเน้นในด้านความสัมพันธ์ที่เกี่ยวกับสภาพแวดล้อมความต้องการ และเงื่อนไขที่เป็นจริงต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง กับสภาพแวดล้อม นอกจากนี้ ยังช่วยในการวินิจฉัยปัญหาเพื่อให้ได้ข้อมูลพื้นฐานที่เป็นประโยชน์ต่อการตัดสินใจ การประเมินสภาพแวดล้อมนี้มีลักษณะเด่นๆ ที่สำคัญมากมาย จัดเป็นการวิเคราะห์ขนาดใหญ่ (macro analytic) เป็นตัวกำหนดขอบเขตของการประเมิน การบรรยายและการวิเคราะห์สภาวะแวดล้อม นอกจากนี้ ยังช่วยให้ทราบถึงตัวแปรที่เกี่ยวข้องและมีความสำคัญสำหรับการบรรลุเป้าหมาย การประเมินสภาวะแวดล้อมทำให้ได้มาซึ่งการเปลี่ยนแปลงวัตถุประสงค์โดยอาศัยการวินิจฉัย และการจัดเรียงลำดับปัญหาให้สอดคล้องกับความต้องการของที่ประชุม และสถานการณ์

2. การประเมินปัจจัยนำเข้า เป็นการจัดหาข้อมูลเพื่อใช้ในการตัดสินใจความเหมาะสมของแผนงานต่างๆ ที่จัดขึ้น โดยดูว่าข้อมูลนั้นจะมีส่วนช่วยให้บรรลุจุดมุ่งหมายของโครงการหรือไม่ ซึ่งมักจะประเมินในด้านต่าง ๆ คือ

2.1 ความสามารถของหน่วยงานหรือตัวแทนในการจัดโครงการ

2.2 ยุทธวิธีที่ใช้ในการบรรลุวัตถุประสงค์ของโครงการ

2.3 การได้รับความช่วยเหลือในด้านต่างๆ ซึ่งจะช่วยให้โครงการดำเนินไปได้ เช่น หน่วยงานที่จะช่วยเหลือ เวลา เงินทุน อาคารสถานที่ อุปกรณ์ ผลที่ได้จากการประเมินปัจจัยนำเข้า คือ การวิเคราะห์รูปแบบของวิธีการที่ใช้ในรูปของราคาและกำไรที่จะได้รับ โดยการประเมินในด้านอัตรากำลัง เวลา งบประมาณ วิธีการที่มีศักยภาพแต่ถ้าเป็นการประเมิน ด้านการศึกษา ผลกำไรอาจจะอยู่ในรูป ตัวเลขก็ได้ การประเมินปัจจัยนำเข้านี้จะช่วยให้ข้อมูลที่จะตัดสินใจได้ว่า ควรตั้งวัตถุประสงค์เชิง ปฏิบัติอย่างไร ใช้อัตรากำลังเท่าใด วางแผนและดำเนินการอย่างไร ซึ่งจะแตกต่างจากการประเมิน สภาวะแวดล้อมในแง่ที่ว่า การประเมินปัจจัยนำเข้าเป็นการทำเฉพาะกรณีๆ และวิเคราะห์ภายในโครงการเท่านั้น รูปแบบของคำถามที่ใช้ถามมีมากมาย เช่น วัตถุประสงค์จะกำหนดวิธีดำเนินการได้หรือไม่ และจะประสบผลสำเร็จหรือไม่ วิธีการที่กำหนดสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้หรือไม่จะดำเนินการกับยุทธวิธีที่เลือกมาอย่างไร ฯลฯ คำถามต่างๆ เหล่านี้แสดงถึงความสำคัญของการประเมินข้อมูลเกี่ยวกับปัจจัยนำเข้า เพื่อที่จะได้เป็นตัวกำหนดยุทธวิธีเพื่อให้การดำเนินงานสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ โดยคำถามที่จะใช้มีระดับกว้างๆ และคำถามเฉพาะ

3. การประเมินกระบวนการดำเนินงานของโครงการ เมื่อแผนดำเนินการได้รับการอนุมัติและลงมือทำการประเมินกระบวนการจำเป็นต้องได้รับการเตรียมการเพื่อให้ข้อมูลย้อนกลับ

แก่ผู้รับผิดชอบและผู้ดำเนินการทุกลำดับชั้น การประเมินกระบวนการมีวัตถุประสงค์ใหญ่อยู่ 3 ประการ คือ

3.1 เพื่อหาและทำนายข้อบกพร่องของกระบวนการ หรือการดำเนินการตามขั้นตอน ที่วางไว้

3.2 เพื่อรวบรวมสารสนเทศสำหรับผู้ตัดสินใจวางแผนงาน

3.3 เพื่อเป็นรายงานสะสมถึงการปฏิบัติต่างๆ ที่เกิดขึ้น

ยุทธวิธีในการประเมินกระบวนการ มี 3 วิธี คือ

1. แสดงให้เห็นหรือกระตุ้นเตือนถึงศักยภาพของทรัพยากรที่ทำให้เกิดความล้มเหลวในโครงการ ซึ่งอาจจะเป็นสิ่งต่อไปนี้ เช่น ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในกลุ่มบุคลากรและนักศึกษา วิธีการสื่อสาร การให้เหตุผล ความเข้าใจและเห็นพ้องกันในวัตถุประสงค์ของแผนการโดยผู้ที่เกี่ยวข้องในแผนการนั้น และผู้ที่ได้รับผลกระทบจากแผนการ ความเพียงพอของแหล่งทรัพยากร อุปกรณ์อำนวยความสะดวก บุคลากร ปฏิทินการปฏิบัติงาน เป็นต้น

2. เกี่ยวกับการวางโครงการและการตัดสินใจก่อนการวางแผน โดยผู้อำนวยการโครงการระหว่างดำเนินการดำเนินโครงการนั้น ตัวอย่างการตัดสินใจก่อนวางแผน เช่น ในโครงการพัฒนาแบบสอน ซึ่งมีความจำเป็นจะต้องเลือกโรงเรียนอย่างเจาะจง สำหรับเข้าร่วมโครงการทดลองใหม่ๆ ของแบบสอน ผู้ตัดสินใจจะสามารถจัดเตรียมวางโครงการล่วงหน้าได้ดีเมื่อมีโรงเรียนมาให้เลือกแต่ตัวเลือกเหล่านี้จะยังไม่มีความมั่นใจว่าจะมีรายชื่อของโรงเรียนที่จะสอบถามไป เมื่อโรงเรียนได้รับการติดต่อแล้ว จึงจะมีการตัดสินใจเกี่ยวกับโรงเรียนที่มีความเต็มใจร่วมในการทดลองแบบสอน ดังนั้น ผู้พัฒนาแบบสอนจึงต้องเลือกโรงเรียนที่สอดคล้องกับความต้องการตามแบบสุ่มตัวอย่างมากที่สุด (แบบการสุ่มจะได้รับการตัดสินใจเลือกวิธีการมาก่อน) และเขาต้องกำหนดตารางเฉพาะในการบริหารแบบสอบถามในการทดลองตามรูปแบบของแบบสอน ดังนั้น ในโครงการส่วนใหญ่สถานการณ์จึงต้องตัดสินใจจึงต้องมีจำนวนมาก และนี่เป็นเครื่องแสดงความชัดเจนถึงความต้องการข้อมูลจากการประเมินกระบวนการ

3. ยุทธวิธีในการประเมินกระบวนการ จะบอกลักษณะสำคัญใหญ่ๆ ของโครงการร่างโครงการ เป็นต้นว่า มโนทัศน์ที่ต้องการสอน และปริมาณของการอภิปรายที่จะมีในความหมายนี้เพื่อบรรยายว่า เกิดอะไรขึ้นจริงๆ สารนิเทศนี้จะให้ประโยชน์โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ว่าทำไมวัตถุประสงค์จึงบรรลุหรือไม่บรรลุ ส่วนประกอบที่เป็นหัวใจสำคัญของการประเมินกระบวนการ มี 4 อย่าง คือ

1. การจัดหานักประเมินกระบวนการเต็มเวลา

2. เครื่องมือที่เป็นสื่อในการบรรยายกระบวนการ

3. การร่วมประชุมอย่างสม่ำเสมอระหว่างนักประเมินกระบวนการ และบุคลากรในโครงการ หรือในแผนงานเอง

4. การปรับปรุงโครงการประเมินอยู่เป็นนิจคือ

และ จำเนียร สุขหลาย และคณะ (2544 : 223-231) ได้อธิบายการประเมินด้านต่างๆ มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. การประเมินบริบท หรือสถานะแวดล้อม (context evaluation) การประเมินสถานะแวดล้อม เป็นรูปแบบพื้นฐานของการประเมินโดยทั่ว ๆ ไป เป็นการประเมินเพื่อให้ได้มาซึ่ง

เหตุผลเพื่อช่วยในการกำหนดวัตถุประสงค์ของโครงการ โดยจะเน้นในด้านความสัมพันธ์ ที่เกี่ยวกับสภาพแวดล้อมความต้องการ และเงื่อนไขที่เป็นจริงต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับสภาพแวดล้อม นอกจากนี้ยังช่วยในการวินิจฉัยปัญหา เพื่อให้ได้ข้อมูลพื้นฐานที่จะเป็นประโยชน์ต่อ การตัดสินใจ การประเมินสถานะแวดล้อมนี้มีลักษณะต่าง ๆ ที่สำคัญมากมาย จัดเป็นการวิเคราะห์ขนาดใหญ่ (macro analytic) เป็นตัวกำหนดขอบเขตของการประเมิน การบรรยาย และการวิเคราะห์สถานะแวดล้อม นอกจากนี้ยังช่วยให้ทราบถึงตัวแปรที่เกี่ยวข้องและมีความสำคัญสำหรับ การบรรลุ เป้าหมาย การประเมินสถานะแวดล้อมทำให้ได้มาซึ่งการเปลี่ยนแปลงวัตถุประสงค์ โดยอาศัยการวินิจฉัยและการจัดเรียงลำดับปัญหาให้สอดคล้องกับความต้องการของที่ประชุมและสถานการณ์วิธีการประเมินสถานะแวดล้อมมี 2 วิธี คือ

1. Contingency mode

Contingency mode เป็นการประเมินสถานะแวดล้อม เพื่อหาโอกาสและแรงผลักดันจากภายนอก (opportunities and pressure outside of the immediate system) เพื่อให้ได้ข้อมูลมาใช้พัฒนาส่งเสริมโครงการให้ดีขึ้น โดยการใช้การสำรวจปัญหาภายในขอบเขตที่กำหนดอย่างกว้างๆ เช่น การสำรวจงานวิจัยและวรรณคดีที่เกี่ยวข้อง การประเมินค่านิยมของชุมชน ข้อเสนอแนะต่าง ๆ แนวโน้มของการพัฒนาเศรษฐกิจ สถิติประชากร ฯลฯ การสำรวจปัญหาเหล่านี้ ทำให้สามารถที่จะคาดการณ์เกี่ยวกับอนาคต ซึ่งมีประโยชน์ในการวางแผนโครงการต่อไป คำถามที่ใช้ในการประเมิน สถานะแวดล้อมแบบ Contingency Mode คือ คำถามประเภท “ถ้า.....แล้ว”

2. Congruence mode

Congruence mode เป็นการประเมินโดยการเปรียบเทียบระหว่างการปฏิบัติจริง (actual result) กับวัตถุประสงค์ที่วางไว้ การประเมินแบบนี้ทำให้เราทราบว่า วัตถุประสงค์ใดบ้างที่ไม่สามารถจะบรรลุเป้าหมายได้ ดังนั้น จะเห็นได้ว่า การประเมินสถานะแวดล้อมจะได้มาซึ่งข้อมูลพื้นฐานที่จำเป็นสำหรับระบบ เพื่อประโยชน์สำหรับผู้บริหาร ในทางปฏิบัติสถาบันการศึกษาควรจะได้มีการประเมินสถานะแวดล้อม เพื่อที่จะให้ได้มาซึ่งข้อมูลที่เป็น Contingency mode and Congruence mode การกำหนดเป้าหมายและคุณค่าของระบบ จำเป็นต้องมีการตรวจสอบเพื่อดูว่าบรรลุเป้าหมายหรือไม่ต้องใช้วิธีแบบ Congruence mode แต่ในสภาพของสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ความต้องการของบุคคล และสถานที่จะเป็นตัวหลักของการเปลี่ยนแปลง ดังนั้น จึงควรใช้วิธีประเมินแบบ Contingency mode โดยใช้คำถามแบบ “ถ้า...แล้ว” เพื่อตัดสินใจว่า เป้าหมายและนโยบายเดิมนี้อาจจะได้มีการเปลี่ยนแปลงหรือไม่ ดังนั้น ในการประเมินสถานะแวดล้อมโดยทั่วไป ควรจะใช้การประเมินทั้ง 2 แบบ เพราะ Congruence mode จะเป็นการตรวจสอบความถูกต้องของวัตถุประสงค์ในขณะที่ Contingency mode เป็นไปเพื่อการปรับปรุงในการรายงานข้อมูลเกี่ยวกับสถานะแวดล้อม มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องกำหนดทิศทางของหน่วยที่จะประเมิน เพื่อที่จะได้สอดคล้องกับนโยบายและการตัดสินใจในการบริหารของระบบ ดังนั้น จึงต้องอาศัยความร่วมมือระหว่างนักประเมินกับผู้บริหาร นักประเมินจะให้ข้อมูลเกี่ยวกับปัญหาการตัดสินใจในปัจจุบัน และข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับโครงการที่ต้องการใช้ เพื่อการตัดสินใจในอนาคตให้แก่ผู้บริหาร

2. การประเมินปัจจัยเบื้องต้น (Input Evaluation) เป็นการจัดหาข้อมูล เพื่อใช้ในการตัดสินใจความเหมาะสมของแผนงานต่าง ๆ ที่จัดขึ้น โดยดูว่าข้อมูลนั้น จะมีส่วนช่วยให้บรรลุจุดมุ่งหมายของโครงการหรือไม่ ซึ่งมักจะประเมินในด้านต่าง ๆ คือ

1. ความสามารถของหน่วยงาน หรือตัวแทนในการจัดโครงการ
2. ยุทธวิธีที่ใช้ในการบรรลุวัตถุประสงค์ของโครงการ
3. การได้รับความช่วยเหลือในด้านต่าง ๆ ซึ่งจะช่วยให้โครงการดำเนินไปได้ เช่น หน่วยงานที่จะช่วยเหลือ เวลา เงินทุน อาคารสถานที่ อุปกรณ์เครื่องมือ ผลที่ได้จากการประเมินปัจจัยเบื้องต้น คือ การวิเคราะห์รูปแบบของวิธีการที่ใช้ใน รูปของราคาและกำไร (cost and benefit) ที่จะได้รับ โดยการประเมินในด้านอัตราค่าจ้าง เวลา งบประมาณ วิธีการที่มีศักยภาพ แต่ถ้าเป็นการประเมินด้านการศึกษา ผลกำไรอาจจะไม่อยู่ในรูป ตัวเลขก็ได้ การประเมินปัจจัยเบื้องต้นนี้จะช่วยให้ข้อมูลที่จะตัดสินใจได้ว่า ควรตั้งวัตถุประสงค์เชิงปฏิบัติอย่างไร ใช้อัตราค่าจ้างเท่าใด วางแผนงานและดำเนินการอย่างไร ซึ่งจะแตกต่างจากการประเมินสถานะแวดล้อมในแง่ที่ว่า การประเมินปัจจัยเบื้องต้นเป็นการทำเฉพาะกรณีนั้น ๆ และวิเคราะห์ภายในโครงการเท่านั้น

3. การประเมินกระบวนการ (process evaluation) เมื่อแผนดำเนินการได้รับการอนุมัติและลงมือทำ การประเมินกระบวนการจำเป็นต้องได้รับการเตรียมการ เพื่อให้ข้อมูลย้อนกลับ (Feedback) แก่ผู้รับผิดชอบและผู้ดำเนินการทุกลำดับชั้น การประเมินกระบวนการมีวัตถุประสงค์ใหญ่อยู่ 3 ประการ คือ

1. เพื่อหาและทำนายข้อบกพร่องของกระบวนการหรือการดำเนินการตามขั้นตอนที่วางไว้

2. เพื่อรวบรวมสารสนเทศสำหรับผู้ตัดสินใจวางแผนงาน
3. เพื่อเป็นรายงานสะสมถึงการปฏิบัติต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น

ส่วนประกอบที่เป็นหัวใจสำคัญของการประเมินกระบวนการมี 4 อย่าง คือ

1. การจัดทำนักประเมินกระบวนการเต็มเวลา
2. เครื่องมือที่เป็นสื่อในการบรรยายกระบวนการ
3. การร่วมประชุมอย่างสม่ำเสมอระหว่างนักประเมินกระบวนการกับบุคลากรในโครงการหรือในแผนงาน

4. การปรับปรุงโครงการร่างการประเมินอยู่เป็นนิจศีลในการรวบรวมสารสนเทศ นักประเมินกระบวนการต้องใช้วิธีการทั้งที่มีแบบแผนและไม่มีแบบแผน เช่น การวิเคราะห์ปฏิบัติการ บันทึกที่ก่ออย่างอิสระภายหลังสิ้นสุดการดำเนินงานในแต่ละวัน การสัมภาษณ์ การจัดอันดับ บันทึกรายวันของเจ้าของโครงการ วิธีการ Semantic differential บันทึกการประชุมคณะกรรมการปรับปรุงช่วยงานของ PERT และ Suggestion boxes นอกจากตัวแปรที่สำคัญตามทฤษฎีแล้ว ผู้ประเมินกระบวนการยังอาจจะค้นหาเหตุ หรือกรณีอื่นที่ไม่ได้เข้ามามีส่วนร่วม แต่เป็นเหตุการณ์ที่มีความสำคัญต่อกระบวนการ ดังนั้น ผู้ประเมินจึงต้องใช้เครื่องมือใด ๆ เท่าที่จะหาได้ เพื่อไปถึงสิ่งที่แสดงให้เห็นปัญหาอย่างแท้จริงคุณค่าของการประเมินกระบวนการไม่ได้อยู่ที่ความสัมพันธ์กับการประเมินอื่น ๆ เท่านั้น แต่อยู่ที่

1. การประเมินกระบวนการขึ้น อยู่กับผลประเมินบริบท หรือสภาวะแวดล้อม และการประเมินปัจจัย คือ ถ้าสามารถประเมินสภาวะแวดล้อมและปัจจัยได้ดีมาก ผู้จัดการโครงการก็มีความมั่นใจมากขึ้น ในการเลือกการดำเนินการ และถ้าปรากฏความขัดแย้งน้อยก็ต้องมี การประเมินกระบวนการมากขึ้น นั่นคือ ถ้าการกำหนดวัตถุประสงค์และการวางโครงการคลุมเครือ โครงการนั้น อาจจะเป็นหัวข้อของปัญหาและบางครั้งก็เป็นเหตุแห่งความล้มเหลว ซึ่งการประเมินสภาวะแวดล้อม และปัจจัยจะช่วยชี้ให้เห็นและแก้ปัญหาแล้วตั้งแต่ต้น พอถึงการทำตามกระบวนการจำเป็นที่จะต้อง มีข้อมูลย้อนกลับโดยต่อเนื่องเกี่ยวกับว่า ทำอย่างไรโครงการนั้น จึงจะทำหน้าที่ได้สมบูรณ์ที่สุด ดังนั้น การประเมินกระบวนการจึงจำเป็นที่สุด

2. การประเมินกระบวนการมีความสำคัญมากกว่าการประเมินผลผลิตในระยะแรก ของการกำหนดแผนงาน แต่แนวโน้มนี้จะกลับกันถ้าโครงร่างของการพัฒนาแผนงานอาศัยการสำรวจ น้อยลง แต่มีโครงร่างที่แน่นอนมากขึ้น การประเมินกระบวนการและการประเมินผลผลิตจะขึ้น ต่อกันและกัน คือ การประเมินกระบวนการจะเข้าไปมีส่วนในการแปลความสิ่งที่เกิดขึ้น และ ถ้าต้องการเปลี่ยนแปลงกระบวนการจะไม่สามารถตกลงใจได้ โดยไม่ทราบว่ กระบวนการนั้น ให้ผล อย่างไรบ้างการตัดสินใจออกแบบโครงร่างใหม่ หรือระเบียบปฏิบัติในกระบวนการใหม่ จึงต้องอาศัย สารนิเทศจากการประเมินผลผลิตเข้ามาร่วมด้วย

โดยสรุป ภายใต้การประเมินกระบวนการสารนิเทศจะถูกวิเคราะห์รวบรวมและนำเสนอ เท่าที่ผู้ดำเนินโครงการต้องการสารนิเทศนั้น อาจจะช่วยทุกวันถ้าจำเป็น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วง ระยะแรก ๆ ของโครงการ ทั้งนี้ การประเมินนี้ ไม่เพียงแต่ให้สารนิเทศที่ต้องการแก่ผู้ตัดสินใจ ในการ คาดคะเนล่วงหน้า และการปฏิบัติเพื่อแก้ปัญหาเท่านั้น แต่ยังต้องบันทึกสารนิเทศของกระบวนการ สำหรับแปลความหมายของความสำเร็จของโครงการด้วย

4. การประเมินผลผลิต (product evaluation) มีจุดมุ่งหมายเพื่อวัดและแปล ความหมายของความสำเร็จ ไม่เฉพาะเมื่อสิ้นสุดวัฏจักรของโครงการเท่านั้น แต่ยังคงมีความจำเป็นยิ่ง ในระหว่างการปฏิบัติตามโครงการด้วยระเบียบวิธีทั่ว ๆ ไปของการประเมินผลผลิต จะรวมสิ่งต่อไปนี้ เข้าไว้ด้วยกัน คือ การดูว่า การกำหนดวัตถุประสงค์นั้น นำไปใช้ได้หรือไม่ เกณฑ์ในการวัดที่สัมพันธ์ กับวัตถุประสงค์ของการทำกิจกรรมคืออะไร เปรียบเทียบผลที่วัดมาได้ด้วยมาตรฐานสัมบูรณ์ (absolute criteria) หรือมาตรฐานสัมพันธ์ (relative criteria) ที่กำหนดไว้ก่อน และทำการแปล ความหมายถึงเหตุของสิ่งที่เกิดขึ้น โดยอาศัยรายงานจากการประเมินสภาวะแวดล้อม ปัจจัย และ กระบวนการร่วมด้วยเกณฑ์นั้น อาจเป็นได้ทั้ง instrumental criteria หรือ congruence criteria ซึ่ง seriven ได้ชี้ให้เห็นถึงความแตกต่างของเกณฑ์ทั้งสอง ดังนี้

1. Instrumental Criteria จะสัมพันธ์กับความสำเร็จที่อยู่ในระดับปานกลาง และมี ส่วนช่วยให้เกิดสัมฤทธิ์ผลตามวัตถุประสงค์ในที่สุด เช่น ก่อนที่แบบสอบจะถูกสร้างขึ้น รูปแบบของ แบบสอบและคำถามจำนวนมากในแบบสอบนั้น จะต้องได้รับการจัดทำขึ้นก่อน

2. Congruence Criteria จะเป็นเกณฑ์ที่เกี่ยวกับเงื่อนไขเบื้องต้นที่ถูกกำหนดไว้ การระบุเกณฑ์ขึ้นอยู่กับความต้องการของผู้ตัดสินใจ การประเมินมีความหมายเพียงส่วนที่เป็นการประเมินผลผลิตเท่านั้นถึงแม้ว่าจะมีการประเมินแบบอื่นที่ต่างจากการประเมินผลผลิต แต่การประเมินเหล่านี้ก็ยังคงมีความสัมพันธ์คล้ายคลึงกันมากทั้งการประเมินสภาวะแวดล้อม และการประเมินผลผลิต จะประเมินสิ่งที่มีอยู่ว่าบรรลุเป้าหมายได้อย่างไรมีระบบ โดยที่การประเมินสภาวะแวดล้อมจะพิจารณาระบบโดยส่วนรวม และการประเมินผลผลิตจะพิจารณาความพยายามเปลี่ยนแปลงในระบบ ดังนั้น การประเมินสภาวะแวดล้อม จึงแสดงที่สิ่งจำเพาะในรูปที่การประเมินผลผลิตจะนำไปใช้ในภายหลัง การประเมินปัจจัยและการประเมินผลผลิต สามารถที่จะแยกให้เห็นได้ง่าย สำหรับการประเมินปัจจัยจะเกิดขึ้น ก่อนดำเนินการเปลี่ยนแปลงโครงการ และการประเมินผลผลิตจะเกิดขึ้นในระหว่างและหลังโครงการ ในขณะที่การประเมินสภาวะแวดล้อม กำหนดสิ่งจำเพาะสำหรับการประเมินผลผลิต การประเมินปัจจัยก็แสดงสิ่งจำเพาะสำหรับการประเมินกระบวนการตัดสินใจโดยใช้การประเมินปัจจัยเป็นพื้นฐาน โดยเฉพาะสำหรับการวางแผนการประเมินผลผลิต ขั้นตอนที่สำคัญที่สุดในการประเมินปัจจัย คือ การประเมินความเหมาะสมของกระบวนการ ที่เลือก และแผนการประเมินผลผลิต ซึ่งสามารถประยุกต์เข้าเป็นส่วนหนึ่งของระเบียบปฏิบัติได้ การประเมินผลผลิตจะสืบสาวสิ่งที่มีอยู่ว่า ได้บรรลุวัตถุประสงค์ไปแล้วหรือกำลังจะบรรลุ แต่การประเมินกระบวนการจะประเมินสิ่งที่มีอยู่ว่า ระเบียบการนั้น ได้รับการกระทำไปตามที่ตั้งใจไว้หรือไม่ การประเมินทั้ง 2 ชนิด จะให้ข้อมูลย้อนกลับสำหรับการควบคุมและพัฒนาการเปลี่ยนแปลงระเบียบปฏิบัติในกระบวนการ การประเมินกระบวนการทำให้สามารถลงความเห็นได้ว่า การนำระเบียบปฏิบัติไปทำจริงนั้น ตรงหรือไม่กับแบบที่วางไว้และการประเมินผลผลิต ช่วยให้ตกลงใจได้ว่าวัตถุประสงค์นั้นบรรลุหรือไม่ ในการตัดสินใจว่า ระเบียบปฏิบัติสมควรดำเนินต่อไป โดยมีการแก้ไขหรือว่าจะต้องกลับไปเริ่มต้นใหม่ทั้งหมด ถึงแม้จะเพิ่มหน้าที่ในการควบคุมโครงการเข้ามาด้วยการประเมินทั้งสองก็ยังคงอำนวยความสะดวกและช่วยอธิบายถึงผลที่ได้จากโครงการอยู่การที่การประเมินผลผลิตว่า วัตถุประสงค์นั้น มีผลสัมฤทธิ์หรือไม่การประเมินกระบวนการจะแสดงให้เห็นถึงรากฐานสำหรับการแปลความหมายเหตุผลสำหรับสิ่งที่ได้มานั้น คือ ถ้าไม่ปรากฏผลสัมฤทธิ์ตามวัตถุประสงค์ก็จำเป็นจะต้องรู้ว่า ระเบียบปฏิบัติที่ตั้งใจไว้นั้น ได้ถูกนำไปปฏิบัติจริงหรือไม่ และถ้าปรากฏผลสัมฤทธิ์ ตามวัตถุประสงค์ก็มีความจำเป็นที่จะต้องมีการขยายถึงระเบียบปฏิบัติที่ทำให้เกิดผลเช่นนั้น การประเมินโครงการพัฒนาคุณภาพการศึกษา ระดับปฐมวัย ในโรงเรียนอนุบาลกาญจนบุรี ให้ดียิ่งขึ้น

2. หลักสูตรการศึกษาปฐมวัย พุทธศักราช 2546

2.1 ปรัชญาการศึกษาปฐมวัย

ปรัชญาการศึกษาปฐมวัย เป็นการพัฒนาเด็กตั้งแต่แรกเกิดถึง 5 ปี บนพื้นฐานการอบรมเลี้ยงดูและการส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ ที่สนองต่อธรรมชาติและพัฒนาการของเด็กแต่ละคนตามศักยภาพ ภายใต้บริบทสังคม วัฒนธรรม ที่เด็กอาศัยอยู่ ด้วยความรัก ความเอื้ออาทร และความเข้าใจของทุกคน เพื่อสร้างรากฐานคุณภาพชีวิตให้เด็ก พัฒนาไปสู่ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์

เกิดคุณค่าต่อตนเองและสังคม (กระทรวงศึกษาธิการ 2546 หน้า 3) หลักการ เด็กปฐมวัยมีสิทธิที่จะได้รับการอบรมเลี้ยงดูและส่งเสริมพัฒนาการตลอดจนการเรียนรู้ที่เหมาะสม ด้วยปฏิสัมพันธ์ที่ดีระหว่างเด็กกับพ่อแม่ เด็กกับผู้เลี้ยงดู หรือบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถในการให้การศึกษาแก่เด็กปฐมวัย เพื่อให้เด็ก มีโอกาสพัฒนาตนเอง ตามลำดับขั้นของพัฒนาการทุกด้าน อย่างสมดุล และเต็มตามศักยภาพ โดยกำหนดหลักการ ดังนี้ (กระทรวงศึกษาธิการ 2546 : 5)

1. ส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้และพัฒนาการที่ครอบคลุมเด็กปฐมวัยทุกประเภท
2. ยึดหลักการอบรมเลี้ยงดูและให้การศึกษาที่เน้นเด็กเป็นสำคัญ โดยคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล และวิถีชีวิตของเด็กตามบริบทของชุมชน สังคม และวัฒนธรรมไทย
3. พัฒนาเด็กโดยองค์รวม ผ่านการเล่นและกิจกรรมที่เหมาะสมกับวัย
4. จัดประสบการณ์การเรียนรู้ให้สามารถดำรงชีวิตประจำวันได้อย่างมีคุณภาพและมี
ความสุข
5. ประสานความร่วมมือระหว่างครอบครัว ชุมชน และสถานศึกษาในการพัฒนาเด็ก

2.2 จุดหมาย มาตรฐานคุณลักษณะที่พึงประสงค์ สำหรับเด็กปฐมวัย

หลักสูตรการศึกษาสำหรับเด็กปฐมวัย มุ่งให้เด็กมีพัฒนาการด้านร่างกาย อารมณ์ จิตใจ สังคมและสติปัญญา ที่เหมาะสมกับวัย ความสามารถและความแตกต่างระหว่างบุคคล จึงกำหนดจุดหมายซึ่งถือเป็นมาตรฐานคุณลักษณะที่พึงประสงค์ ดังนี้ (กระทรวงศึกษาธิการ 2546 : 31)

1. ร่างกายเจริญเติบโตตามวัย และมีสุขนิสัยที่ดี
2. กล้ามเนื้อใหญ่และกล้ามเนื้อเล็กแข็งแรง ใช้ได้อย่างคล่องแคล่วและ
ประสานสัมพันธ์กัน
3. มีสุขภาพจิตดีและมีความสุข
4. มีคุณธรรม จริยธรรม และมีจิตใจที่ดีงาม
5. ชื่นชมและแสดงออกทางศิลปะดนตรี การเคลื่อนไหวและรักการออกกำลังกาย
6. ช่วยเหลือตนเองได้เหมาะสมกับวัย
7. รักธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม และความเป็นไทย
8. อยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข และปฏิบัติตนเป็นสมาชิกที่ดีของสังคมใน
ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข
9. ใช้ภาษาสื่อสารได้เหมาะสมกับวัย
10. มีความสามารถในการคิดและการแก้ปัญหาได้เหมาะสมกับวัย
11. มีจินตนาการและความคิดสร้างสรรค์
12. มีเจตคติที่ดีต่อการเรียนรู้และมีทักษะในการแสวงหาความรู้

2.3 สารการเรียนรู้

2.3.1 สารการเรียนรู้ สารการเรียนรู้ใช้เป็นสื่อกลางในการจัดกิจกรรมให้กับเด็ก เพื่อส่งเสริมพัฒนาการทุกด้าน ทั้งด้านร่างกาย อารมณ์ จิตใจ สังคมและสติปัญญา ซึ่งจำเป็นต่อการ

พัฒนาเด็กให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ทั้งนี้สาระการเรียนรู้ ประกอบด้วย องค์ความรู้ ทักษะหรือกระบวนการและคุณลักษณะหรือค่านิยม คุณธรรม จริยธรรม ความรู้สำหรับเด็กปฐมวัย จะเป็นเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับตัวเด็ก บุคคลและสถานที่ที่แวดล้อมเด็ก ธรรมชาติรอบตัว และสิ่งต่าง ๆ รอบตัวเด็ก มีโอกาสใกล้ชิดหรือมีปฏิสัมพันธ์ในชีวิตประจำวัน และเป็นสิ่งที่เด็กสนใจ จะไม่เน้นเนื้อหาการท่องจำ ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับทักษะหรือกระบวนการจำเป็นต้องบูรณาการ ทักษะที่สำคัญและจำเป็นสำหรับเด็ก เช่น ทักษะการเคลื่อนไหว ทักษะทางสังคม ทักษะการคิด ทักษะการใช้ภาษา ทักษะคณิตศาสตร์และวิทยาศาสตร์ เป็นต้น ขณะเดียวกันควรปลูกฝังให้เด็กเกิด เจตคติที่ดี มีค่านิยมที่พึงประสงค์ เช่น ความรู้สึกที่ดีต่อตนเองและผู้อื่น รักการเรียนรู้ รักธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และมีความคุณธรรม จริยธรรมที่เหมาะสมกับวัย สาระการเรียนรู้กำหนดเป็น 2 ส่วน คือ ประสบการณ์สำคัญและสาระที่ควรเรียนรู้ (กระทรวงศึกษาธิการ 2546 : 35)

2.3.2 ประสบการณ์สำคัญ ประสบการณ์สำคัญเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับการพัฒนาเด็กทางด้านร่างกาย อารมณ์ จิตใจ สังคม และสติปัญญา ช่วยให้เด็กเกิดทักษะที่สำคัญสำหรับการสร้างองค์ความรู้ โดยให้เด็กได้มีปฏิสัมพันธ์กับวัตถุ สิ่งของ บุคคลต่าง ๆ ที่อยู่รอบตัวรวมทั้งปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมไปพร้อมกันด้วย ประสบการณ์สำคัญมีดังนี้

2.3.2.1 ประสบการณ์สำคัญที่ส่งเสริมพัฒนาการด้านร่างกาย ได้แก่ การทรงตัวและการประสานสัมพันธ์ของกล้ามเนื้อใหญ่ กล้ามเนื้อเล็ก การรักษาสุขภาพ และการรักษาความปลอดภัยในชีวิตประจำวัน

2.3.2.2 ประสบการณ์สำคัญที่ส่งเสริมพัฒนาการด้านอารมณ์และจิตใจ ได้แก่ ดนตรีสุนทรีภาพ การเล่น คุณธรรมจริยธรรม ทั้งรายบุคคลและเป็นกลุ่ม ทั้งในห้องเรียนและนอกห้องเรียน

2.3.2.3 ประสบการณ์สำคัญที่ส่งเสริมพัฒนาการด้านสังคม ได้แก่ การเรียนรู้ทางสังคม การปฏิบัติกิจวัตรประจำวัน การเล่นการทำงานร่วมกับผู้อื่น การวางแผน ตัดสินใจเลือกและลงมือปฏิบัติ มีโอกาสได้รับรู้ความรู้สึก ความสนใจ ความต้องการของตนเองและผู้อื่น การแลกเปลี่ยนความคิดเห็น เคารพความคิดเห็นของผู้อื่น การแก้ปัญหาในการเล่น และการปฏิบัติตามวัฒนธรรมท้องถิ่นที่อาศัยอยู่

2.3.2.4 ประสบการณ์สำคัญที่ส่งเสริมพัฒนาการด้านสติปัญญา ได้แก่ การคิดการใช้ภาษา การสังเกตการจำแนก การเปรียบเทียบ จำนวน มิติสัมพันธ์ (พื้นที่ ระยะ) เวลา การรับรู้คุณลักษณะที่พึงประสงค์ (กระทรวงศึกษาธิการ 2546 : 36-38)

สรุปได้ว่า การจัดประสบการณ์ต่าง ๆ ให้ง่ายต่อการเรียนรู้อย่างบูรณาการ ต้องให้เกิดเกิดการรับรู้ หลังจากนำสาระการเรียนรู้มาจัดประสบการณ์ให้เด็กตามลำดับความง่ายไปหายากเหมาะสมพัฒนาการเด็ก ส่งเสริมให้เด็กได้รับประสบการณ์ใหม่เกิดการรับรู้ สอดคล้องกับพัฒนาการและความสนใจของเด็กปฐมวัย

2.4 หลักการและแนวทาง การจัดประสบการณ์สำหรับเด็กปฐมวัย

2.4.1 หลักการจัดประสบการณ์สำหรับเด็กปฐมวัย

ครู คือ ผู้วางแผนและจัดการเรียนการสอน เป็นผู้สื่อหลักสูตรของชาติสู่การปฏิบัติ โดยยึดเด็กเป็นศูนย์กลางในการพัฒนากิจกรรม เพื่อให้การเรียนการสอนสอดคล้องกับเด็ก ในขณะเดียวกันครูต้องทำหน้าที่เป็นตัวกระตุ้นให้เด็กเกิดการรับรู้ สนับสนุนและสร้างบรรยากาศที่เอื้อต่อการเรียนรู้ด้วยการใช้คำถาม การสร้างบรรยากาศที่ดี การมีส่วนร่วมในกิจกรรม เป็นหัวใจสำคัญของประสบการณ์จะพบว่า หลักสูตรการศึกษาปฐมวัยให้ความสำคัญกับการพัฒนาสังคม พัฒนาการความเชื่อมั่น ความเป็นวิชาการการคิด การใช้ภาษาและความพร้อมในการเรียนของเด็กปฐมวัย จัดกิจกรรมบูรณาการผ่านการเล่น เพื่อให้เด็กได้เรียนรู้จากประสบการณ์ตรง ส่งเสริมพัฒนาการ มีหลักการจัดประสบการณ์ ดังนี้ กระทรวงศึกษาธิการ (2546 : 39-40) กำหนดหลักการจัดประสบการณ์ ดังนี้

จัดประสบการณ์การเล่นและการเรียนรู้ เพื่อพัฒนาเด็กโดยองค์รวมอย่างต่อเนื่อง เน้นเด็กเป็นสำคัญ สนองความต้องการ ความสนใจ ความแตกต่างระหว่างบุคคล และบริบทของสังคมที่เด็กอาศัยอยู่ จัดให้เด็กได้รับการพัฒนาโดยให้ความสำคัญทั้งกับกระบวนการและผลผลิตใช้การประเมินพัฒนาการให้เป็นกระบวนการอย่างต่อเนื่อง และเป็นส่วนหนึ่งของการจัดประสบการณ์ให้ผู้ปกครอง และชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาเด็กการจัดสิ่งแวดล้อมรอบตัวเด็ก การจัดวัสดุอุปกรณ์ สื่อจำลอง สื่อจากธรรมชาติอื่น ๆ ที่มีลักษณะและคุณสมบัติเหมาะสมในอันที่จะเป็นสถานการณ์ที่กระตุ้นให้เด็กทำกิจกรรมเพื่อตอบสนองต่อสถานการณ์นั้น เกิดการเรียนรู้ตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตรการจัดการศึกษาปฐมวัย พุทธศักราช 2546 การจัดประสบการณ์การเรียนรู้เป็นได้ทั้งในและนอกห้องเรียน โดยเด็กได้รับประสบการณ์จากการเล่น การลงมือปฏิบัติ เพื่อส่งเสริมพัฒนาการทุกด้าน ทั้งด้านร่างกาย อารมณ์ จิตใจ สังคม และสติปัญญา มุ่งปูพื้นฐานที่จำเป็นต่อการเรียนรู้ ขึ้นอยู่กับจุดประสงค์ของประสบการณ์นั้น ๆ โดยเน้นที่ต้องสนใจ ได้รับความสนใจของเด็กปฐมวัย ไม่ซ้ำซาก จัดประสบการณ์ในรูปแบบกิจกรรมบูรณาการผ่านการเล่น เรียนรู้จากประสบการณ์ตรง เกิดความรู้จักชะ การรับรู้คุณลักษณะที่พึงประสงค์ สื่อการเรียนรู้ไม่ว่าจะเป็นวัสดุ อุปกรณ์ เทคโนโลยี หรือเทคนิคการสอนของครู เป็นสิ่งที่ช่วยส่งเสริมการเรียนรู้ของเด็ก ทำให้เด็กเข้าใจสิ่งที่เรียนมากขึ้น สามารถถ่ายโยงความคิดความเข้าใจ จากการได้รับรู้ทางตา ได้สัมผัสลงมือทำ ร่วมกับการมีปฏิสัมพันธ์กับเพื่อนและครู สื่อการเรียนรู้ จะมีประโยชน์และมีประสิทธิภาพมากขึ้น เมื่อสื่อการเรียนรู้นั้นนำมาใช้อย่างมีความหมาย มีจุดประสงค์ ตรงกับความต้องการ การเรียนรู้ของเด็ก เด็กถ่ายทอดสื่อไปสู่สัญลักษณ์ที่มีความหมายสำหรับเด็กช่วยสนับสนุนพัฒนาการทางด้านร่างกาย สังคม อารมณ์จิตใจ และสติปัญญาให้กับเด็ก ไม่ว่าจะเป็นสื่อประเภทวัสดุ อุปกรณ์ กิจกรรม หรือการเล่นต่างทำให้เด็กพัฒนาทักษะกลไกของร่างกาย การแสดงออก การสร้างสรรค์ ซึ่งเด็กสามารถสร้างความรู้ รับรู้ผ่านกิจกรรมที่ได้กระทำนั้น เมื่อเด็กได้ สัมผัสกับสื่อการเรียนรู้ต่าง ๆ สื่อจึงเป็นแกนของการเรียนรู้ที่ดีที่สุดสำหรับเด็กปฐมวัย (Morrison 2000, อ้างถึงใน กุลยา ตันติผลาชีวะ 2547 : 97)

สรุปหลักการจัดประสบการณ์ให้เด็กปฐมวัย ส่งเสริมพัฒนาการรับรู้ ครู มีความสำคัญต่อการพัฒนาเด็กอย่างมาก ครูต้องเปลี่ยนบทบาทจาก ผู้บอกความรู้ มาเป็นผู้อำนวยความสะดวก ในการจัดสภาพแวดล้อม เตรียมสื่อ สถานการณ์ ประสบการณ์และกิจกรรมที่หลากหลายให้เด็ก ครูเป็น

ผู้สนับสนุนชี้แนะและเรียนรู้ร่วมกับเด็ก เด็กเป็นผู้ลงมือทำและค้นพบด้วยตนเอง ดังนั้นครูต้องยอมรับ เห็นคุณค่า รู้จักและเข้าใจเด็กแต่ละคนที่ตนดูแลรับผิดชอบก่อน เพื่อวางแผน สร้างสภาพแวดล้อม และจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมพัฒนาการของเด็กได้อย่างเหมาะสม โดยใช้เทคนิควิธีการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้เหมาะสมกับวัยเด็ก ส่งเสริมพัฒนาการความพร้อมให้เต็มตามศักยภาพของแต่ละบุคคล

2.4.2 แนวทางการจัดประสบการณ์การเรียนรู้สำหรับเด็กปฐมวัย

หลักสูตรการศึกษาปฐมวัย พุทธศักราช 2546 (กระทรวงศึกษาธิการ 2546 : 40) กล่าวว่า จัดประสบการณ์ให้สอดคล้องกับจิตวิทยาพัฒนาการ คือเหมาะสมกับอายุ วุฒิภาวะ และระดับพัฒนาการ เพื่อให้เด็กทุกคนได้พัฒนาเต็มตามศักยภาพ จัดประสบการณ์ให้สอดคล้องกับลักษณะการเรียนรู้ของเด็กวัยนี้ คือ เด็กได้ลงมือกระทำ เรียนรู้ผ่านประสาทสัมผัสทั้ง 5 ได้เคลื่อนไหว สำรวจ เล่น สังเกต สืบค้น ทดลอง และคิดแก้ปัญหาด้วยตนเอง จัดประสบการณ์ในรูปแบบบูรณาการ คือ บูรณาการทั้งทักษะและสาระการเรียนรู้ จัดประสบการณ์ให้เด็กได้ริเริ่ม คิด วางแผน ตัดสินใจ ลงมือกระทำ และนำเสนอความคิด โดยผู้สอนเป็นผู้สนับสนุน อำนวยความสะดวก และเรียนรู้ร่วมกับเด็ก จัดประสบการณ์ให้เด็กมีปฏิสัมพันธ์กับเด็กอื่น กับผู้ใหญ่ ภายใต้สภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ ในบรรยากาศที่อบอุ่น มีความสุขและเรียนรู้การทำกิจกรรม แบบร่วมมือในลักษณะต่าง ๆ กัน จัดประสบการณ์ให้เด็กมีปฏิสัมพันธ์กับสื่อและแหล่งการเรียนรู้ที่หลากหลายและอยู่ในวิถีชีวิตของเด็ก จัดประสบการณ์ที่ส่งเสริมลักษณะนิสัยที่ดี และทักษะการใช้ชีวิตประจำวัน ตลอดจนสอดแทรกคุณธรรมจริยธรรม ให้เป็นส่วนหนึ่งของการจัดประสบการณ์การเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง จัดประสบการณ์ทั้งในลักษณะที่มีการวางแผนไว้ล่วงหน้า และที่เกิดขึ้นในสภาพจริง โดยไม่ได้คาดการณ์ไว้ ให้ผู้ปกครองและชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดประสบการณ์ ทั้งการวางแผนการสนับสนุนสื่อการเรียนการสอน การเข้าร่วมกิจกรรม และการประเมินพัฒนาการ จัดทำสารนิทัศน์ด้วยการรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับ พัฒนาการการเรียนรู้ของเด็กรายบุคคล นำมาไตร่ตรองและใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาเด็ก การวิจัยในชั้นเรียนแนวทางการจัดประสบการณ์สำหรับเด็กปฐมวัย ต้องคำนึงถึงสิ่งสำคัญ ดังนี้ การจัดประสบการณ์ต้องเหมาะสมกับวัย ความสามารถ ความต้องการ และความสนใจของเด็ก ดัดแปลงให้เหมาะสมกับสภาพของเด็ก สอดคล้องกับสภาพท้องถิ่น เพื่อให้เด็กได้มีโอกาสฝึกฝนตนเองให้เหมาะสมกับบริบทชุมชน สภาพเศรษฐกิจ อุปกรณ์ควรเป็นอุปกรณ์ที่หาได้ในท้องถิ่นนั้นไม่จำเป็นต้องซื้อมาทั้งหมด อาจนำวัสดุในท้องถิ่นมาดัดแปลงทำเป็นสื่อการสอน เพื่อให้การจัดประสบการณ์ได้บรรลุวัตถุประสงค์ ครูต้องศึกษาแนวทางการจัดประสบการณ์สำหรับเด็กวัย 4 -5 ปี ในวัยนี้เด็กจะชอบเล่นกับเพื่อนอายุเท่า ๆ กัน ชอบเล่นรวมกลุ่มเล็ก ๆ มากกว่ากลุ่มใหญ่ ชอบเลือกกิจกรรมและเตรียมเครื่องเล่นของตนเอง ดังนั้นครูควรให้โอกาสเด็กโดยปรึกษากันว่าจะทำอะไรดี ครูต้องเตรียมอุปกรณ์ไว้ให้พร้อม เช่น กระดาษ สี กรรไกร ดินน้ำมัน เป็นต้น สำหรับให้เด็กได้เลือกเล่นหาประสบการณ์ด้วยตนเอง ครูจะเป็นผู้แนะนำสำหรับเด็กบางคนที่ควรสร้างเสริมพัฒนาการด้านสังคมของเด็ก ให้เล่นเข้ากลุ่ม ขณะที่เด็กเล่นใช้เวลานี้ให้เกิดประโยชน์กับเด็กมากที่สุด เพื่อให้เด็กได้รับรู้เกี่ยวกับการใช้วัสดุอุปกรณ์ให้เกิดประโยชน์คุ้มค่า การมีส่วนร่วมความรับผิดชอบ การค้นคว้า ทดลองอย่างอิสระ รู้จักแก้ปัญหา สร้างนิสัยที่ดีและรู้จักตัดสินใจ เด็กปฐมวัยมีพัฒนาการความพร้อมทุกด้านอย่างองค์รวม เด็กสามารถพูดคุยเล่าเรื่องที่ตนเองสนใจ จึง

ควรจัดเวลาให้เด็กได้เล่าเรื่องสั้น ๆ ในขณะฟังนิทานให้เด็กดูภาพ พูดคำคล้องจอง บทกลอนที่ไพเราะ พร้อม ๆ กัน ลักษณะเด็กวัยนี้มีอารมณ์ขัน หัวเราะง่าย ในขณะเล่าเรื่องราวต่าง ๆ ครูจะต้องคำนึงถึง ความต้องการทางด้านร่างกาย อารมณ์จิตใจ สังคม ให้เด็กรับรู้และมีส่วนร่วม ขณะจัดกิจกรรมการ สอน ได้ตลอดเวลาทุกสถานที่ (เยาวพา เดชะคุปต์ 2547 : 119, 123) ลักษณะการจัดประสบการณ์ เนื่องจากเด็กมีความสามารถไม่เท่าเทียมกันทุกคน จึงควรจัดกิจกรรมที่เปิดกว้างให้เด็กได้ทำตาม ความสามารถของตน ซึ่งกิจกรรมควรมีหลาย ๆ รูปแบบ เช่น การทดลอง พาไปทัศนศึกษา สำรวจ สิ่งต่าง ๆ รอบตัวเด็ก ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กิจกรรม ควรจัดให้มีความสมดุล เพื่อตอบสนอง ความต้องการของเด็กที่จำเป็นจะต้องได้รับการส่งเสริมพัฒนาการด้านต่าง ๆ ที่ไม่เท่าเทียมกัน ทั้งนี้ การจัดประสบการณ์มีจุดมุ่งหมาย เด็กได้มีพัฒนาการและการเจริญเติบโต ที่เหมาะสม บูรณาการ กิจกรรมหลัก 6 กิจกรรม ได้แก่ กิจกรรมเคลื่อนไหวและจังหวะ กิจกรรมสร้างสรรค์ กิจกรรมเสรี กิจกรรมกลางแจ้ง กิจกรรมเสริมประสบการณ์ และกิจกรรมเกมการศึกษา การนอนหรือพักผ่อน แนวการจัดประสบการณ์ทางภาษาและประสบการณ์สำคัญ ในการพัฒนาสติปัญญาด้านทักษะทาง ภาษาอย่างองค์รวม ด้านร่างกาย ได้แก่ พัฒนากล้ามเนื้อใหญ่ กล้ามเนื้อเล็ก ด้านอารมณ์ ได้แก่ การ ฟังนิทาน เรื่องราว คำร้อยกรองที่สนุกสนาน การเล่นเกมทบทวน ฟังนิทาน การสร้างสรรค์ผลงาน เป็นกลุ่มเล็ก กลุ่มใหญ่ ด้านสังคม ได้แก่ การมีปฏิสัมพันธ์กับ บุคคลและสิ่งแวดล้อมใน ชีวิตประจำวันการเล่น ทำงาน เรียนร่วมกับผู้อื่น การแสดงออกทางความคิดเห็น แสดงความพึง พอใจ ยอมรับผลงานของตนเองและผู้อื่น ด้านสติปัญญา ได้แก่ การเรียนรู้สิ่งต่างๆ ด้วยประสาท สัมผัสทั้ง 5 ทักษะทางภาษาที่สอดคล้องกับการพัฒนาเด็กในการสื่อสาร ได้แก่ การฟัง พฤติกรรม เด็กมีสมาธิในการฟังสามารถเล่าย้อนกลับหรือจับใจความสำคัญของสิ่งที่ฟัง ตอบคำถามได้ ปฏิบัติ ตนให้มีมารยาท ในการฟัง การพูด พูดได้ชัดเจนคล้องแคล่ว มีท่าทางในการพูดที่เหมาะสมมั่นใจ ใช้ ถ้อยคำได้เหมาะสมกับวัย พูดแสดงความคิดเห็น และพูดตรงตามที่ถามและตรงประเด็นที่กำหนด ส่งเสริมพัฒนาการทุกด้านอย่างเป็นองค์รวม (จักรพรรดิ จิตมณี และจิตราวดี จิตมณี 2546 หน้า 19 - 20) การจัดประสบการณ์สำหรับเด็กปฐมวัย เนื่องจากเด็กจะเรียนรู้ได้ดีจากประสบการณ์ตรงหรือ การลงมือปฏิบัติ การจัดประสบการณ์สำหรับเด็กปฐมวัยเพื่อส่งเสริมพัฒนาการและการเรียนรู้ของ เด็ก ครูเป็นผู้สนับสนุน ชี้แนะและเรียนรู้ร่วมกับเด็ก ส่วนเด็กจะเป็นผู้ลงมือทำ และค้นพบด้วย ตนเอง ครูจะต้องยอมรับและเห็นคุณค่า รู้จักและเข้าใจเด็กแต่ละคน การวางแผนสร้าง สภาพแวดล้อมและจัดกิจกรรม ที่ส่งเสริมพัฒนาการและการเรียนรู้ของเด็กได้อย่างเหมาะสม ครูต้อง พัฒนาตนเอง ปรับปรุงเทคนิคการจัดประสบการณ์ต่างๆ (นันทิยา น้อยจันทร์ 2548 : 125)

3. แนวคิดทฤษฎีพัฒนาการและการเรียนรู้เด็กปฐมวัย

3.1 แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับพัฒนาการของเด็กปฐมวัย

พัฒนาการของเด็ก จะเป็นไปอย่างต่อเนื่อง จากง่ายไปสู่ความซับซ้อน พัฒนาการของเด็ก แต่ละคนมีอัตราแตกต่างกันในแต่ละด้าน ประสบการณ์ที่เด็กได้รับจะเป็นองค์ความรู้ ซึ่งต้องเกิดจาก การเล่นหรือการทำกิจกรรม การรับประสบการณ์ จากการสังเกตการพูด การฟัง การใช้ความคิด ขณะสัมผัส สอดคล้องกับระดับพัฒนาการของเด็ก การแนะนำและอำนวยความสะดวกจากครู

เพื่อให้เด็กเรียนรู้ประสบการณ์ สิ่งแวดล้อม เป็นตัวกระตุ้นให้เด็กเกิดการอยากเรียนรู้ เพราะการเรียนรู้เป็นกระบวนการตามระดับการรับรู้ และพัฒนาการตามวัย ให้เด็กแสดงออกอย่างอิสระ เน้นเด็กเป็นปัจเจกบุคคล ตามแนวคิดของเพลโต (Plato) ปรัชญาชาวกรีกที่ต้องคำนึงถึงพัฒนาการทางปัญญาและความสามารถในการควบคุมอารมณ์ สังคมของเด็ก ซึ่งต่อมาพัฒนาการจัดการศึกษาที่เน้นเด็กเป็นสำคัญนั่นเอง (กุลยา ตันติผลาชีวะ 2547 : 13) พัฒนาการด้านต่าง ๆ ของเด็กแบ่งได้เป็น 3 ระยะ คือ วัยเด็กตอนต้นหรือวัยเด็กปฐมวัยอายุ 2- 6 ปี วัยเด็กตอนกลาง อายุ 6-10 ปี และวัยเด็กตอนปลาย อายุ 10-12 ปี ซึ่งแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับพัฒนาการของเด็กปฐมวัย ดังนี้ สุชา จันทน์เอม (2543 : 37-45) กล่าวว่า ลักษณะเด่นของเด็กวัยนี้ คือ อยากรู้อยากเห็นอยากเป็นตัวของตัวเอง อยากรู้อยากช่วยเหลือ และหัวดี นอกจากนี้ยังเรียกลักษณะเด็กปฐมวัยตามพัฒนาการแตกต่างกัน คือ วัยก่อนให้เกิดปัญหา (Problem Age or Troublesome Age) เด็กวัยนี้มีพฤติกรรมที่เป็นปัญหา นอกเหนือจากปัญหาการดูแลทางด้านร่างกาย เช่น ต้องการเป็นตัวของตัวเอง ต้องการอิสระ ต้องการทำอะไรที่บางครั้งเกินขอบเขตที่ตนเองทำได้ เด็กวัยนี้จึงเป็นคนสอนยาก ตื้อดิ่ง ไม่เชื่อฟังขัดขืน โมโหโทโส อัจฉริยญา วัยที่ชอบเล่นของเล่น (The Toy Age) เด็กวัยนี้ชอบเล่นของเล่นมาก ความสนใจของเล่นจะลดลงหลังจากเด็กเข้าโรงเรียนชั้นที่โตแล้ว วัยก่อนเข้าโรงเรียน (The Pre-school Age) เด็กวัยนี้ยังไม่ถึงเกณฑ์เข้าโรงเรียนแต่บางส่วนอยู่ในโรงเรียนเด็กเล็ก (Nursery School) บางส่วนอยู่ในโรงเรียนอนุบาล (Kindergarten School) วัยก่อนการรวมกลุ่ม (Pre-gange Age) พัฒนาการส่วนใหญ่ของเด็กวัยนี้ ขึ้นอยู่กับ เรื่องการปรับตัวให้คุ้นกับสิ่งแวดล้อมและเรียนรู้พฤติกรรมทางสังคมที่เหมาะสม เพื่อเตรียมให้เข้าสู่สังคมนอกครอบครัวต่อไป วัยชอบสำรวจ (The Exploratory Age) เด็กวัยนี้มีความอยากรู้อยากเห็นสิ่งที่อยู่รอบตัว ว่ามีอะไรบ้าง จะบังคับมันอย่างไร ถ้าสัมผัสจับต้องจะรู้สึกอย่างไร จะมีส่วนเกี่ยวข้องกันได้อย่างไร เด็กจึงชอบซักขอบถาม ต้องการคำตอบตลอดเวลา จนเรียกได้ว่า เป็นวัยชอบถาม (The Questioning Age) วัยแห่งการเลียนแบบ (Creative Age) เด็กวัยนี้ชอบเลียนแบบผู้โตกว่า เช่น เลียนแบบคำพูด กิริยาท่าทาง และนิสัยใจคอของผู้ใหญ่ วัยสร้างสรรค์ (Creative Age) วัยนี้จะสังเกตพบการแสดงความคิดสร้างสรรค์ในขณะที่กำลังเล่นอยู่ ซึ่งพัฒนาการของเด็กปฐมวัย มีดังนี้

1. พัฒนาการด้านร่างกาย (Physical Development) พัฒนาการของวัยเด็กตอนต้น เป็นไปอย่างรวดเร็วในหลาย ๆ ด้าน ได้แก่ ส่วนสูงน้ำหนัก การกินอาหาร การขับถ่าย การนอนหลับ กล้ามเนื้อที่ใช้ในการเคลื่อนไหว เด็กจะเปลี่ยนแปลงตามช่วงอายุและวุฒิภาวะ ดังนั้น ความสามารถเมื่อเด็กอายุ 6 ปี จึงจะสามารถใช้มือใช้ตาประสานงานกันดีขึ้น

2. พัฒนาการทางอารมณ์ (Emotional Development) เด็กจะมีอารมณ์มั่นคงเพียงใด ขึ้นอยู่กับการอบรมเลี้ยงดูเป็นสำคัญ การรู้จักรอยยิ้ม และการแสดงออกทางอารมณ์ของเด็กแยกได้ ดังนี้ ความโกรธ เด็กบางคนเรียนรู้จากประสบการณ์ วิธีที่จะได้ชนะที่เร็วและง่ายที่สุด คือ การแสดงอารมณ์โกรธ เช่น โกรธตัวเอง บุคคลต่าง ๆ สิ่งที่อยู่รอบตัว สิ่งแวดล้อม เช่น ร้องไห้ กรีดกราะทึบเท้า ลงนอนกับพื้น ทำร้ายตนเอง กระโดดกวนใจ หน้างอไม่พูดจา แต่เมื่อพ้นวัยนี้ไปแล้ว เด็กจะเริ่มควบคุมอารมณ์ตนเองได้ดีขึ้น ความกลัว เด็กกลัวสัตว์ กลัวถูกทิ้งให้อยู่คนเดียว กลัวความมืด ระยะเวลาแรก ๆ เด็กกลัวแทบทุกอย่าง ต่อมาเด็กจะเลือกกลัวสิ่งเร้าเป็นชนิดไป ตามประสบการณ์ที่เด็กได้รับ ในที่สุด ความหวาดกลัว บุคคล สิ่งแวดล้อม และประสบการณ์ที่ไม่คุ้นก็จะหายไป เมื่อเด็กได้

เรียนรู้และใกล้ชิดกับสิ่งเหล่านี้ยิ่งขึ้น ความอัจฉริยะของเด็กจะรู้สึกว่าคุณเองดีกว่าผู้อื่น หรือกำลังสูญเสียสิ่งที่เป็นของตน ไปให้ผู้อื่น พฤติกรรมนี้แสดงออกเพื่อเรียกร้องความสนใจจากผู้ใหญ่ ดังนั้น ผู้ให้การอบรมเลี้ยงดูเด็กควรให้ความรัก ความอบอุ่นแก่เด็กโดยเท่าเทียมกัน เพื่อป้องกันมิให้เด็กเกิดความรู้สึกน้อยใจหรือมีปมด้อย อันเป็นสาเหตุให้เกิดอารมณ์อิจฉาขึ้น ความอยากรู้อยากเห็น เด็กเริ่มรู้จักใช้เหตุผล ซักถาม ตามความต้องการของตัวเอง มีความสงสัยสิ่งต่าง ๆ ไม่สิ้นสุด และถามจนกว่าจะได้คำตอบที่กระจ่างแจ้ง ดังนั้นผู้ใหญ่ ครูจึงควร ให้เด็กค้นหาคำตอบและจัดประสบการณ์ให้เด็กเรียนรู้เหมาะกับวัยความร่าเริงหรือความดีใจ เด็กได้รับการตอบสนองความต้องการทันทีและสม่ำเสมอ มักจะเป็นเด็กที่มีอารมณ์แจ่มใสร่าเริง หัวเราะและยิ้มแย้มง่าย เด็กจะชื่นชอบเมื่อมีผู้ใหญ่สนใจ เด็กมักจะแสดงอาการร่าเริงด้วยการยิ้ม หัวเราะ หรือกระโดดโลดเต้น ความรัก เด็กเรียนรู้ที่จะผูกใจรักผู้ที่ให้ความเอาใจใส่ ใกล้ชิดเขา เด็กจะรักตนเองก่อนและจะรักบุคคล รักสัตว์ รักของเล่นที่ถูกต้อง รักสถานที่ สิ่งต่าง ๆ รอบตัว พฤติกรรมที่แสดงออกจากประสบการณ์ที่เด็กประทับใจ

3. พัฒนาการสังคม (Social Development) เด็กวัยนี้เริ่มรู้จักคบเพื่อน รู้จักเล่นกับเพื่อน รู้จักการปรับตัวให้เข้ากับเพื่อน ๆ การปรับตัวของเด็กจะเร็วหรือช้า ขึ้นอยู่กับการอบรมเลี้ยงดู สังคมเด็กจะขยายจากครอบครัวไปสู่สังคมนอกบ้านและโรงเรียน เด็กที่อยู่ในครอบครัวเป็นประชาธิปไตย จะปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อม สังคมภายนอกบ้านได้ดี เด็กจะเริ่มรู้จักประพฤติดนตามความต้องการของสังคม เช่น การยอมรับฟังเพื่อน ๆ การรู้จักแบ่งปัน การให้ความช่วยเหลือสัตว์คน ที่เล็กกว่า ส่วนมากเด็กที่แสดงออกจะเป็นเด็กเฉลียวฉลาด

4. พัฒนาการทางสติปัญญา (Intellectual Development) สติปัญญาของเด็กแสดงออกให้เห็นชัด เมื่อเด็กเริ่มรู้จักแยกตัวเองออกจากสิ่งแวดล้อม ส่วนใหญ่จะเป็นพัฒนาการทางด้านกล้ามเนื้อและประสาทสัมผัส แสดงความคิดออกมาโดยการพูด ทำท่าทางต่าง ๆ เด็กจะสามารถพูดและทำตามสิ่งที่เข้าใจได้มากขึ้น มีความอยากรู้อยากเห็นและสนใจสิ่งรอบๆ ตัว เลียนแบบสิ่งที่อยู่ใกล้ตัว ครูหรือ ผู้ใหญ่ที่ใกล้ชิดเด็ก ใช้การสังเกตพฤติกรรมด้วยความละเอียดและเต็มไปด้วยความรัก จะพบว่าเด็กช่วงแรกไม่อาจแยกตัวตนออกจากสิ่งแวดล้อม ทำให้เกิด การพัฒนาทางสติปัญญาขึ้น ปัจจัยสำคัญในการพัฒนาทางสติปัญญาและความคิดคือ การที่คนมีการปะทะ สัมผัสปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมมาตั้งแต่เกิด ทำให้เด็กรู้จักตัวตนและสามารถแยกตัวตนออกจากสิ่งแวดล้อมได้

สรุปได้ว่า พัฒนาการของเด็กแต่ละคนต่างกัน ขึ้นอยู่กับองค์ประกอบอื่นๆหลายอย่าง เด็กต้องเติบโตและเปลี่ยนแปลงไปตามธรรมชาติและสภาพแวดล้อม แต่บนพื้นฐานเด็กทุกคนต้องการที่จะรับรู้และเรียนรู้ ดังนั้นการกระตุ้นและเปิดโอกาสให้เด็กได้ลงมือทำด้วยตนเอง สามารถดูดซับประสบการณ์ต่าง ๆ ช่วงเวลาที่สำคัญที่สุดของชีวิตคือช่วงวัยเด็กตั้งแต่แรกเกิดจนถึง 6 ขวบ เพราะวัยนี้เป็นวัยที่มีความเฉลียวฉลาด การเรียนรู้กำลังก่อตัวขึ้นในตัวของเด็ก การเตรียมสิ่งแวดล้อมที่เอื้อต่อการรับรู้ให้เด็กเรียนรู้ได้อย่างอิสระ มีความปลอดภัย บรรยากาศที่มีเสรีภาพ ประสานระเบียบวินัยที่มีส่วนร่วมในการร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมออกแบบวางแผน ลงมือทำด้วยความสนใจค้นหาคำตอบตั้งแต่ต้นจนจบ ด้วยแรงเสริมเด็กได้เลือกตามต้องการของตนเอง ก่อให้เกิดการเรียนรู้และพัฒนาตนเองเต็มศักยภาพแต่ละบุคคล เรียนรู้ที่จะเปลี่ยนแปลงตนเองให้เป็นที่ยอมรับของสังคม

3.2 แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการเรียนรู้ของเด็กปฐมวัย

การเรียนรู้ของเด็กปฐมวัย เป็นวัยแห่งธรรมชาติของการเรียนรู้ เด็กสามารถสังเกตและสะสมประสบการณ์การเรียนรู้ด้วยตนเอง ถ้ามีวิธีการสอนที่ถูกต้องสอดคล้องกับวัยและวุฒิภาวะของเด็ก เด็กจะสามารถเรียนรู้และพัฒนาสติปัญญาได้รวดเร็วยิ่งขึ้น ซึ่งเด็กปฐมวัยเรียนรู้ได้จากการสัมผัสการเห็นตัวแบบ การสัมผัสประสบการณ์โดยเฉพาะการทำงานคือการเล่นของเด็ก ซึ่งการสอนและฝึกอบรมเด็กอย่างถูกต้องจะเป็นตัวเสริมพัฒนาการเด็กได้เต็มศักยภาพนักการศึกษาหลายท่านค้นพบการเรียนรู้ของเด็กปฐมวัย กุลยา ตันติผลาชีวะ (2545 : 23-25) กล่าวว่า การสัมผัส ในช่วงขวบแรกของชีวิต สัมผัสมีความหมายต่อการเรียนรู้มาก เด็กจะรับและส่งถ่ายความรู้สึกจากสิ่งที่สัมผัสไปสู่การคิดและการเรียนรู้ การสัมผัสไม่ว่าทางกายหรือความรู้สึกจะทำให้เด็กสัมผัสสู่การเรียนรู้ Piaget ให้ความสำคัญต่อการเรียนรู้ของเด็กจากการสัมผัสมาก ตามขั้นพัฒนาการกำหนดในช่วง 2 ปีแรกเป็นช่วงของการพัฒนาการทาง พุทธิปัญญา จากการสัมผัส เรียกว่า Sensorimotor stage การเรียนรู้ในช่วงปฐมวัยนี้เป็นการเรียนรู้จากสิ่งที่เป็นรูปธรรม ซึ่งจะพัฒนาไปสู่การเรียนรู้แบบนามธรรมมากขึ้น เมื่ออายุ 7 ปีไปแล้ว Montessori เป็นผู้นำการศึกษาปฐมวัยที่พัฒนาแนวคิดการสอนเด็ก โดยผ่าน การสัมผัสสู่การรับรู้และการเรียนรู้ด้วยการสร้างอุปกรณ์การเรียนสำหรับเด็กปฐมวัย ซึ่งสามารถนำมาใช้ได้ถึงปัจจุบัน การรับรู้ด้วยการสัมผัสเป็นกิจกรรมทางปัญญาอันดับแรก que เด็กใช้เพื่อ ทำความเข้าใจ และเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ และโลกรอบตัว เด็กปฐมวัยสามารถเรียนรู้ได้จากการได้ฟัง ได้เห็นบ่อย ๆ (Gilly and Gilly 1980 : 51) การเลียนแบบ Albert Bandura เชื่อว่า พฤติกรรมของคนและการแสดงออกเกิดมาจากการได้เลียนแบบตัวอย่างที่ผู้ื่นเห็น ได้สังเกต ลองปฏิบัติตาม และจำสิ่งที่ผู้ใหญ่กระทำแล้วนำมาทดลอง หากได้รับการยอมรับเด็กจะแสดงพฤติกรรมหรือกระทำสิ่งนั้นต่อไป การเลียนแบบของเด็กนี้ไม่ได้เลียนแบบทุกอย่างที่เห็น เด็กจะเลือกเฉพาะที่ตนสนใจเท่านั้น สิ่งที่เด็กเลียนแบบมีทั้งจากการได้เห็น ได้ฟัง ได้ยิน แต่การได้เห็นต้นแบบมีอิทธิพลสูงกว่า เทคนิคการสร้างให้เด็กเรียนรู้จากการเลียนแบบ อาจทำได้ ดังนี้ (Morrison 1996 p 298-299) 1) แสดง ครูแสดงให้เด็กได้เห็น ว่า มุมเรียนรู้ต่าง ๆ อยู่ที่ใด มีวิธีการจัดเก็บอย่างไร 2) สาธิต ครูสาธิตการจัดเก็บสิ่งของในมุมเรียนรู้ต่าง ๆ และให้เด็กจัดหมวดหมู่ของเล่น จัดเก็บเข้าที่เดิม ครูสังเกตติดตามการกระทำของเด็ก 3) ต้นแบบ ครูใช้พฤติกรรมที่ต้องการให้เป็นต้นแบบอย่างสม่ำเสมอ สำหรับการให้เด็กเห็นและทำตามและ 4) การนิเทศติดตามและสังเกต เป็นกระบวนการทบทวน ยืนยัน ดำรงไว้และช่วยเหลือเพื่อให้เกิดผล หากเด็กไม่เปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ครูต้องหาแนวทางแก้ไขการเรียนรู้จากการเลียนแบบของเด็ก เป็นกระบวนการเรียนรู้ด้วยการสังเกตพฤติกรรมของบุคคลอื่นมาสู่การคิดทบทวน การลองกระทำ และการประเมินด้วยตัวเด็กเอง การให้เด็กเห็นตัวอย่างที่ถูกต้องมีความหมายกับเด็กมาก ผู้ใหญ่ต้องให้ความสนใจการเรียนรู้ด้วยการเลียนแบบของเด็กปฐมวัยให้มาก ตามแนวคิดของ Bandura เชื่อว่า พฤติกรรมของมนุษย์ หรือแนวคิดของคนเกิดมาจากการเห็นตัวแบบที่ได้รับมาขณะที่สนใจและพอใจ แล้วรับและถ่ายแบบนั้นมาเป็นบุคลิกตนหรือการกระทำของตน เด็กปฐมวัยเรียนรู้ด้วยการเลียนแบบจากการสังเกตเห็นการกระทำของผู้ใหญ่ที่ใกล้ชิด เช่น พ่อ แม่ หรือครู จากพฤติกรรมที่แสดงออกให้ เด็กเห็น การเรียนรู้ด้วยการเลียนแบบนี้เกิดขึ้นได้กับคนทุกวัย แต่พบมากในช่วงอายุ 2- 7 ปี

3.2.1 แนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้ของเด็ก

Vygotsky (Berk and Winsler 1995 อ้างถึงใน วัฒนา มัคคสมัน 2550 : 34) กล่าวถึงทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญาว่า เด็กจะเกิดการเรียนรู้ พัฒนาสติปัญญาและทัศนคติขึ้น เมื่อมีการปฏิสัมพันธ์และทำงานร่วมกันกับคนอื่น ๆ เช่น ผู้ใหญ่ ครู เพื่อน บุคคลเหล่านี้จะให้ข้อมูลสนับสนุนให้เด็กเกิดการเรียนรู้จากการมีปฏิสัมพันธ์และการทำงานร่วมกันนั้น โดยการเรียนรู้ของเด็กจะเกิดขึ้น ใน Zone of Proximal Development (ZPD) หมายถึง สภาวะที่เด็กเผชิญกับปัญหาที่ท้าทายแต่ไม่สามารถคิดแก้ปัญหาได้โดยลำพัง เมื่อได้รับการช่วยเหลือแนะนำจากผู้ใหญ่หรือการทำงานร่วมกับเพื่อนที่มีประสบการณ์มากกว่า เด็กจะสามารถแก้ปัญหาได้ และเกิดการเรียนรู้การให้ความช่วยเหลือแนะนำในการแก้ปัญหาและการเรียนรู้ของเด็ก (assisted learning) เป็นการให้การช่วยเหลือเด็กเมื่อเด็กแก้ปัญหาโดยลำพังไม่ได้ เป็นการช่วยอย่างพอเหมาะ เพื่อให้เด็กแก้ปัญหาได้ด้วยตนเอง วิธีการที่ครูเข้าไปมีปฏิสัมพันธ์กับเด็กเพื่อให้การช่วยเหลือเด็กเรียกว่า Scaffolding เป็นการแนะนำช่วยเหลือให้เด็กแก้ปัญหาด้วยตัวเอง โดยให้การแนะนำ (Clue) การช่วยเตือนความจำ (Reminders) การกระตุ้นให้คิด (Encouragement) การแบ่งปัญหาที่สลับซับซ้อนให้ย่อยลง (Breaking the Problem Down Into Step) การให้ตัวอย่าง (Providing and Example) หรือสิ่งอื่น ๆ ที่จะช่วยเด็กแก้ปัญหาและเรียนรู้ด้วยตนเอง การให้ความช่วยเหลือ (Scaffolding) มีลักษณะ ดังนี้

เป็นกิจกรรมการร่วมกันแก้ปัญหา เข้าใจปัญหาและ มีวัตถุประสงค์ที่ตรงกัน บรรยากาศที่อบอุ่นและการตอบสนองที่ตรงกับความต้องการ รักษาภาวะแห่งการเรียนรู้ของเด็ก และสนับสนุนให้เด็กควบคุมตนเองในการแก้ปัญหา ครูจึงมีหน้าที่ในการจัดเตรียมสภาพแวดล้อมให้เด็กเกิดการรับรู้และเรียนรู้ด้วยตนเองและให้คำแนะนำด้วยการอธิบาย สาธิต และให้เด็กมีโอกาสทำงานร่วมกับผู้อื่นโดยเฉพาะกับเพื่อนที่มีความสามารถมากกว่า ครู มีหน้าที่กระตุ้นให้เด็กใช้ภาษาหรือวิธีการอื่น ๆ เช่น การวาด การเขียน การทำงานศิลปะหลาย ๆ รูปแบบ เพื่อเป็นการจัดระบบความคิดของเด็กเองให้โอกาสเด็กแสดงออกตามวิธีการต่าง ๆ ของตัวเอง เพื่อครูจะได้รู้ว่าเด็กต้องการจะทำอะไร Hidebrand (1991 p 38-40, อ้างถึงใน นันทิยา น้อยจันทร์ 2548 : 131-133) กล่าวถึงพัฒนาการ 10 ด้าน ที่ส่งผลต่อการรับรู้และเรียนรู้ของเด็กปฐมวัย ดังต่อไปนี้

1. สร้างเสริมการเรียนรู้อย่างอิสระ หมายถึง การเปิดโอกาสให้เด็กใช้ความคิด

ความสามารถของตนเอง ผู้ใหญ่เป็นเพียงผู้สนับสนุนเด็ก ด้วยการให้ประสบการณ์ให้คำชี้แนะ ให้โอกาสเด็กเรียนรู้ตามความต้องการอย่างเหมาะสม ด้วยการวางแผน การสอน จัดเตรียมอุปกรณ์ และสื่อการสอนที่เอื้อให้เด็กได้เรียนรู้ ได้คิด ได้เลือก ได้ทำด้วยตนเอง ครูดำเนินกิจกรรมประสบการณ์โดยให้พัฒนาได้เต็มศักยภาพ เรียนรู้การช่วยเหลือตนเอง อย่างน้อยในเรื่องกิจวัตรประจำวันและรู้จักการแก้ปัญหา

2. เรียนรู้การแบ่งปันและการให้ความรัก เด็กปฐมวัย เป็นวัยที่เน้นตนเองเป็นศูนย์กลาง

รักตนเอง ครูต้องสอนเด็กให้เรียนรู้ การให้ การแบ่งปัน และการรักบุคคลอื่นนอกจากครอบครัว ครูสร้างเด็กให้เรียนรู้การรักผู้อื่น ด้วยการให้ความรักแก่เด็ก สร้างให้เด็กรู้สึกมั่นใจ ให้เด็กเรียนรู้การเล่นและการทำงานกับเพื่อน เพื่อความเข้าใจการแบ่งปัน

3. เรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมกับผู้อื่น เมื่อเด็กต้องออกจากสิ่งแวดล้อมของครอบครัว มาอยู่ในสิ่งแวดล้อมของโรงเรียน ครูต้องจัดประสบการณ์ที่ส่งเสริมความรู้สึกที่ดี และมีความสุขเด็กควรได้เรียนรู้การมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีกับคนอื่น รวมทั้งเป็นการปูพื้นฐานคุณธรรมให้เด็กมีจิตใจดี มีความอดทน ฝึกหัดนิสัยที่ถูกต้อง มีระเบียบเป็นคนมองโลกในแง่ดี

4. เรียนรู้การควบคุมวินัยในตนเอง พัฒนาการควบคุมตนเอง รู้จักนำตนเองหรือกำกับตนเอง ด้วยการอธิบายให้เหตุผล เมื่อเด็กเข้าใจถึงการปฏิบัติที่ถูกต้อง พฤติกรรมการควบคุมตนเองของเด็กจะดีขึ้น การจัดประสบการณ์ให้เด็กฝึกตัดสินใจ และสร้างความเชื่อมั่น จะช่วยเด็กได้มาก ส่งผลต่อการสร้างพื้นฐานทางอารมณ์ที่ดี เด็กได้เรียนรู้การควบคุมอารมณ์ ซึ่งเป็นการสร้างความฉลาดทางอารมณ์ให้กับเด็ก

5. เรียนรู้บทบาทความเป็นคน เด็กปฐมวัยต้องได้รับการสอนและประสบการณ์การเรียนรู้เกี่ยวกับ บทบาทหน้าที่ ที่เกี่ยวข้องกับชุมชน สังคม ไม่ใช่เฉพาะแต่กับครอบครัวของตน เช่น การวางตัวตามบทบาทหน้าที่ทางสังคม การมีส่วนร่วมในการสร้างความสงบและสันติให้กับสังคมการสร้างสังคมที่มีคุณภาพ การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และการรักษาวัฒนธรรมประเพณี ที่นิยม

6. เรียนรู้ที่จะเข้าใจร่างกายตนเอง หมายถึง การสร้างให้เด็กรู้จักการดูแลสุขภาพของตนเอง การป้องกันโรคติดต่อ และการออกกำลังกาย แผนการสอนของครูต้อง เอื้อต่อการส่งเสริมร่างกายให้แข็งแรง และการรู้จักดูแลสุขภาพควบคู่กันไป

7. เรียนรู้การพัฒนาทักษะกล้ามเนื้อใหญ่ กล้ามเนื้อเล็ก การสอนครูต้องกระตุ้นให้เด็กใช้ทักษะของกล้ามเนื้อมัดใหญ่ มัดเล็ก กล้ามเนื้อมือกับตาให้สัมพันธ์กัน เด็กควรมีกิจกรรมเคลื่อนไหวร่างกาย การเล่นกลางแจ้ง รวมทั้งการมีกิจกรรมสร้างสรรค์ ปั้น ตัด ฉีก แปะ ร้อยเชือก วัสดุธรรมชาติหรือวัสดุอื่น ๆ ที่เป็นการใช้กล้ามเนื้อเล็กด้วย

8. เรียนรู้และเข้าใจข้อจำกัดของโลกภายนอก การมาโรงเรียนเป็นการขยายโอกาสของเด็กจากครอบครัวสู่สังคม ซึ่งมีเงื่อนไขและความแตกต่างจากบ้าน ครูต้องพัฒนาความเฉลียวฉลาดของเด็กในการเรียนรู้โลก ด้วยการกระตุ้นให้เด็กเกิดความอยากเรียนรู้ คิดใช้เหตุผลใช้ข้อมูลสารสนเทศ เพื่อความเข้าใจผู้อื่น เข้าใจสังคมและสิ่งแวดล้อม แผนการจัดประสบการณ์ของครูต้องให้เด็กเข้าใจ มีประสบการณ์ทางสังคมด้วยการทำงานกลุ่มใหญ่ กลุ่มย่อย และรู้จักสังคมส่วนรวมจากบ้าน โรงเรียน ชุมชน ประเทศชาติและโลก

9. เรียนรู้หนังสือเพื่อเข้าใจโลกใหม่ของผู้อื่น ภาษาเป็นสิ่งช่วยให้เด็กรู้หนังสือ รู้สิ่งแวดล้อม เกิดมโนทัศน์ใหม่ ๆ เกิดความคิดใหม่ ๆ ครูต้องสอนให้เด็กรู้จักใช้ภาษา เพื่อการสื่อสาร ค้นคว้า เพื่อการเรียนรู้โลกใหม่ สิ่งต่าง ๆ ให้มาก ครูต้องวางแผนการสอน ด้วยการพัฒนาให้เต็มศักยภาพของเด็ก อาจเริ่มจากวาดภาพ เรียนรู้คำจากสิ่งที่คุ้นเคย ทดลองจากการฝึกเขียนลากทับจุด การเขียน ด้วยตนเอง การเรียนรู้หนังสือของเด็กปฐมวัย เป็นการเรียนรู้ ที่เป็นธรรมชาติ เมื่อเด็กมีความพร้อม ที่จะเรียนรู้ จะเป็นไปได้อย่างรวดเร็ว

10. เรียนรู้พัฒนาการความรู้สึกที่ดีต่อโลกภายนอก พ่อแม่ ครู ควรเป็นผู้สร้างมโนทัศน์ และความรู้สึกที่ดีให้แก่เด็ก ด้วยการจัดประสบการณ์ที่ดี มีความสุขทั้งที่บ้านและโรงเรียน โดยเฉพาะสิ่งแวดล้อมจะเป็นตัวกระตุ้นให้เด็ก รักโรงเรียน รักธรรมชาติ ถ้าสิ่งแวดล้อมดี มีความหมายน่าสนใจเด็กจะมีความสุข และมีความรู้สึกที่ดีทั้งต่อตนเองและสังคม พร้อมทั้งจะรับรู้

และมีส่วนร่วมในการดูแลรักษา อนุรักษ์สิ่งแวดล้อมด้วยความสามารถดังกล่าวการให้ความรู้แก่เด็กปฐมวัย ต้องกระตุ้นให้เด็กรับรู้ ได้คิดได้สัมผัส การออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้สำหรับเด็กปฐมวัย จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องเน้นทักษะกระบวนการ และสัมผัส เพื่อให้เด็กเกิดประสบการณ์บรรลุเป้าหมายการเรียนรู้ที่ต้องการ เพราะเด็กเรียนรู้จาก การเลียนแบบ การทดลอง การเชื่อมโยงประสบการณ์ เด็กจะเรียนรู้จากกิจกรรมที่สนใจเป็นสำคัญ

3.2.2 ทฤษฎีพัฒนาการของเปียเจท์

(Piaget's Theory of Cognitive Development) Piaget (1952, อ้างถึงใน สุชา จันทน์เอม 2542 : 33-34) กล่าวว่า ความคิดหรือสติปัญญา หมายถึง การที่บุคคลสามารถปรับตัวเองให้เข้ากับสภาพแวดล้อม สามารถดัดแปลงความคิดและการแสดงออกของตนได้ดี ซึ่งเป็นผลมาจากกระบวนการ 2 ชนิด คือ

1. การรับ (Assimilation) เป็นกระบวนการที่เด็กรับเอาประสบการณ์ต่าง ๆ มาเป็นประสบการณ์เฉพาะตน ทำให้เด็กมีพฤติกรรมต่อสิ่งใหม่ ๆ ตามประสบการณ์ของตน

2. การเก็บและปรุแต่ง (Accomodation) เป็นกระบวนการในการปรับความเข้าใจหรือประสบการณ์เดิมให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมใหม่ โดยการปรับปรุงหรือเปลี่ยนแปลง พฤติกรรมของตนเองให้เหมาะสม Piaget แบ่งพัฒนาการทางความรู้ความเข้าใจ การรับรู้ ความคิด หรือสติปัญญา ออกเป็น 4 ระยะคือ

1) ระยะของการใช้ร่างกายและประสาทสัมผัส (Sensorimotor Period) อายุ 0-2 ปี ในขั้นนี้ พฤติกรรมของเด็กอยู่กับการเคลื่อนไหวเป็นส่วนใหญ่ เช่น การมอง การไขว่คว้า พฤติกรรมที่แสดงออกมาเป็นลักษณะปฏิกิริยาสะท้อน มีพฤติกรรมน้อยมากที่แสดงออกถึงความเข้าใจ เพราะเด็กยังไม่สามารถแยกตนเองออกจากสิ่งแวดล้อมได้ ตัวตนของเด็กยังไม่ได้พัฒนาจนกว่าเด็กจะได้รับประสบการณ์ ทำให้ได้พัฒนาตัวตนขึ้นมาแล้วเด็กจึงสามารถแยกแยะสิ่งต่าง ๆ ได้ จนกระทั่งเด็กอายุมากขึ้นจึงจะเริ่มแก้ปัญหาด้วยตนเองได้ รับรู้เท่าที่สายตามองเห็น หยิบจับ สิ่งที่อยู่ใกล้ตัว เมื่อเด็กโตขึ้น เด็กจะค่อยๆ เข้าใจสภาพแวดล้อมและเริ่มสนใจเรียนรู้สิ่งต่างๆ มากขึ้น

2) ระยะของการเริ่มมีความคิดความเข้าใจ (Pre-operational Period) อายุ 2-7 ปี เด็กยังไม่สามารถใช้สติปัญญากระทำสิ่งต่าง ๆ ได้อย่างเต็มที่ ระยะนี้ แบ่งออกเป็น 2 ชั้นคือ

2.1) ชั้นก่อนเกิดสัจกัป (Preconceptual Thought) อายุ 2- 4 ปี ในระยะนี้ เด็กพัฒนาการทางด้านการใช้ภาษา รู้จักใช้คำสัมพันธ์กับสิ่งของ สิ่งแวดล้อมรอบตัวมีความคิดรวบยอดเกี่ยวกับสิ่งต่าง ๆ แต่ยังไม่สมบูรณ์และยังไม่มีเหตุผล เด็กชอบเล่นสมมติ โดยสร้างเป็นจินตนาการ เช่น ให้อตุ๊กตาเป็นเด็กจริง ๆ หรือสมมติให้ของเล่นเป็นสิ่งมีชีวิต เด็กระยะนี้อยู่ในระยะของโลกแห่งจินตนาการ

2.2) ชั้นการคิดแบบสัจญาณ (Intuitive Thought) อายุ 4 - 7 ปี ในระยะนี้เด็กพัฒนาทางด้านมีเหตุผลมากขึ้น แต่การคิดยังออกมาในลักษณะการรับรู้มากกว่าความรู้ความเข้าใจ เด็กจะพัฒนาการรับรู้อย่างรวดเร็ว สามารถที่จะเข้าใจสิ่งต่าง ๆ ได้เป็นหมวดหมู่ ทั้งที่มีลักษณะคล้ายคลึงและแตกต่างกัน ในขั้นนี้เด็กมีลักษณะพิเศษอย่างหนึ่งคือ เชื่อตัวเองโดยไม่ยอมเปลี่ยนความคิด หรือเชื่อในเรื่องการทรงภาวะเดิมของวัตถุ (Conservation) ซึ่งเปียเจท์ เรียกว่า Principle of invariance เช่น เมื่อเด็กรับรู้เกี่ยวกับขนาดและน้ำหนักของวัตถุทรงกลมแล้ว เมื่อให้เด็กทำเป็น

แห่งยาว เด็กจะบอกว่าทำไม่ได้ เพราะแห่งยาวจะต้องใช้จำนวนวัสดุที่มีปริมาณมากกว่าเดิม เป็นต้น เด็กปฐมวัยเป็นวัยแห่งธรรมชาติของการเรียนรู้ เด็กสามารถสังเกตและสะสมประสบการณ์ การเรียนรู้ด้วยตนเอง ถ้ามีวิธีการสอนที่ถูกต้องสอดคล้องกับวัยและวุฒิภาวะของเด็กด้วยแล้ว เด็กจะเรียนรู้และพัฒนาสติปัญญาได้รวดเร็วยิ่งขึ้น เด็กปฐมวัยเรียนรู้ได้จากการลงมือทำ การสัมผัส ประสบาสัมผัสทั้ง 5 การเห็นตัวแบบ การเรียนรู้จากการเลียนแบบของเด็กเป็นกระบวนการเรียนรู้ ด้วยการสังเกตพฤติกรรมของบุคคลอื่นมาสู่การคิดทบทวน การลองกระทำ และการประเมินด้วยตัวเด็กเอง การให้เด็กเห็นตัวอย่างที่ถูกต้องมีความหมายกับเด็กมาก ผู้ใหญ่ต้องให้ความสนใจการเรียนรู้ ด้วยการเลียนแบบของเด็กปฐมวัยให้มาก ตามแนวคิดของ Longstreet and Shane (1993 :135) กล่าวถึงกระบวนการพัฒนาการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง จะทำให้คนสะสมประสบการณ์ และรับข้อความรู้จากประสบการณ์นั้นสู่การเรียนรู้ ประกอบด้วยกระบวนการ 2 กระบวนการใหญ่ ๆ คือ กระบวนการซึมซับ (Assimilation) เป็นกระบวนการ นำข้อมูลที่ได้สัมผัสจากประสบการณ์แล้วซึมเข้าสู่กรอบความรู้เดิมที่มีอยู่ หากข้อมูลที่ได้รับใหม่ ไปสอดคล้องกับความรู้เดิมจะปรับเข้าสู่กระบวนการรับความรู้ (Accommodation) ด้วยการคิดวิเคราะห์เกิดเป็นหน่วยความรู้ใหม่ (Schema) การซึมซับประสบการณ์โดยเฉพาะจากการทำงาน คือการเล่นของเด็ก ซึ่งการสอนและฝึกฝนอย่างถูกต้องจะเป็นการเสริมสร้างพัฒนาการของเด็กได้เต็มศักยภาพ เพราะเด็กปฐมวัยจะเรียนรู้จากการกระทำและการเล่น (Learning Through Doing and Playing) เด็กปฐมวัยจะทำการหนึ่งสิ่งใดซ้ำ ๆ ชอบเลียนแบบ และหาแนวทางให้กับการกระทำของตนเอง เด็กเล็ก ๆ จะทำสิ่งต่าง ๆ ซ้ำแล้วซ้ำอีก และหาทางพัฒนาสิ่งที่ทำ หรือไม่ก็เลียนแบบจากผู้ที่เขาเห็นว่าเก่ง เด็กปฐมวัยชอบค้นหา ปฏิบัติ ทดลอง เปรียบเทียบ และหาความสัมพันธ์ของสิ่งต่าง ๆ อยู่เสมอ ชอบแยกแยะหาวิธีการและหาข้อสรุปต่าง ๆ เมื่อเด็กเผชิญปัญหาที่แก้ไขไม่ได้ จะทดสอบ ทดลอง และหาประสบการณ์จากสิ่งที่ได้เห็นได้ยิน สัมผัสและปรับปรุงความคิด ของตนเองโดยอาศัยผลจากประสบการณ์ที่เก็บไว้ในสมอง หรือแสดงออกโดยการกระทำเป็นการรับรู้ของเด็กปฐมวัย (เยาหวา เตชะคุปต์ 2542 : 71) การเรียนรู้ไม่ใช่พัฒนาการ แต่การเรียนรู้ของเด็กต้องสร้างเสริมด้วยการมีปฏิสัมพันธ์กับบุคคล สิ่งต่าง ๆ รอบตัว สิ่งแวดล้อม สถานที่แหล่งเรียนรู้ นั่นคือการช่วยให้เด็กแก้ไขข้อสงสัย ในตนจะช่วยให้เด็กรับรู้และเรียนรู้ได้มากขึ้น (Morrison 1998 : 79) การที่ผู้ใหญ่มีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมกับเด็ก พูด บอก สั่งสอนเด็ก จะช่วยให้เด็กเกิดความรู้ ความเข้าใจ และรับรู้การกระทำอย่างมีเหตุผล การเรียนรู้จึงเป็นกระบวนการที่ซับซ้อน เป็นผลที่เกิดมาจากมีปฏิสัมพันธ์ การได้คิด ได้ฟังได้พูด ได้ลงมือทำจากประสบการณ์ของเด็ก วุฒิภาวะเป็นองค์ประกอบร่วมของการเรียนรู้ที่สำคัญอย่างหนึ่ง เพราะวุฒิภาวะจะเป็นตัวช่วยให้เด็กมีลำดับของการเรียนรู้ เช่น เมื่อเด็กโตขึ้นเด็กจะเพิ่มการเรียนรู้มากขึ้น จากความสามารถรับรู้สิ่งใหม่ได้กว้างขวาง การสอน การบอกจะช่วยลดระยะเวลาของการเรียนรู้ให้สั้นขึ้น และมีฐานข้อมูลความรู้ที่เพิ่มขึ้นได้รวดเร็ว ดังนั้นการสอนและการฝึกเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการสร้างการเรียนรู้ แม้ว่าคนจะสามารถเรียนรู้ได้เอง โดยธรรมชาติก็ตาม แต่การพัฒนาดนให้ มีความรู้ความเข้าใจ เพื่อการสร้างสรรคและพัฒนาที่รวดเร็ว ต้องอาศัยการได้รับความรู้เบื้องต้นที่มี การคัด การกรอง การคิดค้นมาแล้ว เช่น การใช้ทฤษฎีต่างๆ ขยายการเรียนรู้บนพื้นฐานความพร้อม ทางวุฒิภาวะของเด็ก ยิ่งการสอนนั้นตรงกับความต้องการและความสนใจของเด็กด้วยการสอนจะให้ผลเต็มที่ แนวการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ที่กระตุ้นให้เด็กคิด

เด็กได้สนุกกับการเรียนตามวิถีธรรมชาติเด็กจึงจะเรียนรู้ได้มาก จากการสัมผัส การสังเกตต้นแบบ และการเล่นจึงเป็นสื่อหลักและหัวใจของการสอนเด็กปฐมวัย (กุลยา ตันติผลาชีวะ 2545 : 25) Landreth Caterine (1972 : 35-153, อ้างถึงในเยาวพา เดชะคุปต์ 2542 : 72) ได้เสนอการเรียนรู้ของเด็ก ครูควรมีความเข้าใจถึงแต่ละช่วงของพัฒนาการว่า สามารถเรียนรู้อะไรได้ ทั้งนี้เพื่อช่วยส่งเสริมให้เด็กพัฒนาการเรียนรู้ได้ดียิ่งขึ้น ในรูปแบบการเรียนของเด็กปฐมวัย เป็นกระบวนการ “ก้าวหน้าจากจุดหนึ่งไปยังอีกจุดหนึ่ง” (From – to – To Process) ซึ่งประกอบด้วยกระบวนการเรียนรู้ที่มีความสัมพันธ์กัน 17 ประการ ที่ทำให้เด็กปฐมวัยเกิดการรับรู้และเรียนรู้ ดังนี้

- 1) รับรู้การใช้ประสาทสัมผัสเพื่อเรียนรู้การแยกประเภทและการเรียนรู้สัญลักษณ์
- 2) รับรู้สิ่งที่เป็นไปได้โดยธรรมชาติ เพื่อเรียนรู้การควบคุมการสร้างความสัมพันธ์การหาแนวทางของตน และการเลียนแบบในการเคลื่อนไหวส่วนต่าง ๆ ของร่างกาย
- 3) รับรู้พัฒนาการออกเสียงอ้อแอ้เพื่อเรียนรู้ภาษาเพื่อการสื่อสาร
- 4) รับรู้การอ่านภาพที่เป็นสัญลักษณ์เพื่อเรียนรู้การอ่านหนังสือ
- 5) รับรู้การขีดเขียนเพื่อเรียนรู้การเขียนหนังสือสื่อความหมายความคิดของตน
- 6) รับรู้การได้รับประสบการณ์เพื่อเรียนรู้การศึกษาข้อมูล
- 7) รับรู้สิ่งที่ประหลาดมหัศจรรย์เพื่อเข้าใจเรียนรู้สิ่งที่ปรากฏการณ์ธรรมชาติ
- 8) รับรู้เกี่ยวกับสัตว์และพืชเพื่อเรียนรู้ระบบของร่างกายและระบบนิเวศวิทยา
- 9) รับรู้การลากเส้นการแต้มสี ละเลงสี เพื่อเรียนรู้การวาดภาพตามจินตนาการ
- 10) รับรู้การทำสิ่งของต่าง ๆ เพื่อเรียนรู้การใช้เครื่องมือง่าย ๆ และการพัฒนาทักษะในการสร้างงานฝีมือ

- 11) รับรู้จากการเขย่าและโยกตัวไปสู่เรียนรู้การเดินรำ
- 12) รับรู้จากการฮัมเพลงได้เรียนรู้การร้องเพลง
- 13) รับรู้การได้ยินเนื้อเพลงเพื่อเรียนรู้การฟังเพลง
- 14) รับรู้ตระหนักถึงความต้องการของผู้อื่น เพื่อเรียนรู้การอยู่ร่วมกับผู้อื่น
- 15) รับรู้การได้รับการดูแลจากผู้อื่นเพื่อเรียนรู้การดูแลตนเองให้ปลอดภัย
- 16) รับรู้ที่จะเป็นสมาชิกของบ้าน โรงเรียน เพื่อเรียนรู้การเป็นสมาชิกของชุมชน
- 17) รับรู้สิ่งที่ เป็น ”ของฉัน” เพื่อเรียนรู้การรู้สึกว่า “ฉันเป็นใคร” กระบวนการรับรู้และ

เรียนรู้ที่สัมพันธ์กันจาก 17 ประการดังกล่าว เด็กปฐมวัยรับรู้และเรียนรู้ได้ดีจากความต้องการบางสิ่งบางอย่าง ซึ่งเรื่องที่เด็กปฐมวัยต้องการ ได้แก่ ต้องการประสบความสำเร็จ ต้องการทราบระดับความสามารถของตนและต้องการทราบว่าทำอะไรได้บ้าง ต้องการยอมรับและทำสิ่งที่ตนสนใจ ชอบสังคม ชอบอยู่ท่ามกลางผู้อื่นที่เขารู้จักและเรียนรู้สิ่งที่ทำให้พ่อแม่พอใจ ต้องการเป็นเหมือนคนที่เขารัก เด็กปฐมวัยจะเรียนรู้จากการเลียนแบบบุคคลที่เขารักการเรียนรู้เด็กต้องสนใจสิ่งใดสิ่งหนึ่งก่อน เพราะการเรียนรู้จากความตั้งใจจะมีผลดี ครูมีส่วนสำคัญในการกำหนดสิ่งที่ควรให้ความสนใจและเกิดการเรียนรู้ให้กับเด็ก ประสบการณ์หลาย ๆ ประสบการณ์และการมีส่วนร่วมในกิจกรรม จะมีส่วนขยายความสนใจให้กว้างขึ้น คำถามที่เหมาะสมกับเวลาและสถานการณ์ช่วยเร้าความสนใจให้เกิดการเรียนรู้ของเด็ก (Landreth 1972, อ้างถึงใน เยาวพา เดชะคุปต์ 2547 : 70)

สรุป การรับรู้และการเรียนรู้ของเด็กปฐมวัย เกิดจากการพัฒนาการจัดประสบการณ์ การสอนเพราะการเรียนรู้ระดับปฐมวัย ต้องใช้วิธีการ สื่อที่หลากหลาย และบูรณาการทั้งความรู้และการเสริมสร้างพัฒนาการ ทักษะทางภาษาไปพร้อมกัน ครูจึงต้องคัดสรรกิจกรรมการเรียนรู้ที่สอดคล้องธรรมชาติของเด็กปฐมวัยและกระตุ้นความอยากรู้อยากเห็นตามวัย จัดการเรียนการสอนที่สามารถสร้างสรรค์การเรียนรู้ และผ่านการกระทำ ให้เด็กได้รับประสบการณ์และเก็บข้อมูลในการเรียนรู้จากการเล่น กิจกรรมประจำวันอย่างต่อเนื่องและซ้ำๆ บ่อยๆ เสริมสร้างพัฒนาการทักษะทางภาษาเพื่อ การสื่อสาร จึงมีความสำคัญอย่างยิ่งในการมีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอื่น เป็นเครื่องมือให้เด็กใช้ในการเรียนรู้และสนองความต้องการของตนเองในการสื่อความหมาย ความรู้สึกนึกคิดของตนให้ผู้อื่นรับรู้ สิ่งที่น่าสนใจใคร่รู้และบอกสิ่งที่ต้องการได้ถูกต้อง เด็กปฐมวัยเกิดการเรียนรู้ ทางภาษาจากการที่ได้ฟังและมีโอกาสได้พูดกับผู้อื่น เป็นประสบการณ์ใหม่ที่พึงพอใจและพร้อมจะเรียนรู้ โดยมีสิ่งเร้า เช่น รูปภาพ ฟังเพลง และดูภาพจากหนังสือนิทาน ประสบการณ์ทางภาษาโดยเฉพาะ การฟัง การพูดมีความสำคัญต่อพัฒนาการด้านสติปัญญา อารมณ์ สังคม และจิตใจ เพราะเมื่อเด็กได้ฟังเพลง ฟังนิทาน ฟังการพูดคุยเด็กจะมีความสนใจและรู้จักการรับฟัง การตอบและถามคำถามของเด็ก เด็กจะมีพัฒนาการด้านภาษาที่ดี ครูสามารถสอนสิ่งต่าง ๆ ให้เด็กเข้าใจการกระทำถูกต้องตามเหตุและผลเป็นการวางพื้นฐานของการใช้ภาษาเพื่อการสื่อสารและความคิดอย่างมีเหตุผล ซึ่งมีความสำคัญต่อพัฒนาการการเรียนรู้และการเรียนรู้ของเด็กปฐมวัยอย่างยิ่ง พ่อแม่และครูจึงเป็นสิ่งแวดล้อม ที่สำคัญที่สุดแก่เด็ก ดังนั้นจึงควรเป็นแบบอย่างที่ดีทักษะต่าง ๆ ตลอดจนความเข้าใจที่เด็กได้รับจากการเล่นสนุก การทำกิจกรรมต่าง ๆ จะช่วยให้เด็กเกิดความมั่นใจและสนุกสนานในการเรียนรู้ เมื่อเด็กมีพื้นฐานที่ดี ในการเรียนรู้ ย่อมเกิดความมั่นใจมีความเข้าใจองค์ความรู้และพัฒนาการด้านการใช้เหตุผล ดังนั้นการยกตัวอย่าง การจัดเตรียมสิ่งแวดล้อมและสถานการณ์ให้เด็กมีความสนใจอยากค้นหาสิ่ง ที่สนใจ การเล่นเชิงสำรวจ เรียนรู้ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมรอบตัว อาศัยทราย น้ำ ความจุ ปริมาตร การลอยตัว เด็กต้องการค้นให้พบว่า “อะไรจะเกิด ถ้า...” เด็กจะพยายามเรียนรู้ ทดลอง สังเกต และวางกฎเกณฑ์ต่าง ๆ โดยยึดถือเอาจากการตั้งข้อสังเกตของตนเองเป็นหลัก การให้โอกาสเด็กสนุกสนานกับประสบการณ์ที่สัมผัสจับต้องได้จริงๆ จะช่วยส่งเสริมแนวคิดทางด้านคณิตศาสตร์และวิทยาศาสตร์อย่างบูรณาการให้เด็ก การจัดกิจกรรมต่าง ๆ ในเวลาอันเหมาะสม เมื่อเด็ก มีความพร้อมสนใจใคร่รู้ การให้โอกาสเด็กพูดคุย ตอบและถามคำถาม ได้รับความสนุกสนาน จากการทำกิจกรรมย่อมเกิดประโยชน์ต่อเด็ก (รัจนา เรียบเรียง 2543 : 45)

สรุปได้ว่า ปัจจัยหลักในการพัฒนาเด็กให้มีคุณภาพตามที่ต้องการคือ ตัวครู ซึ่งมีองค์ประกอบที่เกี่ยวข้องเพียง 2 ส่วน คือ คุณภาพของตัวครูเอง และคุณภาพการจัดประสบการณ์ การเรียนรู้ของครู คุณลักษณะพื้นฐานของความเป็นครู คือ ต้องมีความรัก ศรัทธาในอาชีพครู เมตตาและเอาใจใส่ลูกศิษย์เป็นแบบอย่างที่ดีของลูกศิษย์ หมั่นพัฒนาตนเอง เข้ากับผู้ปกครองและชุมชนได้ดี แต่สิ่งสำคัญที่สุดคือ ครูต้องมีความสามารถในการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ (ต่อยอดความรู้) อย่างมีประสิทธิภาพโดยให้ความสำคัญกับประโยชน์ที่จะเกิดกับลูกศิษย์ เป็นอันดับแรก บนความเชื่อที่ว่า “เด็กทุกคนมีความสามารถในการเรียนรู้และสามารถพัฒนาตนเองได้” การจัดประสบการณ์การเรียนรู้ ครูต้องส่งเสริมให้เด็กสามารถพัฒนาได้ตามธรรมชาติและเต็มตามศักยภาพ

ดังนั้น การจัดประสบการณ์การเรียนรู้ ครูมีอาชีพ จึงต้องคำนึงถึง ความแตกต่างระหว่างบุคคล ให้เด็กได้เรียนรู้จากประสบการณ์ตรงสม่ำเสมอและต่อเนื่องเพื่อให้เด็กมีความรู้ความสามารถ มีทักษะในการดำรงชีวิต มีบุคลิกลักษณะและพฤติกรรมที่พึงประสงค์ อย่างยั่งยืน พร้อมทั้งจะเจริญเติบโตท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงทั้งด้านร่างกาย อารมณ์ จิตใจ สังคม และสติปัญญา เป็นที่ยอมรับของสังคมและประเทศชาติในอนาคตต่อไป

3.3 ทฤษฎีพัฒนาการทางสังคม การมีส่วนร่วมทางสังคมของเด็กปฐมวัย

พัฒนาการทางสังคมเป็นกระบวนการที่เด็กเรียนรู้พฤติกรรมที่สังคมยอมรับ หรือต้องการ ซึ่งส่วนหนึ่งมาจากค่านิยมของครอบครัวและสังคมที่เด็กอาศัยอยู่ Gordon and Browne (1985 : 344) Boulton – Lewis and Catherwood (1994 : 277) กล่าวว่า การเรียนรู้ทางสังคม เกิดจากการเลียนแบบด้วยการซึมซับสารสนเทศเก็บไว้ในตนเมื่อสังเกตเห็นภาวะ การกระทำอันเป็นตัวอย่าง จากบุคคลใกล้ชิด ได้แก่ พ่อแม่ บุคคล ในครอบครัว เพื่อนเมื่อเด็กอยู่บ้าน เด็กเรียนรู้พฤติกรรมทางสังคมจากพ่อแม่ คนใกล้ชิด เพื่อนบ้าน เมื่อเข้าโรงเรียนการได้พบเพื่อน พบครู ประกอบกับการทำกิจกรรมที่โรงเรียนทำให้รู้สังคม ได้กว้างขวางขึ้นพฤติกรรมทางสังคมที่เด็กได้รับจะถูกปรับเปลี่ยนไปตามสิ่งแวดล้อมใหม่ เด็กจะมีพัฒนาการทางสังคมดีสามารถปรับตัวเข้ากับสังคมในทางที่ถูกต้อง และมีมนุษยสัมพันธ์ เรียนรู้ที่จะตอบสนองพฤติกรรมทั้งทางบวกและทางลบ การเรียนรู้พฤติกรรมที่เหมาะสม กับสถานการณ์ต่าง ๆ เป็นไปอย่างเป็นระบบกระบวนการปรับตัวทางสังคม (Socialization Process) เด็กปฐมวัยเรียนรู้จากการมีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลและสิ่งแวดล้อม บริบทแรกที่เด็กสัมผัสคือ บุคคลในครอบครัว เมื่อเข้ากลุ่มเพื่อนได้เห็นพฤติกรรมผู้อื่น เห็นบทบาททางสังคม เด็กก็รับการหล่อหลอมและพัฒนาทักษะทางสังคม การเล่นเป็นทางหนึ่งของการเรียน อันเป็นศิลปะทางสังคมของเด็ก (Morrison 1998 : 201) เด็กเรียนรู้สังคมจากผู้ใหญ่ที่ใกล้ชิด การมีความสัมพันธ์กับคนอื่นทำให้เด็กเรียนรู้ความร่วมมือ การปฏิเสธ การรับการแบ่งปัน การสื่อสาร และแสดงออกอย่างมีประสิทธิภาพเป็นสมาชิกที่ดีในกลุ่ม ด้วยการเข้าร่วมกิจกรรม ปรับตัวต่อการคาดหวัง ของครู เพื่อน พ่อแม่ รับรู้สิทธิและความรู้สึกของผู้อื่น แต่ละช่วงอายุของ เด็กจะแสดงทักษะ ทางสังคมอย่างมีความหมาย โดยพัฒนาจากตนเองเป็นศูนย์กลางสู่สังคมแวดล้อมภายนอก รอบตัวเด็ก เด็กปฐมวัยเริ่มมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมผ่านการเล่นแบบร่วมมือ รับรู้ที่จะปฏิบัติต่อผู้อื่น และข้อตกลง จำแนกความรู้สึกความแตกต่างของตนเองกับผู้อื่น รู้จักการแบ่งปันและรอคอย มีความเป็นมิตร กระตือรือร้นที่จะช่วยเหลือผู้อื่น พร้อมทั้งจะเล่นกับเพื่อน มีสังคมภายนอกกลุ่มพัฒนาการเล่นและทำกิจกรรมกลุ่ม ดังนั้นการรับรู้กฎระเบียบของสังคม การเล่นตามกติกา การเข้ากลุ่ม การเล่นเกม จะสนับสนุนให้เด็กเรียนรู้กฎของสังคม การยอมรับมติเสียงข้างมาก มีผลต่อการพัฒนาบุคลิกที่ดีเมื่อโตขึ้น ครูสามารถจัดกิจกรรมให้เด็กแสดงความคิด ความรู้สึกจากสิ่งที่พบหรือประสบการณ์ที่มี ปฏิสัมพันธ์ทางสังคม รู้จักมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม พืชและสัตว์ กิจกรรมที่เปิดกว้างต่อการเรียนรู้ของเด็ก ได้เรียนรู้ ธรรมชาติ สิ่งต่าง ๆ รอบตัว บุคคล สถานที่ สิ่งแวดล้อมรอบตัวเด็ก มีจุดประสงค์ ให้เด็กเรียนรู้สิ่งแวดล้อมรอบตัวเองทั้งที่อยู่ใกล้ตัว และอยู่ในชุมชนจนถึงโลกรอบตัว (Jackman 1997: 287) การเรียนรู้ทักษะทางสังคม เหตุการณ์ และการดำรงไว้ซึ่งคุณภาพสังคม ประกอบด้วยบ้าน โรงเรียน ชุมชน สิ่งแวดล้อม ความสัมพันธ์ของครอบครัว ชุมชน มนุษย์กับ

สิ่งแวดล้อม สัตว์ พืช ที่ต้องอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ปฏิบัติต่อกันเพื่อการอนุรักษ์แบบยั่งยืน กลวิธีที่จะให้เด็กคือ การให้เด็กรู้จักระดมความคิด จูงใจให้เด็กทำงานร่วมกัน ตระหนักถึงความรู้ จริยธรรม และค่านิยมต่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม (Fortson and Reiff 1995, อ้างถึงใน กุลยา ตันติผลาชีวะ 2547 : 132)

3.3.1 การจัดลำดับขั้นการเล่นตามการมีส่วนร่วมทางสังคมของเด็ก

Piaget (1970 p 703) กล่าวว่า การเล่นส่งเสริมพัฒนาการทางสังคมความสัมพันธ์ระหว่างการเล่นและพัฒนาการทางสังคมของเด็ก โดยธรรมชาติแล้วเด็กมีแรงจูงใจมีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลรอบข้าง การที่เด็กได้มีโอกาสพูดคุยกับเพื่อนวัยเดียวกัน จะช่วยให้พฤติกรรมการยึดตนเองเป็นศูนย์กลางของเด็ก (egocentric) ลดน้อยลงและตระหนักในบุคคลรอบข้างเพิ่มขึ้น Eliason & Jenkins (1994 : 28) กล่าวว่า การเล่นตามลำพังของเด็กถือว่ามีคุณค่าแต่ในทางการศึกษาปฐมวัยการเล่น หมายถึง รวมกลุ่มกับเพื่อน ในการเล่น เด็กเรียนรู้ที่จะเป็นผู้นำ และผู้ตาม ผู้ให้และผู้รับ รวมถึงการคำนึงถึงความรู้สึกของบุคคลอื่น นภเนตร ธรรมบวร (2546 : 135-139) กล่าวว่า นักการศึกษาบางท่านได้แบ่งระดับการเล่นของเด็กตามการมีส่วนร่วมทางสังคม ดังนี้

1. การเล่นลำพัง (Solitary Play) ในการเล่นชนิดนี้ เด็กจะเล่นตามลำพังหรือเป็นอิสระจากบุคคลรอบข้าง โดยปราศจากการมีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอื่น นักการศึกษา Parten (1932 อ้างถึงใน Waite - Stupiansky 1997 : 37-38) กล่าวว่า การเล่นตามลำพังเป็นการเล่นที่ไม่ซับซ้อน ทั้งนี้เพราะมีการจำกัดความต้องการทางสังคม และต้องใช้สมาธิอย่างสูงก็เป็นได้ เช่นการที่เด็กวัย 5 ปีต่อตัวต่อพลาสติกเป็นรูปเครื่องบินตามแบบที่ตนเองออกแบบ เป็นต้น หัวใจสำคัญของการเล่นชนิดนี้คือ เด็กจะมุ่งสมาธิอยู่เฉพาะที่การเล่นของตนเองเพียงลำพังเท่านั้น ในขณะที่กำลังเล่นเด็กอาจมีการใช้ภาษาในการพูดกับตนเอง

2. พฤติกรรมเฝ้าดู (Onlooker Behavior) หมายถึง เด็กที่เฝ้ามองดูเพื่อน ขณะเพื่อนกำลังเล่น เด็กกลุ่มนี้จะยังไม่พร้อม หรือไม่เต็มใจที่จะเข้าไปเล่นในกลุ่มกับเพื่อน ขณะเดียวกันอาจเป็นเด็กซึ่งเรียนรู้การเล่นจากการเฝ้ามองเพื่อนก็ได้

3. การเล่นคู่ขนาน (Parallel Play) การเล่นเกิดขึ้นเมื่อเด็กตั้งแต่ 2 คนขึ้นไปเล่นอยู่ใกล้ ๆ กัน โดยเด็กจะแบ่งของเล่น หรือวัสดุอุปกรณ์ในการเล่นกับเพื่อน หรือเล่นตามลำพัง โดยนั่งเล่นใกล้ ๆ กับเพื่อน แต่อยู่ในลักษณะต่างคนต่างเล่น โดยของเล่นที่เล่นอาจเป็น ชนิดเดียวกัน หรือมีลักษณะใกล้เคียงกัน ขณะกำลังเล่น เด็กอาจมีการสนทนา พูดคุยกัน เลียนแบบการเล่นของกันและกัน หรือเฝ้าดูกันอย่างใกล้ชิด อย่างไรก็ตามเด็กจะไม่มีการเล่นด้วยกัน

4. การเล่นแบบไม่กำหนดบทบาท (Associative Play) ถือเป็นพื้นฐานของการเล่นรวมกลุ่ม โดยเด็กจะเล่นในกิจกรรมที่คล้ายคลึงกัน แต่ไม่ใช่กิจกรรมเดียวกัน มีการแบ่งปันของเล่น และพูดคุยกันเกี่ยวกับการเล่น เด็กแต่ละคนจะเล่นตามที่ตนเองต้องการ

5. การเล่นร่วมกัน (Cooperative play) เป็นการเล่นทางสังคมที่มีความซับซ้อนที่สุด เด็กจำเป็นต้องใช้ความพยายามในการประสานความสัมพันธ์ในระหว่างการเล่นเริ่มตั้งแต่การแบ่งของเล่นกับเพื่อน การเล่นบทบาทต่าง ๆ รวมตลอดถึงการปฏิบัติตามกติกาการเล่น นอกจากนั้นความต้องการของสมาชิกแต่ละคน จะได้รับการประนีประนอม เพื่อให้การเล่นคงอยู่และดำเนินต่อไป เนื้อหาของการสนทนา พูดคุย จะมุ่งเน้นที่การเจรจา การอธิบายในการเล่น ผู้นำในการเล่น

จะเปลี่ยนไปโดยขึ้นอยู่กับเกมการเล่น ดังนั้นเด็กแต่ละคนจะมีบทบาทและความรับผิดชอบเฉพาะตนเอง

3.3.2 บทบาทของครูในการส่งเสริมการเล่นของเด็ก

Billman and Sherman (1996, อ้างถึงใน นภเนตร ธรรมบวร 2546 : 143–153) กล่าวว่า บทบาทของครูในการเล่นของเด็ก เริ่มตั้งแต่การจัดเตรียมสิ่งแวดล้อม โดยคำนึงถึงประสบการณ์และความรู้เดิมของเด็ก การส่งเสริมการเรียนรู้และประสบการณ์ใหม่ การสังเกตเพื่อเข้าไปมีส่วนร่วม การถามคำถามเพื่อกระตุ้นให้เด็กเกิดการเรียนรู้ รวมถึงการทำหน้าที่ประเมินสถานการณ์ในเวลาเดียวกันว่าเมื่อไรควรใช้คำถามชนิดใดกับเด็ก เมื่อไรควรเสริมอุปกรณ์ใหม่ ๆ เพื่อให้เด็กได้มีโอกาสขยายการเรียนรู้ต่อไป โดยคำนึงถึงอายุและพัฒนาการของเด็กเป็นสำคัญ สิ่งแวดล้อมที่ครูจัดเตรียมให้เด็ก ต้องมีความมั่นคง ปลอดภัย และสะดวกสบาย เพื่อเด็กจะสามารถสร้างสรรค์สิ่งใหม่ ๆ ได้ ครูมีหน้าที่ให้กำลังใจ ยอมรับความคิดเห็นของเด็ก รวมถึงให้เสรีภาพแก่เด็กพัฒนาตนเองได้อย่างเต็มศักยภาพของตน การบูรณาการหลักสูตร สาระการเรียนรู้ผ่านการเล่น ถือเป็นพื้นฐานของกระบวนการเรียนรู้ของเด็กปฐมวัย เนื่องจาก การเล่นมีความสำคัญต่อพัฒนาการของเด็ก โดยช่วยให้เด็กได้แสดงออกสิ่งที่เด็กเห็น คิด และรู้สึก การเล่นเป็นกระบวนการที่ช่วยให้เด็กได้พัฒนาทักษะต่าง ๆ สนองตอบความอยากรู้อยากเห็น ความคิดสร้างสรรค์ จินตนาการ ความมั่นใจในตนเอง รวมถึงความสามารถในการแก้ปัญหาต่าง ๆ ขณะที่เด็กเรียนรู้ผ่านการเล่น เด็กจะได้รับความสนุกสนานจากการเรียนรู้ ควบคุมและกำหนด ทิศทางการเรียนรู้ของตนเอง พัฒนาทักษะกระบวนการคิดซึ่งจะคงอยู่กับเด็กไปตลอดชีวิต ดังนั้นบทบาทครูในการจัดการเรียนการสอนเพื่อส่งเสริมพัฒนาการจากการเล่น ดังต่อไปนี้

1. การบูรณาการหลักสูตร การเรียนการสอนผ่านการเล่น ช่วยส่งเสริมการเรียนรู้ของเด็กให้เป็นธรรมชาติ เพราะในการเล่น ความรู้จะไม่ถูกแบ่งเป็นรายวิชาย่อย ๆ แต่ความรู้จะมีลักษณะเป็นองค์รวม และมีความสัมพันธ์กัน

2. การส่งเสริมกระบวนการคิดของเด็กผ่านการเล่น Vygotsky (1978, อ้างถึงใน นภเนตร ธรรมบวร 2546 : 143) กล่าวว่า สถานการณ์การเล่นที่ได้รับการออกแบบมาเป็นอย่างดี จะเป็นเสมือนตัวที่คอยกระตุ้น และท้าทายให้เด็กพัฒนากระบวนการคิดไปสู่ขั้นที่ซับซ้อนมากขึ้น ขณะที่เด็กเลือกวัสดุ อุปกรณ์การเล่น แสวงหาปัญหา รวมถึงการพยายามแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้น

3. การสื่อสารให้พ่อแม่และบุคคลอื่น เห็นคุณค่าในการเล่นของเด็ก นักการศึกษา Waite-Stupianky (1997, อ้างถึงใน นภเนตร ธรรมบวร 2546 : 144) พบว่า เด็กเล็กๆ การเล่นและการเรียนแยกจากกันไม่ได้ ในการเล่นถ้ามีปัญหเกิดขึ้น เด็กจะใช้กระบวนการคิดทั้งหมดของตน เพื่อแก้ปัญหา โดยไม่ต้องมีการเสริมแรงจากภายนอก กิจกรรมที่เด็กเป็นผู้ลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง หรือสนุกสนานกับการได้กระทำ

4. ครูต้องเป็นแบบอย่าง นักการศึกษา Manning and Sharp (1986) ; Zeece and Graul (1991, อ้างถึงใน นภเนตร ธรรมบวร 2546 : 144) กล่าวว่า การเล่นจะมีประโยชน์และเป็นผลดีกับเด็กมากขึ้น ถ้าผู้ใหญ่มีส่วนร่วมในการเล่น ทั้งนี้เป็นเพราะการจัดเตรียมสิ่งแวดล้อม และวัสดุอุปกรณ์ในการเล่นสำหรับเด็กแต่เพียงอย่างเดียวไม่เพียงพอ ครูจำเป็นต้องกระตุ้นให้เด็กถาม

คำถาม ในขณะที่เดียวกันก็อธิบายสิ่งที่เด็กสังเกตเห็น หรือเกิดข้อสงสัย การเป็นแบบอย่างในการเล่น สำหรับเด็กถือว่ามีความสำคัญมาก เด็กมักต้องการให้ผู้ใหญ่ช่วยริเริ่มการเล่นสำหรับตนหรือมีส่วนร่วมในการเล่น

5. จัดเตรียมสิ่งแวดล้อม วัสดุอุปกรณ์ และใช้เวลาแก่เด็กในการเล่น บทบาทของผู้ใหญ่ และครู มีผลต่อความรู้สึก ความคิดและพฤติกรรมของเด็ก สิ่งแวดล้อมที่ดีมีความสำคัญมากต่อการ เล่นของเด็ก เพราะจะช่วยกระตุ้นและเปิดโอกาสให้เด็กตัดสินใจ รวมถึงส่งเสริมพัฒนาการทุกด้าน อย่างองค์รวม Zeece and Graul (1991 : 146-150) ได้เสนอแนะวิธีการที่ครูสามารถใช้เพื่อ พัฒนาสิ่งแวดล้อมในการเล่นที่มีประสิทธิภาพสำหรับเด็ก ดังนี้

1. จัดเตรียมวัสดุอุปกรณ์ในการเล่นที่หลากหลาย การจัดสิ่งแวดล้อมเพื่อส่งเสริมการเล่น สำหรับเด็กควรประกอบด้วย วัสดุอุปกรณ์ที่หลากหลาย เช่น เกม หนังสือนิทานขณะเดียวกัน ก็ควรมีจำนวนที่เพียงพอกับเด็ก

2. ของเล่นควรวางอยู่ในที่ที่เด็กสามารถหยิบจับได้สะดวกด้วยตนเองควรจัดชั้นวางที่มี ขนาดพอเหมาะที่เด็กจะสามารถหยิบจับได้ด้วยตนเอง โดยไม่ต้องพึ่งพาผู้ใหญ่ ทั้งนี้เพื่อให้เด็กเกิด ความรู้สึกที่ว่า ตนสามารถควบคุมสิ่งแวดล้อมในการเล่น ซึ่งจะเรียนรู้การพัฒนาความเป็นตัวของ ตนเองในที่สุด

3. ควรส่งเสริมการเล่นที่หลากหลาย เด็กจะสนุกกับกิจกรรมการเล่นที่หลากหลาย ซึ่งจะ เรียนรู้ขั้นของพัฒนาการที่สูงขึ้น อุปกรณ์มุมศิลปะ อุปกรณ์มุมบทบาทสมมติ มุมธรรมชาติ ควรให้ สัมพันธ์กับประสบการณ์ในชีวิตจริงของเด็ก

4. ควรใช้เวลาแก่เด็กอย่างเพียงพอในการเล่น เด็กเล็ก ๆ ต้องการระยะเวลาที่ต่อเนื่อง และ ยาวนานพอสมควรในการเล่น ทั้งนี้เด็กต้องจัดองค์ประกอบการเล่น เริ่มกิจกรรมการเล่นของตน

5. ไม่ควรตั้งกฎเกณฑ์ หรือข้อจำกัดในการเล่นของเด็กมากเกินไป ถ้าครูต้องการฝึกให้เด็ก เป็นผู้มีเหตุผล และเป็นตัวของตนเองในการเล่น ควรเปิดโอกาสให้เด็กกำหนดกติกาการเล่น ของ ตนเอง คิดและแก้ปัญหา อันอาจเกิดขึ้นระหว่างการเล่นด้วยตนเอง

6. ใช้การเล่นในการประเมินพัฒนาการทั้ง 4 ด้านของเด็กในขณะที่เด็กเล่นเพราะเด็กใช้ ทักษะทั้ง 4 ด้านได้แก่ ทักษะด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญาในการเล่น

ครูสามารถใช้การสังเกตและจดบันทึก วิธีการที่เด็กใช้ในการแก้ปัญหา บันทึกคำพูดที่เด็กใช้ขณะเล่น เพื่อดูพัฒนาการทางภาษา พัฒนาการทางอารมณ์ คุณธรรมจริยธรรม จะช่วยให้ครูเข้าใจและเห็น ภาพพจน์ตลอดถึงพัฒนาการของเด็กอย่างองค์รวม

สรุป อิทธิพลโดยตรงต่อการเรียนรู้ของเด็กปฐมวัย คือ เล่นเป็นการเรียนรู้ การจัดเตรียม สื่อและการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนของครู ที่หลากหลาย เหมาะสมพัฒนาการของเด็ก ครอบคลุมเนื้อหาที่ต้องการสอนและตรงกับความสนใจ ให้เด็กเรียนรู้จากการสัมผัส สิ่งของ เหลือใช้ ที่อยู่รอบตัวเด็กจากสื่อธรรมชาติ สร้างเสริมทักษะการแก้ปัญหาให้กับเด็ก ได้กระตุ้นจินตนาการและ การคิดสร้างสรรค์ ประดิษฐ์คิดค้นของเล่น ออกแบบวิธีการเล่น ซึ่งจะส่งผลต่อการเรียนรู้ของเด็กที่ได้ ลงมือทำและค้นพบคำตอบที่ต้องการด้วยตัวของเด็กเอง การมีส่วนร่วมทำงานในกระบวนการกลุ่ม เสริมสร้างปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอื่น

3.4 ทฤษฎีการเรียนรู้ พัฒนาการเรียนรู้ของเด็กปฐมวัย

การเรียนรู้ตามความเชื่อของนักการศึกษา กลุ่มมนุษยนิยม มีความเชื่อว่า พฤติกรรมมนุษย์ เป็นผลมาจากจิตใจที่อยู่ภายในร่างกายของตน จิตใจมนุษย์ย่อมมีความต้องการ มีความรู้สึก มีแรงจูงใจ การกระทำของมนุษย์ไม่ได้เกิดจากสิ่งเร้าภายนอกอย่างเดียว แต่ยังเกิดจากจิตใจที่อยู่ภายในด้วย การสนับสนุนให้ใช้ความสามารถของตนอย่างเต็มศักยภาพ มีวิธีดำเนินการดังนี้ 1) ให้เด็กเผชิญปัญหา 2) ครูจัดบรรยากาศในลักษณะให้เสรีภาพแก่เด็ก 3) ส่งเสริมให้เกิดความรับผิดชอบ ทั้งรายบุคคลและกลุ่ม 4) ยอมรับผลผลิตและคุณภาพที่เกิดขึ้นให้ขวัญและกำลังใจ ตลอดจนความเชื่อมั่นของเด็กทั้งรายบุคคลและกลุ่ม แตกต่างกันไปขึ้นอยู่กับประสบการณ์ที่มีมาแต่เดิมและการเลือกสรรที่จะรับรู้เป็นสำคัญ กล่าวถึง วิธีการพัฒนาเด็กให้สามารถปฏิบัติกิจกรรมเกิดการรับรู้ได้เต็มศักยภาพของตนเองไว้ดังนี้

1. การมีส่วนร่วมเกี่ยวข้อง (Personal Involvement) ทั้งในด้านความรู้และด้านอารมณ์ในกระบวนการเรียนรู้
2. การริเริ่มด้วยตนเอง (Self-Initiated) มีความรู้สึกว่าการที่จะค้นพบนั้นมาจากภายในตัวของเด็กเอง
3. การมีผลกว้างขวาง (Pervasive) กระบวนการเรียนรู้มีผลอย่างกว้างขวางต่อพฤติกรรม ความรู้สึกและบุคลิกลักษณะของเด็ก
4. ประเมินผลโดยเด็กปฐมวัย (Evaluated by the Learner) เด็กย่อมต้องการสิ่งที่ตอบสนองความต้องการของตนเอง
5. สาระสำคัญคือความหมาย (Essence is Meaning) เมื่อเด็กได้เรียนโดยประสบการณ์ ความหมายของการเรียนรู้ ย่อมจะกลายเป็นส่วนหนึ่งของประสบการณ์ทั้งหมดของเขาเอง บุคคลที่พัฒนาตนเองไปสู่ความเจริญเติบโตอย่างสมบูรณ์จะต้องมีลักษณะดังต่อไปนี้ ยอมรับสภาพความเป็นจริง ยอมรับตนเองและผู้อื่น มีความคิดอารมณ์และพฤติกรรมของตนเอง มุ่งแก้ปัญหาสำรวจความตั้งใจและมองผู้อื่น ตั้งใจและสนใจเข้าร่วมกิจกรรมควบคุมตนเองจัดการอารมณ์เพื่อรับรู้ผู้อื่น มีประสบการณ์กว้างขวาง มีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งต่างๆ รอบตัว

แนวการจัดการเรียนการสอนที่สอดคล้องกับหลักการของมนุษยนิยม ครูผู้สอนควรคำนึงถึงสิ่งต่อไปนี้ให้ความสนใจต่อเด็กได้ใช้ประสบการณ์เดิม อันเป็นพื้นฐานเบื้องต้นในการรับรู้

- 1) เห็นความสำคัญเกี่ยวกับคุณสมบัติที่มีอยู่ในตัวของมนุษย์ เช่น การสร้างสรรค์ การเห็นคุณค่า และการพัฒนาตนให้ดีที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้
- 2) ยึดมั่นต่อการเลือกปัญหาเพื่อการศึกษาและค้นคว้าอย่างลุ่มลึก ให้ได้คำตอบตามความเป็นจริง เน้นที่สาระสำคัญกระบวนการมากกว่าผลผลิต
- 3) มีความห่วงใยต่อคุณค่าและศักดิ์ศรีของมนุษย์ มีความสนใจในการพัฒนาศักยภาพที่มีอยู่ในตัวเอง สามารถค้นพบความเป็นจริงของตนเองสู่ผู้อื่นได้

ศศิกัญจน์ ทวีสุวรรณ (2553 : 19-23) กล่าวถึง แนวคิดความเชื่อทฤษฎีการเรียนรู้ของนักจิตวิทยากลุ่มปัญญานิยม มีความเชื่อเกี่ยวกับการเรียนจากส่วนรวมใช้ประสบการณ์เดิม เพื่อสร้างองค์ความรู้ใหม่ด้วยวิธีการแก้ปัญหา การรับรู้ด้วยการหยั่งเห็น วิธีการเรียนการสอนจึงต้องเน้นให้เด็กมองเห็นความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งต่าง ๆ เพราะจะทำให้สามารถมองเห็นวิธีแก้ปัญหาได้โครงสร้างการ

รับรู้ภายในสมองของคนเรา เริ่มจากเด็กรับสิ่งเร้าแล้วบันทึกสิ่งที่ได้รับนั้นไว้ในสมอง ในช่วงเวลาอันสั้น ประมาณ 3-4 นาที แล้วเลือนหายไป ส่วนที่จะคงอยู่ในสมองได้นานไปกว่านั้น ผู้รับสิ่งเร้าจะต้องมีความตั้งใจ ทำให้เกิดการรับรู้อย่างเลือกสรรขึ้นมาได้ ส่วนที่เหลือก็จะลบเลือนไปจนหมด ลักษณะการรับรู้จึงมีขั้นตอนตามช่วงระยะ ดังนี้

การรับรู้แบบเลือกสรร เป็นขั้นตอนของการมองสิ่งต่างๆ อย่างพิถีพิถันและจัดรวมสิ่งๆ ที่เหมือนกันไว้เป็นกลุ่ม ในขณะที่เดียวกันก็ละส่วนที่ไม่เกี่ยวข้องออกไป

การเก็บความจำระยะสั้น สิ่งเร้าที่แปลความหมายแล้วจะเข้าไปเก็บอยู่ในความจำช่วงสั้นและจะอยู่ได้ในเวลาจำกัด ประมาณ 20 วินาที สมองจะทบทวนสิ่งที่รับรู้ ซึ่งเรียกว่า การซ่อมช่วยในการแปลงสิ่งที่รับรู้เป็นรหัส (Encoding) รหัสนั้นจะเป็นข้อมูลป้อนเพื่อเก็บไว้ในความจำช่วงยาว

การเข้ารหัส (Encoding) ช่วงสำคัญของการรับรู้ คือ ข้อมูลจากความจำช่วงสั้นจะเข้าสู่ความจำช่วงยาว กระบวนการนี้เรียกว่า “การเข้ารหัส” ข้อมูลจะเปลี่ยนเป็นความคิดรวบยอด (มโนทัศน์) จะไม่คงอยู่ในลักษณะเดิม เช่นรูปร่าง สี และรายละเอียดต่างๆของสิ่งที่มีความหมายเก็บไว้ในความจำช่วงยาว

การเก็บความจำ (Storage) ข้อมูลเมื่อเข้ารหัสแล้วจะนำไปเก็บไว้ในความจำช่วงยาวอย่างไรก็ตามสิ่งที่เก็บนี้ อาจจะถูกนำออกมาใช้ไม่ได้ ด้วยเหตุบางประการ เช่น เกิดความสับสนระหว่างความจำใหม่กับความจำเก่า หรืออาจจะเป็นด้วยวิธีการเรียกข้อมูลไม่ได้

การเรียกข้อมูล (Retrieval) การรับรู้ที่จัดว่าเป็นการเรียนรู้จริงนั้น สิ่งที่เรียนไว้แล้วจะต้องเรียกออกมาได้จากความจำช่วงยาว ต้องมีเครื่องชี้แนะทั้งจากภายนอก หรือจากความทรงจำเรื่องราวสถานการณ์ของตัวเอง กระตุ้นการตอบสนองการกระทำของเด็กต่อไป

กลไกการตอบสนอง (Response Generator) ในการตอบสนองนั้นจะมีคำสั่งของกลไกภายในสมองว่า จะตอบสนองอย่างไร เช่น คำพูด การเคลื่อนไหวร่างกาย กล้ามเนื้อเล็ก มีจังหวะเวลาการตอบสนองอย่างไร เช่น การแสดงออกทางสีหน้า อารมณ์ความรู้สึก การพูด

การกระทำ (Performance) ขั้นสุดท้ายของการรับรู้คือการกระทำ เป็นกิจกรรมที่แสดงออกมาให้สังเกตได้ เช่น การอธิบาย การเขียน การบอก การสรุป การอ่าน

การป้อนกลับ (Feedback) การรับรู้ที่ดูเหมือนต้องการปิด “วงจร” ซึ่งตั้งต้นจากกระตุ้นด้วยสิ่งแวดล้อมภายนอกมาจนถึงการกระทำสิ่งที่จะเชื่อมโยงวงจรนี้คือ เหตุการณ์สถานการณ์ที่กระทำด้วยตัวเอง ทำให้ทราบผลความสำเร็จหรือไม่ อันเป็นการเสริมแรงสู่การเรียนรู้ การรับรู้คุณลักษณะที่พึงประสงค์ จึงเกี่ยวข้องกับด้านเจตพิสัย อาจไม่เกิดขึ้นทันทีทันใด จำเป็นต้องใช้ระยะเวลาในการสั่งสมและพัฒนา เพื่อให้เด็กมีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ครูต้องจัดสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม ส่งเสริม สนับสนุนและเอื้อให้เด็กเกิดการพัฒนาในสิ่งที่ปฏิบัติตนดีงามต่อเนื่อง ทำให้พฤติกรรมของเด็กเปลี่ยนแปลงไปในแนวทางที่พึงประสงค์ จากการเรียนรู้จนกลายเป็นเรียนรู้มีลักษณะนิสัยที่ติดอยู่ในตัวของเด็กอันเป็นพื้นฐานการเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์มีความพร้อมในการเรียนรู้ในระดับขั้นที่สูงขึ้น การรับรู้คุณลักษณะที่พึงประสงค์ Anderson and Bourke (2000 อ้างถึงใน วิชาญ ทรัพย์สมบัติ 2554 : 13-15) มีพฤติกรรมที่เด็กแสดงออก กล่าวไว้ดังนี้

1. ความพึงพอใจ (Satisfaction) เป็นความรู้สึกชอบ หรือพอใจของเด็กที่มีต่อการทำงาน และองค์ประกอบเหล่านั้นตอบสนองความต้องการได้ เด็กจะเกิดความพึงพอใจในงานมากขึ้นมุ่งมั่น อุทิศเวลา แรงกาย แรงใจ และสติปัญญาให้งานของตนบรรลุผล

2. เจตคติ (Attitudes) เป็นลักษณะความรู้สึกชื่นชม ชื่นชอบ หรือไม่ชื่นชม ซึ่งเป็นความรู้สึกทั้งทางบวกและทางลบต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง โดยเฉพาะเกี่ยวกับครู เพื่อน กิจกรรมการเรียน การสอนสภาพแวดล้อม

3. ความสนใจ (Interests) เป็นความรู้สึกที่มีขอบเขตหรือช่วงระยะจากระดับสูงของการกระตุ้น และลดต่ำลงมา หรือเป็นความสัมพันธ์ระหว่างวัตถุสิ่งของกับระดับความสนใจ

4. แรงจูงใจ (Motivation) เป็นความต้องการภายในที่แน่วแน่และมุ่งมั่น ที่จะให้เกิดผลสัมฤทธิ์ หรือปฏิบัติตนด้วยความชอบต่อกิจกรรมนั้น ๆ ด้วยความตั้งใจ คิดวางแผนลงมือทำ เพื่อค้นหาความสำเร็จ ด้วยกระบวนการกลุ่ม รายบุคคล ตามที่คาดหวัง

5. ค่านิยม (Values) เป็นรูปแบบความคิดตัดสินและประเมินค่าสิ่งที่มีคุณค่ามีประโยชน์เหมาะสม ถูกต้อง ดีงามควรยึดถือปฏิบัติร่วมกันโดยสมาชิกส่วนใหญ่ร่วมกันตัดสิน

6. ความชื่นชอบ (Preferences) เป็นความปรารถนาหรือความอยาก ที่จะเลือกหรือไม่เลือก เป็นการแสดงออกถึงความรู้สึกที่สั่งสมโดยใช้ระยะเวลาของแต่ละบุคคล จนกลายเป็นความชื่นชอบ

7. มโนทัศน์แห่งตนเอง (Self-concept) เป็นผลรวมทั้งหมดของคุณลักษณะประจำตัวของเด็ก ทั้งความสามารถ ค่านิยม เจตคติ พฤติกรรมที่แสดงออกเป็นสิ่งอธิบายว่าเป็นอย่างไร เป็นการสะท้อนให้ได้ประเมินตนเอง รู้จักตนเอง เพิ่มความเห็นคุณค่าในตนเองมากขึ้น

8. การควบคุมตน (Locus of control) เป็นสิ่งที่แสดงความสัมพันธ์ที่เป็นเหตุเป็นผลการรับรู้ที่ดีก่อให้เกิดการปฏิบัติตนที่ดีงาม ปรากฏเป็นคุณลักษณะที่พึงประสงค์

สรุป คุณลักษณะและพฤติกรรมที่เกิดขึ้นทางด้านจิตใจซึ่งเป็นความรู้สึกที่เกิดขึ้นกับเด็ก เมื่อมีความพึงพอใจ ความสนใจ แรงจูงใจ เจตคติ ค่านิยม และความชื่นชอบ การแสดงออก พฤติกรรม ที่ปรากฏอย่างเป็นเหตุเป็นผล การจัดประสบการณ์การเรียนรู้ จึงเป็นตัวกระตุ้นให้เด็กรับรู้คุณลักษณะที่พึงประสงค์ ได้ลงมือปฏิบัติจริงก่อให้เกิดการเรียนรู้ มีความพร้อมพัฒนาตนเองได้เต็มศักยภาพของแต่ละบุคคล บรรลุเป้าหมายเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์

4. แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการสอนแบบโครงการ

4.1 แนวคิด หลักการของการสอนแบบโครงการ

ภายใต้ความเชื่อที่ว่า “เด็กเรียนรู้ได้ดีที่สุดเมื่อได้เรียนในสิ่งที่ตนสนใจ” (Katz and Chard 2000 : 179) การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนแบบโครงการที่ประสบความสำเร็จ ได้แก่ หลักสูตรที่จัดขึ้นในโรงเรียนอนุบาลแห่งหนึ่ง ซึ่งตั้งอยู่ทางตอนเหนือของประเทศอิตาลี ที่ชื่อว่า Reggio Emilia ภายใต้การนำของ Loris Malaguzzi กลุ่มผู้ปกครอง ครู และชุมชน จุดเด่นของโรงเรียนนี้คือ การสนับสนุนของชุมชน และการมีส่วนร่วมของพ่อแม่ ผู้ปกครอง ชาวเมืองเรกจิโอ เอมีเลีย ถือว่า การศึกษาของเด็กปฐมวัยเป็นส่วนสำคัญที่สุดของชุมชน ซึ่งสะท้อนให้เห็นได้จากการ

สนับสนุน ด้านงบประมาณอย่างเต็มที่ ขณะเดียวกันชุมชนจะมีบทบาทในการเข้าร่วมเป็นกรรมการของโรงเรียนด้วย ส่วนผู้ปกครองก็จะเข้าไปมีส่วนร่วมในการวางนโยบายของโรงเรียน การพัฒนาเด็ก การวางหลักสูตร และการประเมินผล โรงเรียนอนุบาลในเมืองเรจิจิโอเอมีเลีย เป็นที่รู้จักกันแพร่หลายในกลุ่มนักการศึกษาปฐมวัยทั้งในกลุ่มของประเทศยุโรป สหรัฐอเมริกา แคนาดา และทั่วโลกในแง่ที่ว่า สามารถจัดสภาพแวดล้อมทั้งทางสังคมและกายภาพให้กับเด็กและผู้ใหญ่ได้อย่างเหมาะสม เด็กมีทักษะ ในการแก้ปัญหา โดยสามารถแสดงคำตอบที่พบผ่านสื่อที่หลากหลาย และครูมีความสามารถในการสังเกตและเข้าใจในสิ่งที่สังเกตเห็น ผ่านกระบวนการทำงานร่วมกับเด็ก (Edwards, Gardini and Forman 1993, อ้างถึงใน นกเนตร ธรรมบวร 2546 : 203) แนวคิดเกี่ยวกับการสอนแบบโครงการ เด็กศึกษาในเรื่องใดเรื่องหนึ่งอย่างลุ่มลึกลงไป ในรายละเอียดของเรื่องนั้น ๆ จนพบคำตอบที่ต้องการ เป็นเรื่องที่เด็กเป็นผู้เลือกเองตามความสนใจประเด็นที่ศึกษาที่เป็นประเด็นที่เด็กตั้งคำถามขึ้นเอง จัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่มุ่งให้เด็กได้มีประสบการณ์ตรงกับเรื่องที่ศึกษานั้น โดยการเปิดโอกาสให้เด็กได้สังเกตอย่างใกล้ชิด จากแหล่งความรู้เบื้องต้น ใช้ระยะเวลาที่ยาวนานพอเพียงต่อความสนใจของเด็ก เพื่อที่จะให้เด็กได้ค้นพบคำตอบ และคลี่คลายความสงสัยใคร่รู้ ได้รับประสบการณ์ที่หลากหลาย ให้เด็กได้ประสบความสำเร็จและความล้มเหลว ในวิธีการแสวงหาความรู้ตามวิธีการของเด็กเอง เมื่อเด็กค้นพบคำตอบแล้ว เด็กจะนำความรู้ใหม่ที่ได้ นั้นมาเสนอในรูปแบบต่าง ๆ ตามความต้องการของเด็กเอง อาจเป็นงานเขียน งานวาดภาพระบายสี การสร้างแบบจำลอง การเล่นสมมุติ ละคร การทำหนังสือเล่มเล็กหรือรูปแบบอื่น ๆ เพื่อนำเสนอความรู้ต่อเพื่อนๆ และคนอื่น ๆ อันจะแสดงให้เห็นถึงความสำเร็จของกระบวนการศึกษาของตนเอง และเกิดความภาคภูมิใจในความสำเร็จนั้น (วัฒนา มัคคสมัน 2550 : 38)

สรุป แนวคิดการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนแบบโครงการ เป็นบรรยากาศภายใต้ความเป็นมิตร มีอิสระเสรี ให้ความสำคัญแก่เด็กเท่าเทียมกันทุกคน สร้างความรู้สึกรักมั่นคง กล้าคิด กล้าแสดง กล้าลงมือทำ ครูเป็นผู้คอยให้การสนับสนุน ช่วยเหลือเมื่อเด็กต้องการ เป็นผู้จัดสภาพแวดล้อมและสถานการณ์ในห้องเรียน จัดเตรียมวัสดุอุปกรณ์ที่เอื้อให้เด็กลงมือปฏิบัติกิจกรรม ในเรื่องราวที่เป็นความสนใจและท้าทายความสามารถของเด็ก ให้โอกาสเด็กได้ค้นพบและเรียนรู้จากประสบการณ์ตรงกับสิ่งของ เรื่องราว สถานที่ บุคคล และเหตุการณ์ต่างๆ ตามวิธีการของแต่ละบุคคล ครูเป็นผู้ให้ข้อมูลย้อนกลับในทางบวก คอยแนะนำช่วยเหลือให้เด็ก ได้ประสบผลสำเร็จในการทำกิจกรรม

หลักการของการสอนแบบโครงการ เด็กได้ศึกษาเรื่องใดเรื่องหนึ่งอย่างลุ่มลึกลงไป ในรายละเอียดของเรื่องนั้น ด้วยกระบวนการคิดและแก้ปัญหาของเด็กเอง จนพบคำตอบที่ต้องการ เรื่องที่ศึกษา กำหนดโดยเด็กเอง เกิดจากข้อสงสัยหรือปัญหาของตัวเด็กเอง เด็กจะได้มีประสบการณ์ตรงกับเรื่องที่ศึกษาโดยการสังเกตอย่างใกล้ชิด จากแหล่งความรู้เบื้องต้น ระยะเวลาในการเรียนรู้เพียงพอตามความสนใจของเด็ก ผลการค้นพบอาจจะได้รับความสำเร็จหรือความล้มเหลวตามกระบวนการแก้ปัญหาของเด็ก สิ่งที่ได้รับความรู้ใหม่จากกระบวนการศึกษาและการแก้ปัญหาของเด็กเป็นสิ่งที่เด็กใช้กำหนดประเด็นศึกษาขึ้นใหม่ หรือใช้ปฏิบัติกิจกรรมที่เด็กต้องการ เด็กได้นำเสนอกระบวนการศึกษาและผลงานต่อบุคคลอื่น ครูมีบทบาทเป็นผู้กระตุ้นให้เด็กใช้ภาษาหรือสัญลักษณ์อื่น ๆ เพื่อจัดระบบความคิดและสนับสนุนให้เด็ก ใช้ความรู้ ทักษะที่มีอยู่คิดแก้ปัญหาด้วยตัวเอง (วัฒนา มัคคสมัน 2550 : 39)

สรุปได้ว่า การสอนแบบโครงการสามารถพัฒนาเด็กได้เต็มศักยภาพของแต่ละบุคคล โดยใช้ความสามารถกระบวนการคิดของตนเอง ลงมือปฏิบัติกิจกรรมด้วยตนเอง แก้ไขปัญหาได้อย่างเป็นกระบวนการ ออกแบบวางแผนและร่วมคิดร่วมทำกับเพื่อน ๆ และครู ในบรรยากาศที่อบอุ่นด้วยรักและเข้าใจ มีอิสระและเงื่อนไขที่เป็นข้อตกลงร่วมกัน ทำให้เห็นคุณค่าในตนเอง เรียนรู้กระบวนการเรียนรู้ที่ยั่งยืนมีพัฒนาการความพร้อมทุกด้านอย่างเป็นองค์รวม ซึ่งเด็กปฐมวัยจัดว่าเป็นช่วงเวลาของการพัฒนาทางความคิด สติปัญญามากที่สุด การเรียนรู้ได้เป็นอย่างดีจากการเล่นสนุก และจากการใช้วัตถุสิ่งของต่าง ๆ ซึ่งมีอยู่ในชีวิตประจำวัน เด็กต้องอาศัยประสบการณ์ที่จับต้องมองเห็นได้จริงทำท่ายและนำเสนอใจด้วยความรู้สึกกระตือรือร้น เด็กจะค้นพบเรื่อง ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมรอบตัวในขณะที่กำลังเล่นสนุกหรือช่วยงานซักล้าง การจัดประสบการณ์ที่เต็มไปด้วยความรักและความรู้สึกผ่อนคลาย พ่อแม่ และครูจึงต้องช่วยสนับสนุนให้กำลังใจและช่วยเหลือเมื่อเด็กต้องการในชีวิตประจำวันให้เด็กเกิดความรู้ ความคิดขั้นพื้นฐาน ตลอดจนความเข้าใจอันลึกซึ้งจากความสนใจต้องการค้นหาคำตอบของเด็กในเรื่องที่ต้องการ Guzdial, M. (1998 : 47-71, อ้างถึงใน ทิศนา ขัมมณี 2552 : 138-140) กล่าวว่า หลักการ การใช้โครงการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน เป็นกิจกรรมที่มีบริบทจริง เชื่อมโยงอยู่ ดังนั้นการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นจึงสัมพันธ์กับความเป็นจริง สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้ในชีวิตจริง จึงเป็นการเรียนรู้ที่เป็นประโยชน์ต่อเด็ก การให้เด็กทำโครงการหรือโครงการงาน เป็นการเปิดโอกาสให้เด็กได้เข้าสู่กระบวนการสืบสอบ (Process of Inquiry) ซึ่งเป็นกระบวนการที่เด็กต้องใช้การคิดขั้นสูงที่ซับซ้อนขึ้น ดังนั้นจึงเป็นช่องทางที่ดีในการพัฒนากระบวนการทางสติปัญญาของเด็ก การจัดการเรียนการสอนโดยใช้โครงการช่วยให้เด็กได้ผลิตงานที่เป็นรูปธรรมออกมา ผลผลิต ที่แสดงออกถึงความรู้ความคิดของเด็กนี้ สามารถนำมาอภิปรายแลกเปลี่ยนและวิพากษ์วิจารณ์ได้อย่างชัดเจน ซึ่งผลการวิจัยทางด้านสติปัญญาและการเรียนรู้ได้ชี้ชัดว่า การเรียนรู้จะพัฒนาขึ้นหากความรู้และทักษะต่าง ๆ สามารถแสดงออกให้เห็นได้อย่างชัดเจนแสดงผลงานต่อสาธารณชน สามารถสร้างแรงจูงใจในการเรียนรู้และการทำงานให้เด็กได้ ซึ่งแรงจูงใจจะมีผลต่อความใส่ใจ ความกระตือรือร้น และความอดทน ในการแสวงหาความรู้ การศึกษาความรู้ และการใช้ความรู้ การให้เด็กทำโครงการหรือโครงการงาน นอกจากจะช่วยให้เด็กพัฒนาทักษะกระบวนการในการ สืบสอบและการแก้ปัญหาแล้ว ยังสามารถช่วยดึงศักยภาพต่าง ๆ ที่มีอยู่ในตัวของเด็กออกมาใช้ประโยชน์ด้วย นิยามการจัดการเรียนการสอนโดยใช้โครงการเป็นหลัก คือ การจัดสภาพการณ์ของการเรียนการสอน โดยให้เด็กได้ร่วมกันเลือกทำโครงการที่ตนสนใจ โดยร่วมกันสำรวจ สังเกต และกำหนดเรื่องที่ตนสนใจ วางแผนในการทำโครงการร่วมกัน ศึกษาหาข้อมูลความรู้ที่จำเป็นและลงมือปฏิบัติงานตามแผนงานที่วางไว้ จนได้ข้อค้นพบหรือสิ่งประดิษฐ์ใหม่ จึงเขียนรายงานและนำเสนอต่อสาธารณชน เก็บข้อมูล แล้วนำผลงานและประสบการณ์ทั้งหมดมาอภิปรายแลกเปลี่ยนความรู้ความคิดเห็นและสรุปผลการเรียนรู้ที่ได้รับจากประสบการณ์ที่ได้รับทั้งหมดตัวบ่งชี้การจัดการเรียนการสอนโดยใช้โครงการเรียนรู้เป็นหลัก บทบาทครูและเด็กร่วมกันเรียนรู้ โดยครูและเด็กมีการอภิปรายปัญหาต่าง ๆ ร่วมกัน เด็กมีการลงมติเลือกปัญหาที่ตนสนใจจัดทำเป็นโครงการ ครูทำหน้าที่ชี้แจงทำความเข้าใจกับเด็กถึงวัตถุประสงค์ในการทำโครงการความคาดหวังต่อการทำโครงการ วิธีการและกระบวนการในการดำเนินการ บทบาทของทุกคนที่ร่วมโครงการ เด็ก ๆ มีการร่วมกันศึกษาหาความรู้ในเรื่องที่จะทำจากแหล่งความรู้ ที่หลากหลาย ร่วมกันวางแผนจัดทำ

โครงการ ประกอบด้วย ความเป็นมาและความสำคัญของประเด็นปัญหาที่จะจัดทำเป็นโครงการ วัตถุประสงค์ กระบวนการ หรือขั้นตอนในการดำเนินงาน แหล่งทรัพยากรและวัสดุต่าง ๆ ที่ต้องการ บทบาทหน้าที่ของบุคคลที่ร่วมโครงการ เครื่องมือ เวลา สถานที่ และค่าใช้จ่ายที่ต้องการความรู้และทักษะที่จำเป็นต่อการดำเนินงานโครงการเรียนรู้ การประเมินผลโครงการและการอภิปรายผลการเรียนรู้ ครูมีบทบาทบันทึกความคิดเห็นที่เด็กพูด ให้คำปรึกษาแนะนำ ให้ความรู้ที่จำเป็นต่อการทำโครงการตามความจำเป็น และความต้องการ ของเด็ก เด็กและครูร่วมกันดำเนินการตามโครงการ แผนงานที่ได้กำหนด จนกระทั่งสามารถผลิตชิ้นงานออกมาได้ ครูมีบทบาทเป็นผู้อำนวยความสะดวก ติดตามการทำงานของเด็ก ให้คำแนะนำ และให้ความช่วยเหลือตามความจำเป็น ให้แรงเสริมตามโอกาสสมควร เด็กและครูร่วมกันนำผลงานออกมาแสดง ชี้แจงและร่วมกันแสดงความคิดเห็น วิพากษ์วิจารณ์ผลงาน แลกเปลี่ยนกัน เด็กปรับปรุงผลงานและรายงานโดยการพูด อธิบายและจัดทำ ชิ้นงาน ครูบันทึกข้อมูลการสังเกตพฤติกรรมขณะเด็กทำกิจกรรม บันทึกคำพูด สรุปผลการเรียนรู้ที่ได้รับจากการทำโครงการ การวัดประเมินผลทั้งทางด้านผลผลิตและกระบวนการ คือ ชิ้นงานที่ได้จากการทำโครงการ และเนื้อหาความรู้ที่ได้เรียนรู้ กระบวนการและทักษะต่างๆ ที่เด็กได้พัฒนาและมี เจตคติที่เกิดขึ้นในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนแบบโครงการ (กุลยา ตันติผลาชีวะ 2545 : 80)

สรุป ในด้านการศึกษาปฐมวัย โครงการ คือ การสร้างผลงานที่สนใจด้วยการศึกษาค้นคว้า ด้วยตนเอง อาจมาจากการเรียนการสอนแบบโครงการ เด็กได้ ลงมือทำและมีผลผลิตจากการเรียน นั้น ๆ การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนแบบโครงการ มุ่งเน้นให้เด็กมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ด้วยตนเอง ทั้งใน ด้านการค้นคว้าหาความรู้ การปฏิบัติและการเรียนรู้จากประสบการณ์ตรงโดยครูเป็นผู้อำนวยความสะดวกในการจัดสภาพแวดล้อมทั้งในห้องเรียนและนอกห้องเรียน ให้เด็กพัฒนาทักษะการคิด พัฒนาการด้านการใช้ภาษาเพื่อการสื่อสาร เด็กเรียนรู้กระบวนการทำงานกลุ่มเล็ก ๆ มีปฏิสัมพันธ์ กับครู เพื่อน ๆ สื่อการเรียนการสอน การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์เป็นผู้นำและผู้ตามที่ดี ร่วมกันรับผิดชอบงาน ค้นหาคำตอบที่ต้องการได้ ด้วยตนเองเป็นความสำเร็จของสมาชิกในกลุ่ม เน้นการแก้ปัญหา นำความรู้ไปประยุกต์ใช้ จัดเป็นโครงการเรียนรู้

4.2 ความหมายของการสอนแบบโครงการ

Katz and Chard (2000 : 175 - 176) กล่าวว่า การเรียนการสอนแบบโครงการเป็นการผสมผสานรูปแบบการเรียนการสอนต่าง ๆ เข้าด้วยกันเพื่อส่งเสริมพัฒนาการและการเรียนรู้ของเด็ก โครงการเป็นการศึกษาในทางลึก ในหัวข้อหรือหน่วยการเรียนรู้ที่เด็กหรือเด็กปฐมวัยให้ความสนใจการศึกษานั้นอาจทำโดยเด็กทุกคนในชั้นเรียนหรือโดยเด็กกลุ่มเล็ก ๆ ภายในชั้นเรียน หรือในบางครั้งอาจทำโดยเด็กคนใดคนหนึ่งหรือในชั้นเรียนก็ได้ ถึงแม้ว่า หัวข้อหรือหน่วยการเรียนรู้จะเป็นสิ่งที่เด็กทั้งชั้นให้ความสนใจ แต่ในการศึกษาทางลึกมักกระทำโดยเด็กกลุ่มเล็ก ๆ หรือเป็นรายบุคคล ในหัวข้อย่อยซึ่งสัมพันธ์กับหน่วยการเรียนนั้น ๆ หัวใจสำคัญของการจัดการเรียนการสอนแบบโครงการ คือ การเรียนรู้เกี่ยวกับหัวข้อหรือหน่วยการเรียนรู้มากกว่าการพยายามตอบคำถามของครู ด้วยเหตุนี้ ลักษณะสำคัญประการหนึ่งของการเรียนรู้แบบโครงการ คือ การเปิดโอกาสให้เด็กได้เลือกเรียนหน่วยการเรียนรู้หรือหัวข้อที่ตนสนใจ กำหนดคำถามที่ตนอยากรู้เพื่อค้นหาคำตอบ เปิดใจกว้าง

ต่อสิ่งที่ตนค้นพบรวมตลอดถึงรับผิดชอบต่องานที่ตนได้รับมอบหมาย กระบวนการในการค้นหา คำตอบต่อคำถามที่ตนต้องการรู้นั้น ช่วยให้เด็กได้พัฒนาทักษะที่หลากหลาย ทั้งทางด้านสติปัญญา และสังคม ทั้งนี้เนื่องจากการจัดการเรียนการสอนแบบโครงการ เด็กจำเป็นต้องมีการแลกเปลี่ยน และอภิปรายประสบการณ์ของตน ในส่วนที่สัมพันธ์กับหน่วย การเรียน เก็บรวบรวมข้อมูล วาดรูป เก็บร่องรอยชิ้นงาน ทำงานศิลปะ และใช้หนังสือนิทานเป็นสื่อ การจัดการเรียนการสอนแบบ โครงการ ถือเป็นการบูรณาการความรู้สาขาต่าง ๆ เข้าด้วยกัน เช่น ความรู้ทางวิทยาศาสตร์ สังคมศาสตร์ วรรณกรรม และศิลปะ เป็นต้น กิจกรรมต่าง ๆ ที่ใช้ในโครงการเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูล รวมถึงการสังเกต การสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ หรือผู้เกี่ยวข้องใกล้ชิดเด็ก การทดลอง และการสะสม เก็บวัสดุต่าง ๆ เป็นแฟ้มสะสมผลงานที่เกิดจากการเรียนรู้ สำหรับเวลาที่ใช้ในการศึกษาแต่ละ โครงการนั้น ขึ้นอยู่กับหัวข้อเรื่อง อายุและความสนใจของเด็ก อาจใช้เวลาหลายสัปดาห์ หรือเพียง หนึ่งสัปดาห์ ยืดหยุ่นได้เพื่อความเหมาะสมและค้นหาคำตอบที่ต้องการ

กุลยา ตันติผลาชีวะ (2549 : 7 – 9) กล่าวว่า ความหมาย โครงการงานทางการศึกษาเป็น กระบวนการเรียนรู้ที่เกิดจากการดำเนินการศึกษาค้นคว้า และจัดกระทำเพื่อหาคำตอบ ในเรื่องใด เรื่องหนึ่งที่ได้เกิดปฐมวัยสนใจ โดยตัวเด็กปฐมวัยเองเป็นผู้ศึกษาและหาคำตอบจากการค้นคว้า ทดลอง และปฏิบัติเพื่อให้ได้มาซึ่งคำตอบที่เป็นข้อความที่ต้องการ และมีผลงานเกิดขึ้น สำหรับการศึกษา ปฐมวัย โครงการคือการสร้างผลงานที่สนใจด้วยการศึกษาค้นคว้า ด้วยตนเอง อาจมาจากการเรียน การสอนแบบโครงการหรือพัฒนาขึ้นมาเองก็ได้ เด็กได้ลงมือทำและมีผลผลิตจากการเรียนนั้น ๆ ที่มาของโครงการ การจัดการเรียนการสอนเพื่อให้เด็กพัฒนาโครงการนั้น มาได้ 2 กรณี กล่าวคือ พัฒนามาจากการจัดการเรียนการสอนแบบโครงการ กับพัฒนามาจากความสนใจของเด็กเอง ดังนี้

กรณีที่ 1 โครงการที่มาจากจัดการเรียนการสอนแบบโครงการ (Project Approach)

การจัดการเรียนการสอนแบบโครงการ มีส่วนที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับโครงการมาก ทั้งนี้ การจัดการเรียน การสอนแบบโครงการมี 3 รูปแบบ คือ รูปแบบที่หนึ่ง โครงการผลิตหรือโครงการวัสดุ (Material Project) เป็นโครงการเกี่ยวกับการผลิต เช่น หัตถศึกษา กสิกรรม เกษตรกรรม ศิลปกรรม หรืองาน ผลิตอื่น ๆ รูปแบบที่สอง โครงการเรียนรู้ (Learning Project) เป็นการเรียนรู้ในวิชาสามัญที่เรียนกัน แต่เน้นโครงการพัฒนาการแก้ปัญหา การนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ โครงการเหล่านี้ได้แก่ โครงการ สำรวจ (Explorative project) โครงการแสดง (Play Project) เช่น กีฬา ละคร โครงการทักษะและ การเรียน โครงการเรียนรู้จะเน้นด้านการค้นคว้าการศึกษาเป็นรายบุคคลหรือรายกลุ่ม เพื่อฝึกฝนเด็ก ให้เรียนรู้การค้นคว้าวรวมถึงการเรียนรู้แก้ปัญหาข้อบกพร่องในตัวเด็กปฐมวัยด้วย รูปแบบที่สาม โครงการสติปัญญาหรือแก้ปัญหา (Intellectual or problems project) เป็นโครงการที่เน้น การแก้ปัญหา กระตุ้นให้เด็กปฐมวัยพยายามทำให้เกิดความสำเร็จในโครงการของตนให้ได้ ชื่อโครงการที่กำหนดจะต้องให้เหมาะกับระดับเด็กปฐมวัยพอที่เขา จะแก้ปัญหาได้ เพื่อเป็นการ เสริมแรงให้เด็กปฐมวัย ได้รู้จักการใช้สติปัญญาและการคิด การเรียน การสอนแบบโครงการ ช่วยให้ เด็กปฐมวัยได้เรียนรู้ในสิ่งที่ตนเองสนใจ และได้ลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง สำหรับชั้นปฐมวัย การเรียน แบบโครงการเป็นการกระตุ้นให้เด็กได้แสวงหาความรู้จากการสืบค้น ด้วยการเริ่มต้นจากสิ่งที่เด็ก สนใจไปสู่การค้นคว้าที่ลุ่มลึก เพื่อหาคำตอบที่ต้องการ เด็กจะได้เรียนรู้ด้วยการวางแผนการเรียน

และค้นหาความรู้ด้วยตนเอง จากการเรียนแบบโครงการนี้จะเรียนรู้การพัฒนางานย่อยที่เด็กต้องการ ค้นคว้าและลงมือปฏิบัติ ที่สามารถจัดทำเป็นโครงการได้ ในระดับชั้นที่สูงขึ้น

กรณีที่ 2 โครงการที่มาจากความสนใจของเด็ก ถ้าครูใช้รูปแบบการสอนอื่นที่ไม่ใช่การสอนแบบโครงการ ครูก็สามารถพัฒนาโครงการขึ้นมาได้ จากความสนใจของเด็กโดยตรงได้เช่นกัน ทั้งนี้ครูอาจกำหนดเป็นประสบการณ์สำคัญ ที่ต้องการให้เด็กเรียนรู้แต่ละเดือนหรือแต่ละภาคเรียน ลักษณะของโครงการอาจเป็นเรื่องเกี่ยวกับ กิจกรรมประจำวัน เช่น วิธีการทำอาหารว่าง การแปรงฟัน ถูกวิธี การจัดทำผลิตภัณฑ์ เช่น ทำตุ๊กตาของตนเอง การทดลองเพื่อให้ได้สิ่งใดสิ่งหนึ่งขึ้นมา เช่น การทำน้ำสละสองสีแนวใหม่ การค้นหาคำตอบในโครงการวิทยาศาสตร์ เช่น การทดลองทำแผนการ ค้นหาคำตอบในโครงการจริยธรรม เช่น การเป็นเด็กดี หรือการค้นหาคำตอบในโครงการภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น การทำขนมครกโบราณ แนวทางการจัดการเรียนการสอนโครงการ เป็นกิจกรรมที่ต่อเนื่องใช้เวลา สำหรับเด็กปฐมวัยให้ครูจัดโครงการเป็นแต่ละวัน ตามขั้นตอนของการดำเนินโครงการ มี 5 ขั้นตอน ดังนี้ 1) การศึกษาความรู้พื้นฐาน 2) การวางแผนงาน 3) การปฏิบัติตามแผน 4) การศึกษาเสริมประสบการณ์และ 5) การสรุปผลโครงการ

สรุป การเรียนการสอนแบบโครงการจุดเริ่มต้นโดยครูขอความเห็นจากเด็กให้ช่วยกันระดมสมอง บอกครูว่าสนใจเรียนรู้เรื่องอะไรก่อน และใช้มติประชาธิปไตยเสียงส่วนมาก ของห้องเรียนเป็นข้อตกลงในการเรียนรู้ และร่วมกันวางแผนโครงการเรียนรู้ กำหนดจุดประสงค์และขอบเขตที่ต้องการศึกษา ครูเป็นผู้ช่วยเด็กในการเขียนสิ่งที่เด็กพูดเป็นผังมโนทัศน์ จากประเด็นที่ครูเสริมแรง และกระตุ้นด้วยคำถามปลายเปิดให้เด็กแสดงความคิดเห็น ความสนใจของเด็กว่าต้องการเรียนรู้อะไร ดังนั้นกระบวนการเรียนรู้ของเด็กจะได้รับการฟัง การพูด ครูจัดบันทึกสิ่งที่เด็กพูด เด็กจะได้สังเกตสัญลักษณ์ คำต่าง ๆ ที่ครูเขียนและสิ่งที่เด็กพูดนั้นในผังมโนทัศน์ เป็นการส่งเสริมพัฒนาการทางภาษาได้อย่างบูรณาการ สอดคล้องธรรมชาติของเด็กปฐมวัย โอกาสทางการศึกษาและการจัดการเรียนการสอนให้เด็กจากสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ ทำให้เด็กปฐมวัยได้รับโอกาสในการเริ่มต้นชีวิตการเรียนรู้ได้ดี เด็กเล็ก ๆ มีกำลังและความสามารถในการรับรู้ที่ยิ่งใหญ่ พ่อแม่ ครูและผู้ใกล้ชิดเด็กต่างก็มีส่วนร่วมในการเติบโตของเด็กและเป็นกำลังใจ ในการให้เด็กพยายามเรียนรู้จนตระหนักได้ว่าเด็ก ๆ ทำได้ถูกต้องและเหมาะสมแล้ว เด็กก็จะมีความสุขที่ได้เรียนรู้และก้าวไปสู่มนุษย์ที่สมบูรณ์มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ในการปลูกฝัง อบรม เลี้ยงดูตามกระบวนการธรรมชาติให้มีความพร้อมที่จะเรียนรู้

4.3 ลักษณะสำคัญของการสอนแบบโครงการ

การเรียนการสอนแบบโครงการ มุ่งให้เด็กได้มีโอกาสได้รับประสบการณ์ตรงกับสิ่งต่าง ๆ ทั้งที่เป็นบุคคล สิ่งของ หรือเหตุการณ์ เพื่อที่เด็กจะได้สร้างองค์ความรู้จากการ มีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งเหล่านั้น ครูควรจัดหนังสือ นิทาน บัตรคำ บัตรภาพ หรือวัสดุอุปกรณ์อื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับหัวข้อโครงการไว้ในห้องเรียน รวมทั้งจัดแสดงเรื่องราวเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้ตามโครงการของเด็ก ด้วยการติดตามผลงานของเด็ก ภาพถ่าย ติดป้ายแสดงเรื่องราว (Documentation Board) การทำ

โครงการของเด็ก ครูสามารถขอความร่วมมือจากผู้ปกครองที่จะส่งเอกสารหรือสิ่งของต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับหัวข้อโครงการมาจัดแสดงในห้องเรียน เพื่อเป็นการเปิดโอกาสให้เด็กได้มีประสบการณ์กับสิ่งเหล่านั้น การจัดสภาพแวดล้อมของห้องเรียนจะเป็นเรื่องราวของการศึกษาค้นคว้า ผลงานการทำงานตามโครงการของเด็ก ห้องเรียนจึงจัดให้สอดคล้องกับเรื่องโครงการที่เด็กต้องการศึกษาค้นคว้า หรือใช้แหล่งเรียนรู้อื่น ๆ จัดกิจกรรม ให้เต็มไปด้วยความน่าสนใจมากยิ่งขึ้น เพราะการเรียนรู้ของเด็ก ๆ เกิดขึ้นจากแรงจูงใจภายใน ตัวเด็กเอง ครูจะเป็นผู้ที่สร้างบรรยากาศให้เอื้อต่อการเรียนรู้ของเด็กด้วยการสังเกต ค้นหา ความสนใจ ความสามารถจุดเด่นของเด็ก ๆ (วัฒนา มัคคสมัน 2550 : 43) กระบวนการจัดประสบการณ์ ตามลักษณะสำคัญของการสอนแบบโครงการสำหรับเด็กปฐมวัย ประกอบด้วยระยะของโครงการ 3 ระยะใหญ่ ๆ ซึ่งวัฒนา มัคคสมัน (2550 : 46, 50, 57) กล่าวว่า

ระยะที่ 1 เริ่มต้นโครงการ กำหนดหัวข้อของโครงการขึ้นจากความสนใจของเด็กทั้งกลุ่มหรือเด็กส่วนใหญ่เป็นหลัก โดยสังเกตคำพูดและการกระทำต่าง ๆ ของเด็กในระบบการเรียนการสอนตามปกติ เมื่อเห็นว่าเด็กมีความสนใจเป็นพิเศษเรื่องใดเรื่องหนึ่ง จึงนำเรื่องนั้นมาอภิปรายร่วมกับเด็ก สร้างข้อตกลงในการเรียนรู้ร่วมกัน ครูจัดกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อตรวจสอบความรู้เดิมเกี่ยวกับเรื่องที่เป็นหัวข้อโครงการมาน้อยเพียงใด เช่น การพูดคุยสนทนา การวาดภาพระบายสี การเล่าเรื่องประสบการณ์ที่เคยมีเกี่ยวกับหัวข้อโครงการ นำมาแลกเปลี่ยนแบ่งปันกับเพื่อน ๆ นำเสนอผลงานโดยการรายงานผลงานของตนเองและจัดแสดงที่ป้ายนิเทศ สรุปผลการเรียนรู้ โดยครูใช้คำถามกระตุ้นให้เด็กคิดออกแบบวางแผนการศึกษาอย่างลุ่มลึกต่อไป

ระยะที่ 2 พัฒนาโครงการ เป็นขั้นตอนที่เด็กกำหนดปัญหาที่จะศึกษา ตั้งสมมุติฐานและลงมือทดสอบ หรือออกไปศึกษาความรู้เพื่อตรวจสอบสมมุติฐานที่ตั้งไว้ ตามประเด็นคำถามภายใต้หัวข้อโครงการ ขั้นตอนนี้มุ่งให้เด็กได้มีประสบการณ์ตรงกับสิ่งของ เหตุการณ์บุคคล หรือสถานที่ที่เป็นแหล่งความรู้เบื้องต้น ครูเป็นผู้จัดโอกาสให้เด็กได้มีประสบการณ์ตรงกับ แหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ ใกล้เคียง มีโอกาสสังเกต สัมผัสจับต้อง หรือใช้ประสาทสัมผัสทั้งหมด ในการศึกษาอย่างละเอียด เพื่อให้ได้ความรู้ที่จะตอบคำถามหรือตรวจสอบสมมุติฐานที่ตั้งไว้ เมื่อเด็กได้ความรู้ที่ต้องการแล้ว ครูเตรียมกิจกรรมให้นำเสนอความรู้ที่ได้ ผ่านกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การปั้นดินน้ำมัน การวาดภาพระบายสี การสร้างสิ่งของจำลอง การทำแผนภูมิภาพ การเล่นเกม การทดลอง หรือนำความรู้ที่ได้นั้นมาตั้ง ประเด็นคำถามใหม่ กำหนดเป็นปัญหาแล้วดำเนินการแก้ปัญหาโดยใช้กระบวนการแก้ปัญหา ผ่านการ ตั้งสมมุติฐานขึ้นใหม่ ดำเนินการตรวจสอบ เพื่อแสวงหาความรู้อย่างลุ่มลึกและละเอียดในประเด็นใหม่ต่อไป

ระยะที่ 3 รวบรวมสรุป จากการเฝ้าสังเกตและบันทึกภาพ บันทึกคำพูดและพฤติกรรมเด็กอย่างละเอียดและต่อเนื่อง ขณะจัดกิจกรรมการเรียนรู้ จะทำให้เห็นการพัฒนาการศึกษาค้นคว้าของเด็ก และครูจะสังเกตเห็นว่าเด็ก ค่อยๆ ลดความสนใจในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับหัวข้อโครงการ และหันเหความสนใจไปสู่เรื่องอื่นด้วยตัวเด็กเอง นั่นคือเวลาที่จะนำเด็กเข้าสู่ขั้นตอนรวบรวมและสรุปเป็นขั้นตอนที่เด็กรวบรวมผลงานที่ได้ศึกษาตลอดโครงการ ประเมินผลงานตนเองและเลือกผลงานที่จะนำเสนอให้กับบุคคลอื่นได้เห็นผลสำเร็จ จากการทำงานของเขา ในขณะที่เดียวกันเมื่อเด็กสนใจเรื่องราวอื่นจะเป็นการบอกครูถึงความสนใจของเด็กในหัวข้อโครงการใหม่ที่จะศึกษาต่อไป

สรุป ขั้นตอนการสอนตามรูปแบบการสอนแบบโครงการ ระยะที่ 1 เริ่มต้นโครงการ สังเกตความสนใจของเด็ก ร่วมกันกำหนดหัวข้อโครงการ ระยะที่ 2 พัฒนาโครงการ เด็กกำหนด ปัญหาที่จะศึกษา ตั้งสมมุติฐานเบื้องต้น ทดสอบสมมุติฐานเบื้องต้น เมื่อตอบปัญหาได้ก็สรุป ข้อความรู้แต่ถ้าตอบปัญหาไม่ได้ก็แสวงหาความรู้เพิ่มเติม ตั้งสมมุติฐานใหม่กำหนดประเด็นปัญหา ใหม่เพื่อดำเนินการทดสอบสมมุติฐานและตรวจสอบผลการทดสอบสมมุติฐานใหม่จนสามารถสรุป ข้อความรู้ที่สงสัยและต้องการศึกษาได้ ระยะที่ 3 รวบรวมสรุป เมื่อเด็กสิ้นสุดความสนใจ ร่วมกัน นำเสนอผลงานและรายงานผลงานด้วยกระบวนการจัดแสดงนิทรรศการ นำเสนอผลงานที่ได้ขณะจัด กิจกรรมไม่ว่าจะเป็นรูปภาพ งานเดี่ยว งานกลุ่ม จากกิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์ของเด็ก บันทึกคำพูด และพฤติกรรมเด็กขณะจัดกิจกรรมของครู ผลงานที่เกิดจากการดำเนินการตามโครงการเรียนรู้หัวข้อ ที่กำหนดไว้ เด็กได้พูด ได้ฟังการนำเสนอของเพื่อน ๆ แต่ละกลุ่ม แสดงวิธีการทำงานใหม่ ๆ ยอมรับ ฟังคนอื่น ๆ ได้พูดอธิบายผลงานของตนเองให้ผู้อื่นรับรู้เรื่องราวการทำงานของตนเอง เด็กสามารถ จัดเก็บนิทรรศการความรับผิดชอบงานที่มอบหมายได้

4.4 เทคนิควิธีการของครูในการจัดกิจกรรมการสอนแบบโครงการ

ทิตานา แคมมณี (2552 : 139-140) กล่าวว่า นิยามการจัดการเรียนการสอนโดยใช้ โครงการเป็นหลัก คือ การจัดสภาพการณ์ของการเรียนการสอน โดยให้เด็กปฐมวัยได้ร่วมกันเลือกทำ โครงการที่ตนสนใจ โดยร่วมกัน สำรวจ สังเกต และกำหนดเรื่องที่ตนสนใจ วางแผนในการทำ โครงการร่วมกัน ศึกษาหาข้อมูลความรู้ที่จำเป็น และลงมือปฏิบัติงานตามแผนงานที่วางไว้ จนได้ ข้อค้นพบหรือสิ่งประดิษฐ์ใหม่ แล้วจึงเขียนรายงานและนำเสนอต่อสาธารณชน เก็บข้อมูล แล้วนำ ผลงานและประสบการณ์ทั้งหมดมาแลกเปลี่ยนความรู้ ความคิดและสรุปผลการเรียนรู้ที่ได้รับจาก ประสบการณ์ที่ได้รับทั้งหมด บทบาทและเทคนิควิธีการของครูจะต้องมีตัวบ่งชี้ ดังต่อไปนี้

- 1) ครูและเด็กปฐมวัยร่วมกันอภิปรายปัญหาต่าง ๆ ร่วมกัน เด็กปฐมวัยมีการเลือกปัญหา ที่ตนสนใจที่จะจัดทำโครงการ
- 2) ครูทำความเข้าใจกับเด็กปฐมวัยถึงวัตถุประสงค์ ความคาดหวังต่อโครงการวิธีการและ กระบวนการในการดำเนินการ รวมทั้งบทบาทของเด็กปฐมวัยและผู้สอน
- 3) เด็กปฐมวัยร่วมกันศึกษาหาความรู้ในเรื่องที่จะทำ จากแหล่งความรู้ที่หลากหลาย
- 4) เด็กปฐมวัยมีการร่วมกันวางแผนการจัดทำโครงการ วัตถุประสงค์ กระบวนการขั้นตอน การดำเนินงาน แหล่งวัสดุที่ต้องการ บทบาทหน้าที่ของผู้ร่วมโครงการ เครื่องมือ เวลา ความรู้ และทักษะที่จำเป็นต่อการดำเนินการ การประเมินผลโครงการ การอภิปรายผลการเรียนรู้ โดยครู เป็นผู้ให้คำปรึกษาแนะนำ ให้ความรู้ที่จำเป็นต่อการทำโครงการตามความจำเป็น
- 5) เด็กปฐมวัยมีการดำเนินงานตามแผนที่ได้กำหนดไว้ จนกระทั่งสามารถผลิตชิ้นงาน ผลงานออกมา โดยครูมีบทบาทอำนวยความสะดวก ติดตามการทำงานของเด็กปฐมวัย ให้คำแนะนำ ช่วยเหลือตามความจำเป็น ให้แรงเสริมเพื่อเสริมต่อการเรียนรู้ที่เหมาะสม
- 6) เด็กปฐมวัยและครูผู้สอนร่วมกันนำผลงานจัดแสดง ชี้แจง แลกเปลี่ยนเรียนรู้ผลงานที่ทำ เพื่อปรับปรุงผลงาน และแก้ไข สรุปผลการเรียนรู้

7) มีการนำผลงานแสดงต่อสาธารณชนและเก็บข้อมูล การประเมินผลด้านผลผลิตจาก
ชิ้นงาน และเนื้อหาความรู้จากกระบวนการทักษะต่างๆ ที่ได้พัฒนาในการทำงานร่วมกัน เชื่อมโยง
ใช้ได้ในชีวิตประจำวัน เจื่อนไขสำคัญที่ครูจะจัดกิจกรรมการเรียนการสอนแบบโครงการ ให้เกิดผล
ตามจุดมุ่งหมายของรูปแบบการสอน ประกอบด้วย โอกาสที่ครูจะใช้รูปแบบการสอนแบบโครงการ
จะเกิดขึ้นภายใต้สภาพการเรียนการสอนตามปกติ เมื่อครูสังเกตเห็นว่าเด็กมีความสนใจในเรื่องหนึ่ง
เรื่องใดเป็นพิเศษ และต้องการจะศึกษาเรื่องนั้นอย่างลุ่มลึกต่อไป โดยมุ่งความสนใจของเด็กเป็นหลัก
เพื่อให้เด็กมีโอกาสได้ศึกษาเรื่องที่ตนสนใจในวิธีการของตนเอง ดังนั้นครูและเด็กร่วมกันวางแผนและ
กำหนดกิจกรรมการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับความต้องการ จัดกลุ่มเด็กจำนวนกลุ่มละ 5-7 คน
เพราะเป็นขนาดกลุ่มที่เด็กสามารถมีปฏิสัมพันธ์กันอย่างลึกซึ้ง มีการแลกเปลี่ยนความรู้ซึ่งกันและกัน
ทำให้เกิดการเรียนรู้ที่ลุ่มลึกขึ้น ลักษณะสำคัญของครูคือต้องยอมรับเด็กโดยแท้ เชื่อมมั่นว่าเด็ก
สามารถแสวงหาความรู้ได้ด้วยตนเอง ครูแสดงบทบาทเป็นผู้ฟังที่ดี ให้เข้าใจถึงความต้องการ
ความสนใจของเด็ก และจัดกิจกรรมตามความสนใจของเด็กเรียนรู้ไปกับเด็ก กำหนดเวลา
ยืดหยุ่นได้ตามความเหมาะสม วันละ 15- 60 นาที แล้วแต่ความสนใจของเด็กในกิจกรรมนั้น ๆ
(วัฒนา มัคคสมัน 2550 : 62) เทคนิควิธีการและบทบาทครูในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน
แบบโครงการสำหรับเด็กปฐมวัย ครูควรมีลักษณะตามที่ วัฒนา มัคคสมัน (2550 : 67-81) กล่าวว่า

1) ครูกับเด็ก ๆ ผลัดกันเป็นผู้นำ หรือผู้ตาม ในบรรยากาศของการเรียนการสอนครูกับ
เด็ก ๆ จะผลัดกันเป็นผู้สอน ผลัดกันเป็นเด็กปฐมวัย ผลัดกันพูด ผลัดกันฟัง ผลัดกันเป็นผู้นำ ผู้ตาม
เพราะการที่เด็กต้องเป็นผู้ตามตลอดเวลาจะทำให้ไม่มีโอกาสที่จะพัฒนาความสามารถในการควบคุม
ตนเอง หรือฝึกการตัดสินใจด้วยตนเอง และเรียนรู้ผลการตัดสินใจนั้น แต่เมื่อเด็ก และครูผลัดกันเป็น
ผู้นำ ผู้ตามแล้ว บรรยากาศของความไว้วางใจ การเคารพซึ่งกันและกัน และความปรารถนาที่จะ
เรียนรู้จะเกิดขึ้น ครูกับเด็กจะรับฟังความเห็นของกันและกัน เด็กจะมีความรู้สึกมั่นคง เป็นอิสระ
สามารถคิดริเริ่มสร้างสรรค์ รับรู้ถึงความสามารถและข้อจำกัดของตนครูใช้เทคนิควิธีการ ใช้
พฤติกรรมนำจากเด็ก คอยสังเกตพฤติกรรมเด็กที่แสดงออกมาและเข้าร่วมสนับสนุนความคิดนั้น เล่น
กับเด็กภายใต้การนำของเด็ก เป็นการกระตุ้นความเป็นผู้กระตือรือร้นตามธรรมชาติของเด็ก ๆ ให้
พัฒนาขึ้นโดยเข้าไปอยู่ในสถานการณ์การเล่นของเด็กตามความคิดและการนำของเด็ก เรียนรู้จาก
เด็ก การสื่อความหมายจากท่าทางและการเล่นในวิถีชีวิตที่เด็กเคยมีประสบการณ์ เช่น การพูดคำ
คล้องจองกับการเล่นเป่ายิงฉุบ ยา อย่า หล้า และให้เด็กเป็น ผู้ควบคุมการสนทนาหรือการทำ
กิจกรรม ครูเป็นฝ่ายยอมรับสิ่งที่เด็กพูดและสนับสนุนข้อมูลเด็กเพื่อให้เด็กเป็นผู้นำการสนทนา

2) ใช้จุดเด่นของเด็กจุดประกายแรงจูงใจภายในตัวเด็ก ครูเป็นผู้สร้างบรรยากาศให้
เอื้อต่อการเรียนรู้ของเด็ก โดยการสังเกต ค้นหาความสนใจ ความสามารถและความสามารถพิเศษ
เด่น ๆ ของเด็ก ให้มีโอกาสปฏิบัติกิจกรรมตามความต้องการของตน ความเชื่อพื้นฐานเด็ก จะ
สามารถทำได้ดีด้วยตัวเอง เมื่อสิ่งที่เขาทำสอดคล้องกับความต้องการและพัฒนาการตนเอง
วิธีการช่วยเหลือเด็กให้เรียนรู้สิ่งต่าง ๆ ใช้จุดเด่นของเด็กมาเป็นแรงจูงใจในการทำกิจกรรม ครูสังเกต
สิ่งที่เด็กสนใจ เมื่อมีโอกาสครูจะร่วมสนทนาเพื่อเรียนรู้เรื่องอื่น ๆ และนำสิ่งที่เด็กทำได้ดีแสดงให้
เพื่อน ๆ รับรู้ ครูพิจารณาสถานการณ์จากมุมมองของเด็ก เด็กยังมีทักษะในการทำงาน ที่ยังต้อง
พัฒนา ดังนั้นครูต้องคอยสังเกตว่าเด็กต้องการทำอะไร และสนับสนุนสิ่งนั้น มองข้ามความผิดพลาด

ของเด็กไปบ้างเพื่อให้เด็กเรียนรู้และฝึกฝนตนเองจนเกิดทักษะ ครูควรสนทนาถึงสิ่งที่เด็กสนใจกับ ผู้ปกครองและบุคลากรที่เกี่ยวข้อง โดยนำเอาจุดเด่นของเด็กมาเป็นข้อสนทนา ให้เห็นความสามารถ ของเด็ก ครูควรใช้จุดเด่นและความสนใจของเด็กเพื่อวางแผนจัดกิจกรรมสำหรับเด็กคนนั้น ๆ และ กลุ่มนั้น ๆ ที่มีความต้องการเช่นเดียวกัน นำข้อมูลที่สังเกตได้มาวางแผนการจัดกิจกรรมสำหรับเด็ก และจัดกลุ่มให้เด็กได้มีโอกาสทำงานร่วมกัน มีทักษะในการทำงานและปฏิสัมพันธ์กับเพื่อนร่วม แลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน ในสิ่งที่สนใจสิ่งเดียวกัน

3) สร้างการมีปฏิสัมพันธ์ที่ไว้นื้อเชื่อใจกันระหว่างครูกับเด็ก มีความเคารพซึ่งกันและ กัน ดูแลห่วงใยกัน ไว้วางใจซึ่งกันและกัน เห็นคุณค่าซึ่งกันและกัน จะก่อให้เกิดบรรยากาศของการ เรียนรู้ เด็กจะเกิดความรู้สึกไว้วางใจครู เป็นตัวของตัวเอง มีอิสระในการเล่นและทำงาน อย่าง สร้างสรรค์ คิดริเริ่ม ครูให้โอกาสในการเป็นผู้นำ การเห็นอกเห็นใจแบ่งปันของเล่น อาหาร ความ มั่นใจในตนเอง เด็กทำถูกต้องเสมอตามวัยและธรรมชาติของเด็ก ถ้าทำผิดคือไม่รู้ ดังนั้นครูจึงมี เทคนิควิธีการโดยการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของเด็ก สนับสนุน กระตุ้น สนใจ เด็กทุกคนให้ประสบ ความสำเร็จ ตอบสนองความสนใจของเด็กอย่างเอาใจใส่ ชมเชยอย่างจริงใจต่อสิ่งที่เด็กทำ ให้ข้อมูล ย้อนกลับแก่เด็กอย่างชัดเจนตรงไปตรงมา ฟังคำพูดของเด็กอย่างระมัดระวังและทำความเข้าใจ เกี่ยวกับสิ่งนั้น เพื่อสนองตอบเด็กได้ตรงกับสิ่งที่เด็กกำลังคิดและกำลังทำอยู่ โดยการทวนคำของเด็ก เพื่อให้เด็กมั่นใจว่าครูรับฟังสิ่งที่เด็กพูด ทำให้เด็กเรียนรู้และพัฒนาความคิดของตนต่อไป ถ้ายทอด ออกมาเป็นคำพูดให้ครูเข้าใจตนเองได้ ถามคำถามและตอบอย่างง่าย ๆ ตรง ๆ ไม่อ้อมค้อม ครูควร รอฟังคำตอบของเด็กด้วยความอดทนและรออย่างตั้งใจฟังคำตอบเด็ก

4) สนับสนุนการเล่นของเด็กเป็นการเรียนรู้ที่สมบูรณ์ การเล่นมีความหมายต่อเด็ก นอกจากสนุกสนานแล้ว เด็กยังมีโอกาสที่จะทดลอง รู้จักเด็กคนอื่น ๆ เรียนรู้การอยู่ร่วมกัน เป็นกลุ่ม การเคารพสิทธิของผู้อื่น ให้ความช่วยเหลือผู้อื่น ขยายความรู้ในระดับกว้างของตนเอง อธิบายและ แสดงออกพัฒนาความสนใจของตนเรียนรู้ความเป็นตัวของตัวเอง การที่ครูเข้าไปมีส่วนร่วมในการเล่น ของเด็กเป็นการส่งเสริมบรรยากาศที่เอื้อต่อการเรียนรู้ของเด็ก เพราะจะเป็นการตอบสนองความ ต้องการและความสนใจของเด็ก การเล่นคือการทำงานของเด็ก คือการเรียนรู้ของเด็ก ครูเป็นผู้ สนับสนุนให้เด็กได้เล่นตามวิธีการหลากหลาย เพื่อให้เด็กได้พัฒนาและแสดงพฤติกรรมลงมือทำงาน ใหม่ ๆ ตัดสินใจเกี่ยวกับตนเอง ทำงานได้เองโดยลำพัง เสนอความคิด ใหม่ ๆ ถามคำถามเพื่อความ เข้าใจปรับตัวเมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลง พุดแสดงความคิดเห็น ความรู้สึกได้เหมาะสม พุดถึงตัวเอง และผู้อื่นในทางที่ดี ทำงานร่วมกับผู้อื่นเป็นผู้นำ ผู้ตามที่ดี ยอมรับข้อผิดพลาดและแก้ไขข้อผิดพลาด ที่เกิดขึ้นยอมรับฟังความคิดเห็นของเพื่อนและชื่นชมผลงานของตนเองและผู้อื่น

5) ช่วยเด็กแก้ปัญหาความขัดแย้ง การทะเลาะเบาะแว้งกันของเด็กเป็นเรื่องปกติ ธรรมดา เพราะต่างยึดความต้องการของตนเอง และความสนใจของตนเองเป็นใหญ่ วิธีการคือใช้การ แก้ปัญหาาร่วมกัน ช่วยให้เด็กเกิดพัฒนาการทางสังคม ครูใช้วิธีการแก้ปัญหาความขัดแย้งโดย สอบถามความจริงอย่างจริงจังและอดทน ใจเย็นและหยุดพฤติกรรมที่เป็นอันตรายก่อน นำคู่กรณีมา เปรียบเทียบกัน ให้เด็กเห็นผลการกระทำของตน ยอมรับผิดและรู้จักขอโทษให้อภัยกันและกัน

6) คอยสังเกตและบันทึกคำพูด พฤติกรรม การกระทำของเด็ก เป็นการเก็บรวบรวม ข้อมูลที่ครูสังเกตเห็นจากการกระทำของเด็ก การพุดคุยกับเพื่อน ๆ และคนอื่น ๆ การที่ครูพุดคุย

สนทนากับเด็กเอง คำพูดและการแสดงออกของเด็กจะสะท้อนความสนใจใคร่รู้ของเด็กพื้นความรู้เดิมของเด็ก คุณลักษณะเฉพาะตัวของเด็ก ควรนำมาเก็บไว้ในแฟ้มสะสมข้อมูลส่วนตัวเด็กเพื่อตรวจสอบพัฒนาการของเด็ก ที่เปลี่ยนแปลงความคิดรวบยอดเกี่ยวกับเนื้อหาความคิดรวบยอดเกี่ยวกับเนื้อหาความรู้ต่าง ๆ รวมถึงความสนใจของเด็กรายบุคคล

สรุป เทคนิควิธีการและบทบาทของครูในการจัดกิจกรรมตามรูปแบบการสอนแบบโครงการ โดยผ่านกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้เด็กเลือกกิจกรรมรวมทั้งเลือกวิธีการปฏิบัติด้วยตนเอง ดังนั้น บทบาทของครูในการจัดสภาพแวดล้อมที่กระตุ้นให้เด็กได้คิด เลือก และทำในสิ่งที่สอดคล้องกับความต้องการ และพัฒนาการของเด็ก ครูจึงมีหน้าที่จัดเตรียมกิจกรรม สื่อ วัสดุอุปกรณ์ สถานการณ์ ให้เด็กเลือกทำ กระตุ้นให้เด็กคิดและทำในสิ่งใหม่ที่ท้าทายความสามารถของเด็ก รวมทั้งเป็นผู้คอยช่วยเหลือแนะนำให้เด็กสามารถปฏิบัติกิจกรรมจนประสบผลสำเร็จ อันจะเรียนรู้ความภาคภูมิใจของเด็ก การสร้างบรรยากาศของการเรียนการสอนที่เป็นมิตร ให้ความเคารพยอมรับเด็กทุกคน ใช้เหตุผลและการยอมรับข้อคิดเห็น ยอมรับข้อผิดพลาดและจัดการกับข้อผิดพลาดที่เกิดขึ้นเทคนิควิธีการที่จะช่วยให้การมีปฏิสัมพันธ์ครูกับเด็ก สามารถตอบสนองความต้องการและความสนใจของเด็ก ตรวจสอบช่วยเหลือ กระตุ้นในรายที่จำเป็นส่งเสริมจุดเด่น

5. โครงการ

โครงการ	พัฒนาคุณภาพการจัดการศึกษาในระดับปฐมวัย
แผนงาน	การบริหารงานวิชาการ
สนองกลยุทธ์ สพป. กจ.1	ข้อที่ 1 พัฒนาคุณภาพและมาตรฐานการศึกษาทุกระดับตามหลักสูตรและส่งเสริมความสามารถด้านเทคโนโลยีเพื่อเป็นเครื่องมือในการเรียนรู้
สนองกลยุทธ์โรงเรียน	ข้อที่ 1 พัฒนาคุณภาพและมาตรฐานการศึกษาทุกระดับตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานพุทธศักราช 2551 และส่งเสริมความสามารถด้านเทคโนโลยีเพื่อเป็นเครื่องมือในการเรียนรู้
ผู้รับผิดชอบ	นางวิภาวัลย์ สีแป้น นางสาวณัฐชนินถ วัฑฒณ
ลักษณะงาน/โครงการ	ใหม่
ระยะเวลาดำเนินงาน	พฤษภาคม 2555 – เมษายน 2556

1. หลักการและเหตุผล

การจัดการศึกษาในระดับปฐมวัย เป็นการวางพื้นฐานของความพร้อมใน 4 ด้าน กล่าวคือ พัฒนาการด้านสติปัญญา ด้านร่างกาย ด้านอารมณ์จิตใจ และด้านสังคม เป็นพื้นฐานสำคัญในการเรียนต่อระดับประถมศึกษา ความพร้อมดังกล่าวจำเป็นจะต้องอาศัยความรู้ความเข้าใจของครูผู้สอน ผู้ปกครองนักเรียน ชุมชน ในการมีส่วนร่วมวางพื้นฐานความพร้อมให้กับผู้เรียนร่วมกัน

โรงเรียนจึงให้ความสำคัญของการจัดการศึกษาในระดับปฐมวัย จึงได้จัดทำโครงการพัฒนาคุณภาพการจัดการศึกษาในระดับปฐมวัยขึ้น

2. วัตถุประสงค์

- 2.1 เพื่อส่งเสริมและเตรียมความพร้อมด้านการจัดประสบการณ์การเรียนรู้เด็กปฐมวัย
- 2.2 เพื่อส่งเสริมการจัดบรรยากาศในห้องเรียนให้เชื่อมต่อการจัดประสบการณ์
- 2.3 เพื่อพัฒนาส่งเสริมการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองนักเรียน
- 2.4 เพื่อพัฒนาครูในระดับปฐมวัย ให้มีความรู้ความสามารถ มีทักษะและเจตคติ ในการจัดประสบการณ์การเตรียมความพร้อมสำหรับนักเรียนปฐมวัย

3. สอดคล้องกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

ความพอประมาณ

การบริหารจัดการในด้านต่างๆยึดหลักของความพอประมาณ ปลูกฝังให้นักเรียนรู้เรื่องของความพอประมาณในทุกกิจกรรม

ความมีเหตุผล

การให้ความสำคัญกับนักเรียนระดับปฐมวัย เป็นเหตุผลสำคัญในการวางพื้นฐานสำหรับการเรียนในระดับประถมศึกษา กิจกรรมต่างๆของนักเรียนครูต้องสอนเรื่องการให้เหตุผลแบบง่ายๆในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับตนเอง เพื่อน ผู้ปกครอง

การมีภูมิคุ้มกัน

ถ้าบริหารจัดการให้นักเรียนในระดับปฐมวัย มีการพัฒนาความพร้อมตามวัย ถือเป็น การสร้างภูมิคุ้มกันในด้านต่างๆให้กับนักเรียน โรงเรียนและผู้ปกครองนักเรียน

เงื่อนไขความรู้

หลักการจัดประสบการณ์การเตรียมความพร้อมของนักเรียนในระดับปฐมวัย บทบาทของผู้ปกครองนักเรียน ชุมชน ในการมีส่วนร่วมกับการทำงานของโรงเรียน ทักษะการสอนการคิดในระดับเด็กอนุบาล (รู้จักคิด)

เงื่อนไขคุณธรรม

น่าเอ็นดู รู้จักคิด มีจิตสาธารณะ
น่าเอ็นดู คือการประพฤติปฏิบัติตน การแต่งกาย การแสดงออกด้านต่างๆ
มีจิตสาธารณะ คือการคิดถึงส่วนรวม มีจิตใจเอื้ออาทร ช่วยเหลือ แบ่งปัน

นำสู่มิติทางสังคม

ทักษะทางสังคม ที่ต้องอยู่ร่วมกัน ใน 4 ภาคี คือ นักเรียน ครู ผู้ปกครองและชุมชน

นำสู่มิติทางเศรษฐกิจ

การร่วมมือกันประหยัดวัสดุอุปกรณ์สำหรับการจัดประสบการณ์ทุกกิจกรรม

นำสู่มิติวัฒนธรรม

การใช้ชีวิตร่วมกัน นักเรียนรุ่นน้องเคารพรุ่นพี่ การตรงต่อเวลา

นำสู่มิติทางสิ่งแวดล้อม

กิจกรรมเสริมประสบการณ์ที่ใช้วัสดุธรรมชาติ เช่น การประดิษฐ์ดอกไม้ ใบตอง ฯลฯ ส่งเสริมให้รู้คุณค่าของสิ่งแวดล้อม

4. เป้าหมาย

4.1 เป้าหมายเชิงปริมาณ

4.1.1. นักเรียนในระดับปฐมวัย ร้อยละ 90 เข้าร่วมกิจกรรมโครงการพัฒนาคุณภาพการจัดการศึกษาระดับปฐมวัย

4.1.2. คณะครูบุคลากรในฝ่ายปฐมวัย โรงเรียนอนุบาลกาญจนบุรี ร้อยละ 100 เข้าร่วมกิจกรรมโครงการพัฒนาคุณภาพการจัดการศึกษาระดับปฐมวัย

4.1.3. ห้องเรียนร้อยละ 100 เข้าร่วมกิจกรรมโครงการพัฒนาคุณภาพการจัดการศึกษา ระดับปฐมวัย

4.2 เป้าหมายเชิงคุณภาพ

4.2.1. นักเรียนระดับปฐมวัย มีพัฒนาการความพร้อมทุกด้านอย่างสมดุลและเต็มศักยภาพ

4.2.2. นักเรียนระดับปฐมวัย สามารถแสดงผลงานที่เกิดจากการเรียนรู้แบบ Project Approach และ Brain Based Learning (BBL)

4.2.3. นักเรียนระดับปฐมวัย มีความรู้ความเข้าใจดำรงชีวิตโดยยึดหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงตามวัย

4.2.4. คณะครูฝ่ายปฐมวัยได้รับการพัฒนาเพิ่มพูนความรู้หลักการเกี่ยวกับการเตรียมความพร้อมสามารถนำไปพัฒนาความพร้อมของนักเรียนในระดับปฐมวัย

4.2.5. ห้องเรียนระดับปฐมวัย จำนวน 12 ห้อง มีบรรยากาศที่เร้าความสนใจ มีระเบียบเอื้อต่อการเรียนรู้

4.2.6. ผู้ปกครองเครือข่ายมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา ร่วมพัฒนาการศึกษาปฐมวัยทุกด้าน

5. การดำเนินงาน

รายละเอียดกิจกรรม	ระยะเวลาดำเนินการ	งบประมาณ	ผู้รับผิดชอบโครงการ
1. แต่งตั้งคณะกรรมการโครงการพัฒนาคุณภาพการจัดการศึกษาในระดับปฐมวัย	16 พ.ค. 55	-	นายเสกสรรค์ เห็นประเสริฐ
2. คณะกรรมการประชุมวางแผนการดำเนินงาน	20 พ.ค. 55	-	น.ส.ณัฐชนินาถ วัญญู
2.1 พัฒนาครูปฐมวัย	20 พ.ค.55 - 31 มี.ค.56	50,000	
2.2 ตั้งกรรมการเครือข่าย			
2.3 พัฒนาประสบการณ์ความพร้อม			
2.4 พัฒนาห้องเรียน			

2.5 นำเสนอนิทรรศการ			
3. นิเทศติดตามผลการทำงาน			
4. สรุปและประเมินผล			
รวมงบประมาณทั้งสิ้น		50,000	

6. ตัวชี้วัดความสำเร็จ

ตัวชี้วัด	เกณฑ์
1. ผลพัฒนาความพร้อมของนักเรียนในระดับปฐมวัย	-ร้อยละ 80
2. แผนการจัดประสบการณ์ของครู	-ร้อยละ 100
3. ห้องเรียนในระดับปฐมวัย	-ร้อยละ 100
4. การมีส่วนร่วมของคณะกรรมการเครือข่าย	-ร้อยละ 80

7. การประเมินผล

ตัวบ่งชี้สภาพความสำเร็จ	วิธีการวัดประเมินผล	เครื่องมือที่ใช้วัดและประเมินผล
1. ผลพัฒนาความพร้อมของนักเรียนในระดับปฐมวัย	ตรวจผลพัฒนาความพร้อม	แบบประเมินพัฒนาการ
2. แผนการจัดประสบการณ์ของครู	ตรวจแผนการจัดประสบการณ์	แบบประเมินแผนการจัดประสบการณ์
3. ห้องเรียนในระดับปฐมวัย	ตรวจผลงานสภาพจริง	แบบประเมินห้องเรียนดีเด่น
4. การมีส่วนร่วมของคณะกรรมการเครือข่าย	สังเกตพฤติกรรม สัมภาษณ์ครูประจำชั้น	แบบประเมินการมีส่วนร่วมของผู้ปกครอง

8. ผลที่คาดว่าจะได้รับ

นักเรียนในระดับปฐมวัย ได้รับการพัฒนาความพร้อม ครูในระดับปฐมวัยได้รับการพัฒนา ห้องเรียนในระดับปฐมวัยมีบรรยากาศแห่งการเรียนรู้ ได้รับการพัฒนาความเป็นเลิศครบทุกด้าน และสามารถแข่งขันได้รับรางวัลในเวทีระดับเขตพื้นที่ ระดับภูมิภาค และระดับประเทศ

จะเห็นได้ว่าการประเมินโครงการพัฒนาคุณภาพการจัดการศึกษาในระดับปฐมวัย เป็นโครงการที่มีขอบเขตครอบคลุมพฤติกรรมและกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ และมีวัตถุประสงค์ที่ชัดเจน จึงถือว่าเป็นโครงการที่มีความสำคัญในการพัฒนากระบวนการทางวิทยาศาสตร์ ของนักเรียนให้มีศักยภาพมากขึ้น

6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

6.1 งานวิจัยในประเทศ

การศึกษา เรื่อง การประเมินโครงการพัฒนาคุณภาพการจัดการศึกษาระดับปฐมวัย ผู้รายงานได้ศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

เปลว ปุริสาร (2543) ได้ศึกษา ความสามารถในการแก้ปัญหาของเด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดประสบการณ์แบบโครงการ มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาความสามารถในการแก้ปัญหาของเด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดประสบการณ์แบบโครงการ กลุ่มตัวอย่างคือ นักเรียนชั้นอนุบาลปีที่ 2 ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2542 โรงเรียนบ้านจันทองกวาววิทยา อำเภอกันทรลักษ์ จังหวัดศรีสะเกษ จำนวน 30 คน เครื่องมือที่ใช้คือ 1) แบบวัดความสามารถในการแก้ปัญหา 2) แผนการจัดประสบการณ์แบบโครงการ ผลการวิจัยพบว่า หลังจากที่ได้รับการจัดประสบการณ์แบบโครงการ แล้วทั้งสองกลุ่มมีความสามารถในการแก้ปัญหาสูงขึ้น

สมสุดา มัธยมจันทร์ (2544) ได้ศึกษา เรื่อง สภาพและปัญหาการจัดประสบการณ์การเรียนรู้โดยใช้การสอนแบบโครงการในโรงเรียนอนุบาล สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน พบว่า ด้านการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ ครูมีบทบาทในการกระตุ้น การให้คำปรึกษา การให้ความช่วยเหลือและอำนวยความสะดวก จัดสภาพแวดล้อมห้องเรียนมีความสอดคล้องกับโครงการที่กำลังเรียนอยู่ การวัดประเมินผลใช้วิธีการที่หลากหลาย

อูลัย บุญโท (2544) ได้ศึกษา พฤติกรรมความเชื่อมั่นในตนเองของเด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดประสบการณ์ตามแนวการสอนโครงการ โดยทำการทดลองกับเด็กอายุ 5- 6 ปีชั้นอนุบาลปีที่ 2 โรงเรียนบ้านหยวก อำเภอน้ำโสม จังหวัดอุดรธานี จำนวน 15 คน ผลการศึกษาค้นคว้าพบว่าเด็กปฐมวัยก่อนจัดประสบการณ์และระหว่างจัดประสบการณ์ตามแนวการสอนโครงการในแต่ละสัปดาห์ มีพฤติกรรม ความเชื่อมั่นในตนเองแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติระดับ .01 โดยเด็กปฐมวัย พฤติกรรมความเชื่อมั่นในตนเองระหว่างการจัดประสบการณ์ตามแนวการสอนโครงการในแต่ละสัปดาห์สูงกว่าก่อนจัดประสบการณ์

ปัทมา ศุภกานิต (2545) ได้ศึกษา พฤติกรรมด้านสังคมของเด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดประสบการณ์แบบโครงการ มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาความแตกต่างและการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมด้านสังคมของเด็กปฐมวัยโดยเฉลี่ยรวมและแยกเป็นรายที่ได้รับการจัดประสบการณ์แบบโครงการ เครื่องมือที่ใช้คือ 1) แบบสังเกตพฤติกรรมด้านสังคมของเด็กปฐมวัย 2) แผนการจัดประสบการณ์แบบโครงการ ผลการวิจัยพบว่า เด็กปฐมวัยก่อนการจัดประสบการณ์แบบโครงการและระหว่างการจัดประสบการณ์แบบโครงการในแต่ละสัปดาห์มีพฤติกรรมด้านสังคมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 โดยเด็กปฐมวัยมีพฤติกรรมด้านสังคมในแต่ละสัปดาห์สูงกว่าก่อนการจัดประสบการณ์

อัจฉราภรณ์ เชื้อกลาง (2545) ได้ศึกษา ทักษะกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ของเด็กปฐมวัย ที่ได้รับการจัดประสบการณ์จากการใช้กิจกรรม มุ่งเน้นทักษะกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ และเล่นตามมุมวิทยาศาสตร์อย่างมีแบบแผน ผลการวิจัย พบว่า เด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดประสบการณ์จากการใช้กิจกรรมมุ่งเน้นทักษะกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ ที่ได้รับการจัดประสบการณ์จากการใช้กิจกรรม มุ่งเน้นทักษะกระบวนการทางวิทยาศาสตร์และเล่นตามมุม

วิทยาศาสตร์อย่างมีแบบแผน มีทักษะกระบวนการทางวิทยาศาสตร์สูงกว่าเด็กปฐมวัยที่ได้รับประสบการณ์ จากการใช้กิจกรรมตามแผนการจัดประสบการณ์และเล่นตามมุมวิทยาศาสตร์แบบปกติ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.5

อำพวรรณ เนียมคำ (2546) ได้ศึกษา ผลการจัดประสบการณ์แบบโครงการที่มีต่อความสามารถทางคณิตศาสตร์ของเด็กปฐมวัย โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาระดับความสามารถทางคณิตศาสตร์และเปรียบเทียบความสามารถทางคณิตศาสตร์ของเด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดประสบการณ์แบบโครงการ ก่อนการจัดประสบการณ์และหลังการจัดประสบการณ์ เครื่องมือที่ใช้คือ 1) แผนการจัดประสบการณ์แบบโครงการ 2) แบบทดสอบวัดความสามารถทางคณิตศาสตร์ ผลการวิจัยพบว่า เด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดประสบการณ์แบบโครงการ หลังการทดลองมีความสามารถทางคณิตศาสตร์สูงกว่าก่อนการทดลอง และแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และเมื่อเปรียบเทียบโดยจำแนกรายด้าน พบว่าแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ทุกด้าน

ศุภวาริ ศรีนวล (2547) ได้ศึกษา การพัฒนาทักษะกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ และความพร้อมของนักเรียน ชั้นอนุบาลปีที่ 2 โดยการจัดประสบการณ์แบบโครงการโดยมีความมุ่งหมายเพื่อพัฒนาทักษะกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ และความพร้อมของนักเรียนชั้นอนุบาลปีที่ 2 โดยการจัดประสบการณ์แบบโครงการ ที่มีประสิทธิภาพตามเกณฑ์ 80/80และเพื่อเปรียบเทียบทักษะกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ ศึกษาประสิทธิผลของทักษะกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ และความพร้อมของนักเรียนชั้นอนุบาลปีที่ 2 โดยใช้แผนการจัดประสบการณ์แบบโครงการ กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนชั้นอนุบาลปีที่ 2 ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2546 โรงเรียนบ้านพนมไพร สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาร้อยเอ็ด เขต 2 จำนวน 39 คน เครื่องมือที่ใช้ คือแผนการจัดประสบการณ์แบบโครงการ แบบทดสอบวัดทักษะทางกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ และแบบสังเกตพัฒนาการของนักเรียนชั้นอนุบาลปีที่ 2 ผลการวิจัยพบว่า แผนการจัดประสบการณ์แบบโครงการ ที่พัฒนาทักษะกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ ของนักเรียนชั้นอนุบาลปีที่ 2 มีประสิทธิภาพเท่ากับ80.86/91.36 มีประสิทธิผลเท่ากับ 0.74 และนักเรียนที่เรียนด้วยแผนการจัดประสบการณ์แบบโครงการมีทักษะกระบวนการทางวิทยาศาสตร์หลังเรียนเพิ่มขึ้นจากก่อนเรียนและความพร้อมหลังเรียนเพิ่มขึ้นจากก่อนเรียน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

กิ่งแก้ว ค่ายไธสง (2548) ได้ศึกษา การเปรียบเทียบความพร้อมทั้ง 4 ด้านของนักเรียนชั้นอนุบาลปีที่ 2 ระหว่างการจัดประสบการณ์แบบโครงการและแบบจิกซอว์ มีความมุ่งหมายเพื่อพัฒนาแผนการจัดประสบการณ์ของนักเรียนชั้นอนุบาลปีที่ 2 โดยการจัดประสบการณ์แบบโครงการและแบบจิกซอว์ที่มีประสิทธิภาพตามเกณฑ์ 70/70 เปรียบเทียบความพร้อมทั้ง 4 ด้านของนักเรียนชั้นอนุบาลปีที่ 2 ระหว่างการจัดประสบการณ์แบบโครงการและแบบจิกซอว์ และเพื่อศึกษาดัชนีประสิทธิผลของการเรียน ด้วยการจัดประสบการณ์แบบจิกซอว์ กลุ่มตัวอย่าง คือนักเรียนชั้นอนุบาลปีที่ 2 โรงเรียนอนุบาลภูสิงห์ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาศรีสะเกษ เขต 3 จำนวน 2 ห้องเรียน จำนวนนักเรียน 60 คน ได้มาโดยการสุ่มอย่างง่าย เครื่องมือที่ใช้คือ แผนการจัดประสบการณ์ จำนวน 16 แผน แบบทดสอบย่อยจำนวน 8 ชุด แบบทดสอบวัดความพร้อมทางด้านสติปัญญา จำนวน 16 ข้อ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล คือ ค่าเฉลี่ย ร้อยละ ส่วนเบี่ยงเบน

มาตรฐาน และทดสอบสมมติฐานด้วย t-test (Independent Samples) ผลของการวิจัย พบว่า 1) แผนการจัดประสบการณ์ของนักเรียนชั้นอนุบาลปีที่ 2 แบบโครงการและแบบจิกซอร์มีประสิทธิภาพเท่ากับ 82.40/80.73 และ 82.36/80.52 ตามลำดับ ส่วนด้านการประเมินความพร้อมทั้ง 4 ด้านของนักเรียนชั้นอนุบาลปีที่ 2 พบว่าการจัดประสบการณ์แบบโครงการสูงกว่าแบบจิกซอร์ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และมีดัชนีประสิทธิผลด้านสติปัญญาของนักเรียนชั้นอนุบาลปีที่ 2 ที่เรียนด้วยการจัดประสบการณ์แบบโครงการ มีค่าเท่ากับ 0.5259 และการจัดประสบการณ์แบบจิกซอร์ มีค่าเท่ากับ 0.5219 นักเรียนมีความก้าวหน้าทางการเรียนรู้ คิดเป็นร้อยละ 53.59 และ 52.19 ตามลำดับ

ทิพย์มณี เลขาข้า (2549) ได้ศึกษา สาระการเรียนรู้ของเด็กปฐมวัยด้วยการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบโครงการ เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการ มีความมุ่งหมายเพื่อศึกษาสาระการเรียนรู้ของเด็กปฐมวัยด้วยการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบโครงการ กลุ่มตัวอย่าง เป็นนักเรียนชาย-หญิง อายุระหว่าง 4 - 5 ปี ชั้นอนุบาลปีที่ 2 ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2548 จำนวน 21 คน ของโรงเรียนเซนต์ไมเกิ้ล กรุงเทพมหานคร กลุ่มตัวอย่างได้เรียนรู้สาระการเรียนรู้จากกิจกรรมการเรียนรู้แบบโครงการ เป็นเวลา 9 สัปดาห์ สัปดาห์ละ 5 วัน วันละ 30 นาที เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบโครงการ แบบบันทึกและวิเคราะห์สาระการเรียนรู้ของกลุ่มตัวอย่าง กรอบการวิเคราะห์สาระการเรียนรู้ตามหลักสูตรการศึกษาปฐมวัยพุทธศักราช 2546 เพื่อดำเนินการจัดการเรียนรู้และบันทึกสาระการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นจริงของกลุ่มตัวอย่างในห้องเรียนขณะทำกิจกรรม แล้ววิเคราะห์สาระการบันทึกที่รวบรวมตามกรอบของหลักสูตรการศึกษาปฐมวัยพุทธศักราช 2546 ผลการวิจัยพบว่า สาระการเรียนรู้ที่เกิดจากกิจกรรมการเรียนรู้แบบโครงการ มีเนื้อหาสาระที่สอดคล้องกับหลักสูตรการศึกษาปฐมวัย พุทธศักราช 2546 ซึ่งเป็นหลักสูตรแกนกลางประกอบด้วยสาระที่ควรเรียนรู้และประสบการณ์สำคัญโดย 1) สาระที่ควรเรียนรู้ที่เกิดจากสถานการณ์การเรียนรู้แบบโครงการ ซึ่งเป็นการริเริ่มร่วมกันระหว่างเด็กและผู้วิจัย นำไปสู่เนื้อหาการเรียนรู้เกิดขึ้นจริงในห้องเรียนอย่างเชื่อมโยงกับสาระที่ควรเรียนรู้ทั้ง 4 สาระ ตามที่ระบุในหลักสูตรการศึกษาปฐมวัย พุทธศักราช 2546 2) ประสบการณ์สำคัญที่เกิดขึ้นจริงขณะที่เด็กปฏิบัติกิจกรรมการเรียนรู้แบบโครงการเป็นประสบการณ์ต่างๆ ที่ส่งเสริมพัฒนาการทางด้านร่างกาย อารมณ์-จิตใจ สังคมและสติปัญญาซึ่งเป็นไปตามสาระที่ระบุในหลักสูตรการศึกษาปฐมวัย พุทธศักราช 2546 การศึกษาครั้งนี้ แม้ว่าจะเกิดขึ้นตามมาตรฐานคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของเด็กปฐมวัยทั้ง 12 ข้อ แต่ยังไม่ครอบคลุมตัวบ่งชี้ทั้งหมด

อารีย์ บุญฤทธิ์ (2549) ได้ศึกษา เรื่อง ความคิดสร้างสรรค์ของเด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดประสบการณ์เน้นทักษะกระบวนการทางวิทยาศาสตร์กับการจัดกิจกรรมตามแผนการจัดประสบการณ์ หลักสูตรการศึกษาปฐมวัย พุทธศักราช 2546 พบว่า

1. คะแนนเฉลี่ยความคิดสร้างสรรค์ของเด็กปฐมวัย หลังได้รับการจัดประสบการณ์เน้นทักษะกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ สูงกว่าก่อนได้รับการจัดประสบการณ์ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

2. คะแนนเฉลี่ยความคิดสร้างสรรค์ของเด็กปฐมวัยหลังได้รับการจัดประสบการณ์เน้น

ทักษะกระบวนการทางวิทยาศาสตร์และได้รับการจัดประสบการณ์ ตามหลักสูตรการศึกษาปฐมวัย พุทธศักราช 2546 แตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

3. คะแนนเฉลี่ยความคิดสร้างสรรค์ของเด็กปฐมวัย หลังได้รับการจัดประสบการณ์ เน้นทักษะกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ เมื่อจำแนกเป็นรายด้าน ได้แก่ ความคิดคล่องแคล่ว ความคิดละเอียดละออ และความคิดริเริ่ม สูงกว่ากลุ่มที่จัดประสบการณ์ ตามหลักสูตรการศึกษาปฐมวัย พุทธศักราช 2546 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ทุกรายการ

นิตยพรรณ เฉกไพชยนต์ (2549) ได้ศึกษา เรื่อง การพัฒนาโปรแกรมการจัดการเรียน การสอนแบบโครงการ โดยใช้เทคโนโลยีสื่อประสม เพื่อส่งเสริมทักษะการสังเกตและการสื่อ ความหมายของเด็กอนุบาล พบว่า หลังการทดลองเด็กกลุ่มทดลองใช้โปรแกรมมีคะแนนทักษะ การสังเกตและการสื่อความหมายสูงกว่าก่อนการทดลองใช้โปรแกรม อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ .01 ด้านพฤติกรรมการใช้เทคโนโลยีสื่อประสมในเด็กอนุบาล พบว่า การใช้กล้องจุลทรรศน์ กล้องดิจิทัล กล้องวิดีโอ การใช้คอมพิวเตอร์ การใช้พริ้นเตอร์ การใช้สแกนเนอร์ เด็กสามารถใช้ สื่อประสมได้แม้ระยะแรกจะไม่คล่องเมื่อจบการทดลองโปรแกรม เด็กทุกคนสามารถใช้สื่อเทคโนโลยี ได้อย่างถูกต้องและคล่องแคล่วผลการสอบถามความพอใจในการเรียนแบบโครงการโดยใช้ เทคโนโลยีสื่อประสม พบว่า เด็กชอบเรียนแบบโครงการโดยใช้เทคโนโลยีสื่อประสมมาก เพราะ เรียนแล้วสนุก ได้ความรู้และได้ใช้เทคโนโลยีสื่อประสมประเภทต่าง ๆ ด้วยตนเอง และพบว่า เด็กอยากเรียนแบบโครงการโดยใช้เทคโนโลยีสื่อประสมอีก

นิตยา บุญเมือง (2550) ได้ศึกษา เรื่อง ผลการจัดประสบการณ์การเรียนรู้แบบโครงการ ที่มีต่อพฤติกรรมทางสังคมของเด็กปฐมวัย พบว่า

1. เด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดประสบการณ์การเรียนรู้แบบโครงการก่อนและหลังการ ทดลอง มีพฤติกรรมทางสังคมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ทั้งโดยรวม และ รายด้าน คือ ด้านการร่วมมือ กล้าคิดและกล้าแสดงออก การทำกิจกรรมร่วมกัน การช่วยเหลือและ การแบ่งปัน โดยพฤติกรรมทางสังคมแตกต่างกัน หลังการทดลองสูงกว่าการทดลอง

2. เด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ แบบปกติก่อนและหลังการทดลอง มีพฤติกรรมทางสังคมแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยพฤติกรรมทางสังคม หลังการทดลองสูงกว่าก่อนทดลอง

3. เด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดประสบการณ์การเรียนรู้แบบโครงการกับการจัด ประสบการณ์การเรียนรู้แบบปกติหลังการทดลองแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ทั้งโดยรวมและรายด้าน โดยเด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดประสบการณ์การเรียนรู้แบบโครงการมี พฤติกรรมทางสังคมสูงกว่าเด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดประสบการณ์การเรียนรู้แบบปกติ

สุตาพร วิจิตชัยชาคร (2551) ได้ศึกษา ผลการจัดประสบการณ์แบบโครงการที่มีต่อ พัฒนาการของพฤติกรรมด้านสังคมของเด็กปฐมวัยและเด็กปฐมวัยที่มีความต้องการพิเศษใน ห้องเรียนร่วม มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาผลการจัดประสบการณ์แบบโครงการที่มีต่อพัฒนาการของ พฤติกรรมด้านสังคมของเด็กปฐมวัยและเด็กปฐมวัยที่มีความต้องการพิเศษในห้องเรียนร่วม กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาเป็นเด็กปฐมวัยชายและหญิง อายุระหว่าง 5-6 ปี ชั้นอนุบาลปีที่ 3 ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2551 โรงเรียนเกษมพิทยา สังกัดสำนักบริหารงานคณะกรรมการ

การศึกษาเอกชน เขตวัฒนา กรุงเทพมหานคร ได้มาโดยวิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) 1 ห้องเรียน จากจำนวน 2 ห้องเรียน ซึ่งมีการจัดการเรียนการสอนห้องเรียนร่วมระหว่างเด็กปฐมวัยปกติจำนวน 12 คน และเด็กปฐมวัยที่มีความต้องการพิเศษจำนวน 3 คน และจัดให้เด็กได้รับการจัดประสบการณ์แบบโครงการเป็นระยะเวลา 8 สัปดาห์ สัปดาห์ละ 4 วัน เฉลี่ยวันละ 45 นาที เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ แผนการจัดประสบการณ์แบบโครงการ และแบบสังเกตพฤติกรรมทางสังคมของเด็กปฐมวัย การวิจัยครั้งนี้เป็นการประยุกต์มาจากการดำเนินการวิจัยแบบ Single subject design กับแบบ one Group Time – Series เข้าด้วยกัน โดยมีผู้สังเกตจำนวน 2 คน ด้วยค่าความเชื่อมั่นของผู้สังเกต $RAI = 0.96$ ได้ค่าดัชนีความสอดคล้องระหว่างลักษณะพฤติกรรมกับจุดประสงค์ IOC ระหว่าง $0.67 - 1.00$ วิเคราะห์ข้อมูลโดย การทดสอบนัยสำคัญโดยใช้การทดสอบของ Wilcoxon Matched Pairs Signed –Rank Test ผลการศึกษาพบว่าเด็กปฐมวัยปกติและเด็กปฐมวัยที่มีความต้องการพิเศษในห้องเรียนร่วมหลังจากได้รับการจัดประสบการณ์แบบโครงการ มีพฤติกรรมด้านสังคมโดยรวมและรายด้าน ได้แก่ ด้านการช่วยเหลือ ด้านการยอมรับ และด้านการแบ่งปัน สูงขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา (2551) ได้ศึกษา เรื่อง ผลการประเมินโรงเรียนศูนย์เด็กปฐมวัยต้นแบบ ปีการศึกษา 2550 พบว่า โรงเรียนศูนย์เด็กปฐมวัยต้นแบบมีผลการประเมินตามระดับคุณภาพ องค์ประกอบที่ 2 การใช้และพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาส่วนใหญ่อยู่ในระดับดีมาก เมื่อพิจารณารายตัวบ่งชี้ พบว่า ส่วนใหญ่อยู่ในระดับดีมาก ทุกตัวบ่งชี้ โดยตัวบ่งชี้ที่ 2.2 มีการจัดประสบการณ์การเรียนรู้โดยบูรณาการผ่านการเล่นและการเรียนรู้จากประสบการณ์ตรง มีโรงเรียนที่อยู่ในระดับคุณภาพดีมากสูงสุด ร้อยละ 89.07 รองลงมาคือ ตัวบ่งชี้ที่ 2.3 มีการประเมินผลพัฒนาการเด็กครบทุกด้านตามสภาพจริงด้วยวิธีการที่หลากหลายเหมาะสมกับเด็ก ร้อยละ 84.92 และตัวบ่งชี้ที่ 2.1 มีการพัฒนาและปรับปรุงหลักสูตรสถานศึกษาให้สอดคล้องกับธรรมชาติการเรียนรู้ของเด็กปฐมวัย เหมาะสมกับบริบทและวัฒนธรรมของท้องถิ่น ร้อยละ 70.27 อภิปรายผลการจัดสภาพแวดล้อมมุมประสบการณ์ มีความสำคัญต่อการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ให้เด็กสอดคล้องกับแผนการจัดการเรียนรู้ ให้เด็ก มีส่วนร่วมเป็นเจ้าของ สร้างปฏิสัมพันธ์กับสื่อของเล่นและเพื่อน ซึ่งจะเกิดประโยชน์สูงสุดต่อเด็กในการเรียนรู้

บุญศรี ใหม่คามิ (2553) ได้ศึกษา เรื่อง การเปรียบเทียบผลการจัดประสบการณ์ ตามแนวการสอนแบบโครงการกับปกติ ที่ส่งผลต่อพัฒนาการของนักเรียนชั้นอนุบาลปีที่ 3 พบว่า

1. แผนการจัดประสบการณ์แบบโครงการและแบบปกติ ชั้นอนุบาลปีที่ 3 ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นมีประสิทธิภาพเท่ากับ $85.10/84.21$ และ $81.35/80.75$ ซึ่งเป็นไปตามเกณฑ์ $80/80$
2. ค่าดัชนีประสิทธิผลของแผนการจัดประสบการณ์ ตามแนวการสอนแบบโครงการและแผนการจัดประสบการณ์แบบโครงการและแบบปกติ มีค่าเท่ากับ 0.6136 และ 0.6000 แสดงว่า เด็กมีความก้าวหน้าทางการเรียน ร้อยละ 61.36 และร้อยละ 60.00 ตามลำดับ
3. นักเรียนชั้นอนุบาลปีที่ 3 ที่เรียนด้วยแผนการจัดประสบการณ์แบบโครงการ มีพัฒนาการด้านร่างกายและพัฒนาด้านสติปัญญา สูงกว่านักเรียนที่เรียนด้วยแผนการจัดประสบการณ์แบบโครงการแบบปกติ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ทุกรายการ

พัสนันท์ ศรีทราไชย (2553) ได้ศึกษา ผลการจัดประสบการณ์ ตามแนวการสอนแบบโครงการเพื่อพัฒนาความคิดรวบยอดทางวิทยาศาสตร์สำหรับเด็กปฐมวัย พบว่า

1. แผนการจัดประสบการณ์ตามแนวการสอนแบบโครงการเพื่อพัฒนาความคิดรวบยอดทางวิทยาศาสตร์สำหรับเด็กปฐมวัย ระดับปฐมวัยปีที่ 2 มีประสิทธิภาพเท่ากับ 82.78/84.63

2. ค่าดัชนีประสิทธิผลของแผนการจัดประสบการณ์ตามแนวการสอนแบบโครงการเพื่อพัฒนาความคิดรวบยอดทางวิทยาศาสตร์สำหรับเด็กปฐมวัย ระดับปฐมวัยปีที่ 2 มีค่าเท่ากับ 0.7009 แสดงว่านักเรียนมีความก้าวหน้าในการเรียนร้อยละ 70.09

3. นักเรียนระดับปฐมวัยปีที่ 2 มีคะแนนเฉลี่ยของความคิดรวบยอดทางวิทยาศาสตร์ หลังเรียนด้วยแผนการจัดประสบการณ์ตามแนวการสอนแบบโครงการเพิ่มขึ้นจากก่อนเรียน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

4. นักเรียนมีความคงทนความคิดรวบยอดทางวิทยาศาสตร์ หลังจากเรียนไปแล้ว 4 สัปดาห์ ได้ร้อยละ 99.56 ของคะแนนเฉลี่ยหลังเรียน โดยมีคะแนนเฉลี่ยหลังเรียน 4 สัปดาห์ ไม่แตกต่างกัน

ปราณี อรัญกุล (2555) ได้ศึกษา การจัดประสบการณ์การสอนแบบโครงการส่งเสริมการรับรู้คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของเด็กปฐมวัย มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาชุดการจัดประสบการณ์ การสอนแบบโครงการส่งเสริมการรับรู้คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของเด็กปฐมวัย ด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ชั้นอนุบาลปีที่ 2 โดยหาประสิทธิภาพของชุดการจัดประสบการณ์การสอนแบบโครงการ ที่พัฒนาขึ้นตามเกณฑ์มาตรฐานที่กำหนดไว้ 80/80 และเพื่อเปรียบเทียบการรับรู้คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของเด็กปฐมวัย ก่อนและหลังที่ได้รับการจัดประสบการณ์การสอนแบบโครงการกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้คือ กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการทดลอง ได้แก่ เด็กปฐมวัยชั้นอนุบาลปีที่ 2/1 ที่กำลังศึกษาอยู่ในศูนย์ปฐมวัยต้นแบบโรงเรียนบ้านท่าช้าง (เขตการงานนครราชสีมาสงเคราะห์ 2) สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 4 ปีการศึกษา 2554 จำนวน 30 คน ซึ่งได้มาโดยการสุ่ม อย่างง่าย เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือชุดการจัดประสบการณ์การสอนแบบโครงการ เพื่อส่งเสริมการรับรู้คุณลักษณะที่พึงประสงค์ ของเด็กปฐมวัยด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ผลการหาประสิทธิภาพเครื่องมือ การวิจัยความสอดคล้องเชิงเนื้อหาชุดการจัดประสบการณ์การสอนแบบโครงการ โดยผู้เชี่ยวชาญ 5 คน หาค่า IOC อยู่ระหว่าง 0.60-1.00 แบบประเมินผลคุณลักษณะที่พึงประสงค์การรับรู้ด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมการตรวจสอบหาคุณภาพเครื่องมือวัดและประเมินผล มีค่าความยากง่าย (p) ตั้งแต่ .52-.78 ค่าอำนาจจำแนก (r) ตั้งแต่ .50 - .87 และหาค่าความเชื่อมั่นทั้งฉบับ (rtt) = .95 สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ประกอบด้วย สถิติพื้นฐาน ได้แก่ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการทดสอบค่า t ผลการวิจัยพบว่า

1. ค่าประสิทธิภาพเครื่องมือชุดการจัดประสบการณ์การสอนแบบโครงการเพื่อส่งเสริมการรับรู้คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของเด็กปฐมวัย ด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมมีประสิทธิภาพ $E_1/E_2 = 80.52/86.43$

2. การเปรียบเทียบการรับรู้คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของเด็กปฐมวัย ด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมค่าเฉลี่ยของคะแนนก่อนเรียนและหลังเรียนด้วยชุดการจัดประสบการณ์การสอนแบบ

โครงการมีคะแนนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

6.2 งานวิจัยต่างประเทศ

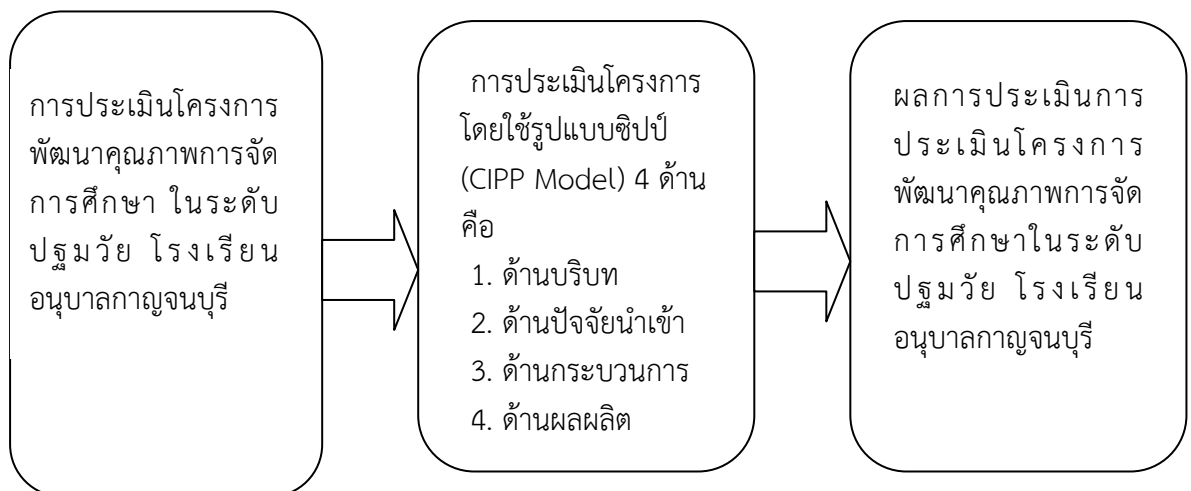
งานวิจัยต่างประเทศที่เกี่ยวข้องกับการประเมินโครงการพัฒนาคุณภาพการจัดการศึกษาในระดับปฐมวัย ได้มีผู้ศึกษาไว้เป็นแนวทางในการศึกษา ดังนี้

DeMarie and Ethridge (2006 : 101) ได้ศึกษา เรื่อง พฤติกรรมการเรียนรู้ของเด็กปฐมวัย ด้วยโครงการเล่าประสบการณ์โดยใช้ภาพถ่ายประกอบ พบว่า การที่ครอบครัวจะทราบว่าเด็กทำอะไรที่โรงเรียน เป็นสิ่งที่ยาก เพราะเมื่อถามคำถามกับเด็กว่า “ทำอะไรที่โรงเรียน” เด็กจะตอบเพียงว่า “เล่นหรือไม่รู้” ซึ่งมันยากที่จะให้ครอบครัวเข้าใจได้ว่าเด็กเรียนอะไรในแต่ละวัน จึงได้มีการทดลองเปรียบเทียบการเล่าประสบการณ์ของเด็ก โดยใช้ภาพถ่ายประกอบและไม่ใช้ภาพถ่ายประกอบ ผลปรากฏว่า เด็กที่เล่าประสบการณ์โดยใช้ภาพถ่ายประกอบสามารถเล่าเรื่องราวต่าง ๆ เกี่ยวกับกิจกรรมที่ได้เรียนในโรงเรียน ได้ดีกว่าเด็กที่เล่าเรื่องราวโดยไม่มีภาพถ่ายประกอบ ทั้งนี้เด็กเป็นผู้ถ่ายทอดประสบการณ์กิจกรรมนั้น ๆ ด้วยตัวเอง เป็นภาพถ่ายที่เด็กกำลังทำกิจกรรม จะแสดงให้เห็นว่าสิ่งที่เขาเห็นคุณค่า เช่นเด็กชอบกิจกรรมที่ทำ เพื่อนที่ร่วมกิจกรรมด้วยกัน เป็นต้น

Williams. (1999 : 751) ได้ศึกษา เรื่อง การจัดทำเอกสารการเรียนรู้และวิธีการประเมินการสอนแบบโครงการซึ่งในการเรียนแบบโครงการ คือ การให้เด็กได้มีโอกาสศึกษาเรื่องตนเองสนใจอย่างลุ่มลึกลงไป ซึ่งวิธีการสอนแบบเก่าที่ใช้เด็กเรียนตามจุดประสงค์การเรียนรู้ที่เด็กจะไม่เกิดความรู้อันที่ครูกำหนดนั้น ซึ่งต่างจากการสอนแบบโครงการเพราะช่วยให้เด็กเกิดการเรียนรู้ผ่านโครงการที่ตัวเองสนใจ นับว่าการสอนแบบโครงการช่วยให้เด็กสามารถเห็นความรู้ได้จริง

กรอบแนวคิดในการวิจัย

กรอบแนวคิดในการวิจัย เรื่อง การประเมินโครงการพัฒนาคุณภาพการจัดการศึกษาในระดับปฐมวัย ผู้วิจัยได้ศึกษา การประเมินโครงการในรูปแบบชิปปี้ (CIPP Model) 4 ด้าน ได้แก่ ด้านบริบท ด้านปัจจัยนำเข้า ด้านกระบวนการ และด้านผลผลิต ดังนี้

แผนภูมิที่ 2.3 กรอบแนวคิดในการวิจัยการประเมินโครงการพัฒนาคุณภาพการจัดการศึกษา
ระดับปฐมวัย โรงเรียนอนุบาลกาญจนบุรี